

**Bitlis Eren
Üniversitesi**

**İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi**

**AKADEMİK
İZDÜŞÜM
DERGİSİ**

Bitlis Eren University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
**JOURNAL of ACADEMIC
PROJECTION**

Yıl/Year: 2019 Cilt/Volume: 4 Sayı/Number: 1
ISSN: 2547-9725

Bitlis Eren Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Akademik İzdüşüm Dergisi

Bitlis Eren University Faculty of Economics and Administrative
Sciences Journal of Academic Projection

Yıl/Year: 2019 – Cilt/Volume: 4 – Sayı/Number: 2

ISSN: 2547-9725

Yazışma Adresi:

BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13000,
Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
<http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid>

Bitlis Eren Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Akademik İzdüşüm Dergisi

**Bitlis Eren University Faculty of Economics and Administrative
Sciences Journal of Academic Projection**

ISSN	:	2147-9725
Basım Tarihi	:	18 Ekim 2019
Yayın Sezonu	:	Ekim 2019
Cilt	:	4
Sayı	:	2
İlk Yayın Tarihi	:	2016
Yayın Yeri	:	Bitlis
Yayın Dili	:	Türkçe ve İngilizcedir
Adres	:	BEÜ İİBF Akademik İzdüşüm Dergisi Bitlis Eren Üniversitesi 13000, Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
e-posta	:	aid@beu.edu.tr
URL	:	http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid

BEU. İİBF. AİD
Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2019 • Cilt/Volume: 4 • Sayı/Number: 1

Yayın Kurulu • Editorial Board

Bitlis Eren Üniversitesi Adına
Sahibi/Owner

Prof. Dr. Erdal Necip YARDIM
Bitlis Eren Üniversitesi

Baş Editör / Editor-in-Chief

Dr Öğr. Üyesi Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

Editörler / Editors

Dr. Öğr. Üyesi Metin IŞIK
Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇINAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Yayın Kurulu Üyeleri / Editorial Board Members

Prof. Dr. Ağalar ABASALİ
Bakü Devlet Üniversitesi. (Azerbaycan)
Prof. Dr. Asem NAŞABAYEVA HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi
Prof. Dr. İftikhar MALİK
Bath Spa University (İngiltere)
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER
İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nagihan ŞERMUHAMEDOVA
Taşkent Devlet Üniversitesi (Özbekistan)
Doç. Dr. Ali ASKER
Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA
Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK
Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Coşkun ÇILBANT
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Esra Banu SİPAHİ
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR
İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ
Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Saypjamal KORGANOVA
Muhtar Auezov Güney Kazakistan Üniversitesi (Kazakistan)
Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLİ ARAP
Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ
Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sebahattin KOÇ
Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin HAYTA
Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeki UÇAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Yazı İşleri Sorumlusu/Editorial Officer

Dr. Öğr. Gör. Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

BEU. İİBF. AİD
Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2019 • Cilt/Volume: 4 • Sayı/Number: 2

**BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ AKADEMİK
İZDÜŞÜM DERGİSİ YAYIN İLKELERİ**

Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından "**Hakemli Dergi**" statüsüne uygun yılda üç sayı olmak üzere yayımlanır. Dergi içeriği, tüm kullanıcılara açık, ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar yayımcıdan ve yazar/yazarlardan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir. Bu dergide yayımlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden Fakültemiz ve Üniversitemiz sorumlu tutulamaz. Makalelerde belirtilen görüşler, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisinin görüşünü yansıtmaz. Dergide yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları Akademik İzdüşüm Dergisine aittir. Makalesi dergimizde yayınlanmış olan yazarlar makalenin Özet kısmının veya tamamının PDF olarak dijital ortamda yayınlanmasını kabul etmiş sayılırlar. Dergi yazım kurallarına uymayan makaleler değerlendirmeye alınmaz. Basılmama kararı verilen yazılar varsa hakem raporuyla birlikte yazarına iade edilir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayınlanan yazılarında her türlü telif hakları dergiye aittir. Yazara herhangi bir telif hakkı ödenmez.

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından geliştirilen yayın etiği ilkelerini ve tavsiyelerini gözetir. Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir. Olası bilimsel etik dışı davranışlar ve etik yayın ihlali durumunda, COPE Ethics Flowcharts dikkate alınır.

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, aşağıdaki indekslerce taranmaktadır:

- ASOS (Academia Social Science Index)
- COSMOS (Cosmos Impact Factor)
- Rootindexing (Root Society for Indexing and Impact Factor Service)
- ESJI (Eurasian Scientific Journal Index)

BEU. İİBF. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2019 • Cilt/Volume: 4 • Sayı/Number: 2

Danışma Kurulu • Advisory Board

Prof. Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Prof. Dr. Bayram ÇOŞKUN-Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK- Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt Yenal KESBİÇ-Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Harun ARIKAN - Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat OKÇU-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme NARİN-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN- Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN-Dokuz Eylül Ü.
Prof. Dr. Hüseyin GÜL-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER- İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup ALTAN-Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Ali ASKER- Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Nur Buyruk AKBABA-Bitlis Eren Ü.
Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK-Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Erkin EKREM- Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ester RUBEN-Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ethem DUYGULU- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Güray YONTAR- Dokuz Eylül
Doç. Dr. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU- YYÜ

Doç. Dr. Sabahattin NAL İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLLİ ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Tümen SOMUCUOĞLU- Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ-Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Vecihi S. Fuat HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Doç. Dr. Yunus Emre ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU- Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Ahmet Arif EREN-Niğde Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Dilek MEMİŞOĞLU-İzmir Kâtip Çelebi Ü.
Dr Öğr. Üyesi Ebru TOLAY- Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Ece DEMİRAY EROL Celal Bayar Üniv.
Dr Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ-Bitlis Eren Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Hakan ÖZDEMİR-İnönü Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi İbrahim ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi İsmail ŞAHİN- Karabük Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Kurtar TANYILMAZ-Marmara Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Nurcan H. ÇIRAKLAR- Dokuz Eylül Üniv.
Dr Öğr. Üyesi Raşid TACİBAYEV- Hoca Ahmet Yesevi-
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Veysel ERAT- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU-Bitlis Eren Ü.

BEU. İİBF. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2019 • Cilt/Volume: 4 • Sayı/Number: 2

*Dergimizin bu sayısındaki makalelerin değerlendirilmesinde hakem olarak katkı sunan
değerli öğretim üyelerine teşekkürlerimizi sunarız.*

Yayın Kurulu

BU SAYIDAKİ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF THIS ISSUE

- Prof. Dr. Asem NAUŞABAYEVA HEKİMOĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK- Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ARAP – Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA-Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATILGAN YAŞA- Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emir ÖZEREN– Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fevzi KAÇER - Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin IŞIK- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Yasin ASAL- İstanbul Ticaret Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇINAR- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeki UÇAR- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Veysel ERAT - Bitlis Eren Üniversitesi

BEU. İİBF. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2019 • Cilt/Volume: 4 • Sayı/Number: 2

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Erhan AYDIN	175-187
Göçmen Kadın Çalışanların İş Yaşam Dengesine Kavramsal Bir Yaklaşım <i>A Conceptual Approach to Work-Life-Balance of Migrant Women Employees</i>	
Semih Serkant AKTUĞ, Mehmet DAĞ, Ali Sabri Taher TAHER	188-209
Budget Policies and Economic Stability in Turkey: A Periodic Evaluation <i>Türkiye'de Bütçe Politikaları ve Ekonomik İstikrar: Dönemsel Bir Değerlendirme</i>	
Arazgül RECEPOVA	210-221
Sultan Hüseyin Baykara Dönemi Kültür Tarihi ve Onu Yüceltenler: Molla Cami ile Ali Şir Nevaî <i>Cultural History in the Period of Sultan Hüseyin Baykara and His Exalters: Molla Cami and Ali Şir Nevaî</i>	
Caner Övsan ÇAKAŞ	222-252
Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi <i>Two Faces of Racism in the European Society: Comparative Analysis of Similarities and Differences Between Antisemitism and Islamophobia</i>	
Gulzada O. CHARGINOVA	253-263
The Influence of the State Yettishara in Central Asia and the Russian Empire <i>Yedişehir Devletinin Orta Asya ve Rusya İmparatorluğu'ndaki Etkisi</i>	
Nesrin ŞEN	264-282
Liderlik Özelliklerinin İş Tutkunluk Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma <i>A Study On the Effect of Leader Features On Work Engagement</i>	
Bekir TAVAS	283-294
Principles and Application of New Public Management Approach <i>Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımının İlkeleri ve Uygulanması</i>	
Oğuzhan ERDOĞAN	295-310
Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Örneği <i>Participatory Mechanisms in Local Governments and Trabzon Metropolitan Municipality Example</i>	

Araştırma Makalesi/Research Article

Göçmen Kadın Çalışanların İş Yaşam Dengesine Kavramsal Bir Yaklaşım

A Conceptual Approach to Work-Life-Balance of Migrant Women Employees

Erhan AYDIN*

Öz

Bu araştırma makro(toplumsal), meso(örgütsel) ve mikro(bireysel) düzeylerin göçmen kadın çalışanların iş yaşam dengesini oluşturmadaki rolünü göstermeyi amaçlamaktadır. Söz konusu amaca ulaşabilmek için çalışmada, göçmen kadın çalışanlara dair iş yaşam dengesi literatürüne kurumsal kuram ve kesişimsel yaklaşımları da dahil ederek kavramsal bir yaklaşım benimsenmektedir. Böylece bu çalışma, iş-yaşam dengesi kavramını derinleştirmekte ve göçmen kadın çalışanların iş yaşam dengelerini şekillendiren mekanizmaları göstermektedir. Makro-(toplumsal) düzeyde bu çalışma, ataerkillik, politika ve ekonomi kurumlarını ve onların göçmen kadın çalışanlar için nasıl dışlayıcı bir iş çevresi oluşturduğunu ileri sürmektedir. Meso(örgütsel) düzeyde çalışma, etnik köken, toplumsal cinsiyet ve dini azınlıkları örgütlerde ayrımcı yaklaşımlarla karşılaşmaları ile özellikle nitelik yönünden dezavantajlı konumda olan göçmen kadın çalışanların kötü çalışma koşullarında nasıl çalıştıklarını dikkate almaktadır. Mikro(bireysel) düzeyde çalışma, göçmen kadın çalışanlar için sermayeleri bir güç kaynağı olarak değerlendirmekte ve bu sermayelerin neden önemli olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma, göçmen kadın çalışanların deneyimlerini iş yaşam dengesi ışığında derinleştirerek alan yazınına katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş yaşam dengesi, göç, göçmen kadın çalışanlar, ataerkillik.

Abstract

This research aims at demonstrating what the role of macro-societal, meso-organisational and micro-individual levels in creating a work-life balance of migrant women employees are. In order to achieve the aforementioned aim, this study adopts a conceptual approach that includes the literature on the work-life balance of migrant women employees by considering institutional and intersectionality approaches. Thus, this study extends the concept of work-life balance and demonstrates the institutional mechanisms in shaping the work-life balance of migrant women employees. In macro-societal level, this study raises the institutions of patriarchy, politics and economics and their role in creating an exclusionary workplace for migrant women employees. In meso-organisational level, the study considers ethnicity, gender and religious minorities as dimensions for facing discriminatory approaches from organisations and how migrant women employees work in

Geliş Tarihi/Received: 05.09.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 11.10.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uşak, Türkiye; erhan.aydin@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2530-9058

a lousy working condition, especially unskilled ones. In micro- individual level, the study considers capitals as a power source for migrant women employees and shows why the capitals are critical. As a conclusion, this study contributes to the literature by deepening the experiences of migrant women employees in the light of work life balance.

Keywords: Work-life balance, migration, migrant women employees, patriarchy.

GİRİŞ

Göçmen kadın çalışanlar, iş yaşamına dahil olma süreçlerinde ve iş yaşam dengesini sağlamalarında baskın ataerkil yapının da etkisiyle hem iş ortamında hem de sosyal hayatlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Özellikle toplum tarafından dışlanan belirli bir azınlığın ya da dezavantajlı grubun mensubu olan göçmen kadınlar bu ayrımcılığı daha fazla deneyimlemektedir. Bu durum ise kadın işsizliğinin sürdürülebilir bir hale gelmesine neden olmaktadır (Syed ve Pio, 2010; Benton ve Nielsen, 2013). İş yaşam dengesi ve çatışması ile ilgili yapılan araştırmalar, göçmen kadınların maruz kalmış oldukları ayrımcılığa yeteri kadar dikkat çekememektedir. Bunun temel nedeni, birçok araştırmanın (örn. Özdevecioğlu ve Doruk, 2009; Ulutaş, 2015; Özkan, 2019) kadınların kendi ülke ve kültür bağlamlarındaki iş yaşam dengelerine ve bu dengenin sağlanmasındaki zorluklara odaklanmasıdır. Dolayısıyla, bu şekilde tek bağlam üzerinden kadın çalışanlara yönelik yapılan araştırmalar, onların farklı ülkelerde ve farklı ataerkillik düzeylerinde göçmen çalışan olarak sahip oldukları iş yaşam dengesi ve sorunlarına ilişkin deneyimlerini yeterince ortaya koyamamaktadır. O yüzden, bu alanda gerçekleştirilecek çalışmaların çok katmanlı (mikro-meso-makro düzeylerde), farklı kültürel bağlamlarda ve ilişkisel bir yaklaşımla ele alınmaları gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Ali vd., 2016).

Çalışma kapsamında, ataerkil bir toplumda yer alan göçmen kadın çalışanların iş yaşam dengelerini nasıl sağladıkları ile deneyimledikleri sorunlar kavramsal bir yaklaşımla incelenmektedir. Mevcut çalışma bu kavramsallaştırma amacını gerçekleştirmek için ataerkil bir toplumda iş yaşam dengesini tartışarak göçmen kadın çalışanlar ve iş yaşam dengesi sorunlarını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra çok katmanlı bir yaklaşımla göçmen kadın çalışanlar ve iş yaşam dengesi, mikro(bireysel), meso(örgütsel) ve makro(toplumsal) düzeylerde ele alınmış ve sonrasında sonuç kısmında makaledeki ana noktalara değinilerek çalışma tamamlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ataerkil Bir Toplumda İş Yaşam Dengesinin Kavramsallaştırılması

Ataerkillik; gücü, kadın ve erkek arasında eşit olmayan bir şekilde dağıtan sosyal ve politik bir örgüt formu olarak tanımlanabilir (Pateman, 1988). Bu bağlam, erkeklere mutlak öncelik tanıyan ve bir dereceye kadar kadınların insan haklarını sınırlayan toplumsal bir sistemin işaretidir (Sultana, 2011). Batılı ülkelerde, birçok çalışma (örn. Brough vd., 2014), ataerkil bir toplum yapısının çalışanların iş ve sosyal hayatlarının dengesini sağlama yetenekleri bakımından ataerkilliği ve iş yaşam dengesine ilişkin

zorlukları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amacı gösteren çalışmalara, Brough vd. (2014) tarafından yapılan Avustralya ve Yeni Zelanda'yı iş yaşam dengesi açısından inceleyerek iki ülkeye ilişkin boylamsal bir değerlendirme; Kinnunen & Mauno (1988) tarafından gerçekleştirilen batı Avrupa ve İskandinav bağlamının karşılaştırılması çalışmaları örnek verilebilir. Ayrıca, Güney Asya bağlamında çatışma ve strese maruz kalmaksızın iş yaşam dengesi ile sorumlulukların nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin çalışmalar yürütülerek bağlamsal açıdan farklı çalışmalara literatürde yer verilmiştir (Chandra, 2012; Staines, 1980). Ancak, iş yaşam dengesi açısından yapılan çalışmalar henüz ataerkil sosyal ve politik kurumları göz önüne alarak ilgili kavrama ilişkin ampirik bulguları yeteri kadar ortaya koyamamıştır. İş yaşam dengesi ile ilgili Afrika ve Asya bağlamları dışında yapılan araştırmalar, özellikle kültürel faktörleri dikkate almamış veya kültürlerarası karşılaştırmaları kolaylaştırmayan tek ülkeli çalışmalardan oluşmaktadır (Gelfand ve Knight, 2005). Bu tür araştırmalardaki temel sorun ise modern örgütsel davranışın belirleyici faktörlerinden olan ataerkillik boyutunun ele alınmasındaki eksikliklerdir (Sultana, 2011). Her ne kadar bu alana ilişkin belirli çalışmalara (örn. Mordi vd., 2013; Nwagbara & Akanji, 2012) rastlansa da bunlar iş yaşam dengesi ve ataerkilliğin yeteri düzeyde çalışıldığına bir kanıt gösterememektedir. Aksine, alana ilişkin farklı teorik yaklaşımların kullanılarak iş yaşam dengesi ve ataerkilliğin farklı mikro- bireysel, meso-örgütsel ve makro- toplumsal analiz düzeylerinde çalışılması ilgili kavramlara derinlik kazandırılması açısından önemlidir (Adisa vd., 2017; Uddin vd., 2013). Ituma vd. (2011), gelişmekte olan ülkelerde iş yaşam dengesini anlamak için bir önkoşul olan kurumsal şartları dikkate alma gerekliliğini vurgulamaktadır.

Avrupa Birliği dahilinde iş ve ailenin uyumlaştırılması, politika yapımcılar ile ulusal düzeyde politika müdahaleleri için temel bir ilgi haline gelmiştir (Crompton & Lyonette, 2011). 1960'lardan beri çalışmalar (örn. Gregory & Milner, 2009), başlangıçta çoğunlukla kadın ve iş-aile stresine dayanarak iş ve aile rolleri arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Benzer araştırmalar diğer gelişmekte olan ülkelere (Kinnunen & Mauno, 1988; Hari, 2016) ve Asya ülkelerinde yapılmıştır (Matsui vd., 1995; Tabassum, 2012). Sonuç olarak ortaya çıkan iş yaşam dengesi kavramı, araştırma ve politika alanlarına çekilerek, iş dışı hususlar ve istihdam araştırmaları ile birleştirilerek geniş kapsamlı bir anlayış sunmuştur (Chung & Lippe, 2018). Clark (2000: 751) iş yaşam dengesinin "asgari rol çatışması ile işte ve evde, memnuniyet ve iyi işleyiş" olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte iş yaşam dengesi hala tartışmalı bir kavramdır (Chandra, 2012). Bazıları için 'denge' ifadesi, işin hayatın merkezi olmadığını vurgulamaktadır. Aksine iş ile yaşam arasında bir takası ifade etmektedir (Nwagbara & Akanji, 2012).

İşyerinde iş-yaşam dengesi sağlamaya yönelik uygulamalar, bir çalışanın dikkatini (zamanını) ve işyerindeki varlığını müzakere etmedeki esnekliği ve özerkliğini artırma niyetiyle yapılmaktadır. Bu açıdan, iş-yaşam dengesi kavramı batılı bir kavram olarak tasarlanmıştır (Gregory & Milner, 2009). Örneğin, Aybars (2007), ilgili kavramın Avrupa Birliği (AB) cinsiyet eşitliği çerçevesinde bulunduğu ve hem 'yumuşak' hem de 'zor' prosedürlerle desteklendiğini göstermektedir. Bu yüzden, AB ekonomik faaliyetleri ve istihdamı artırmayı toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışmaktan daha çok desteklemesine rağmen, bütün üye devletler toplumsal cinsiyet eşitliğini kendi yasal zeminlerine koymuşlardır (Chandra, 2012). Bununla birlikte son zamanlarda iş yaşam dengesinin kavramsallaştırılması,

gelişmekte olan ülkelerde kadınların ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik bağımsızlık ve kendine değer sağlamak için ücretli işlerde çalışma kapsamında değerlendirilebilmektedir. Örneğin; Rajadhyaksha & Bhatnagar (2000) yaptıkları çalışmalarında, Hindistan bağlamında kadınların koruyucu ve anaç bir role sahipken cinsiyetleştirilmiş sosyalleşmenin erkeklerin işteki rollerini nasıl şekillendirdiğini göstermişlerdir. Bu bulgular Adisa vd.'nin (2017), kadın çalışanların iş yaşamı ve sosyal hayatları arasındaki iş yaşam dengesini sağlamada deneyimlemiş oldukları güçlüklerle paralel olarak ortaya konmuştur. Buna göre, Doherty (2004) ve Chinwuba (2015), ataerkil bir toplum yapısında şekillenen kadın rollerinin iş yaşamında bir dezavantaj yaratarak onların ekonomik faaliyetlerini zorlaştırdığını ortaya koymuştur. Walby (1990); ataerkilliği, erkeklerin kendi çıkarları için kadınları baskılayan, bunaltan ve sömüren sosyal sistemler ve uygulamalar olarak nitelendirmiştir. Engels (1884), yazmış olduğu ünlü *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı kitabında ataerkilliği; 'kadın cinsiyetinin dünya tarihindeki yenilgisi' olarak belirtmiş ve onu en eski egemenlik sistemi olarak nitelendirmiştir. Belirtilen bu yaklaşım, ataerkil bir yapının kendiliğinden var olmadığını ve tarihi bir süreçten ileri gelen, kademeli bir kurumsallaşma durumu olduğunu ifade etmektedir. Bunun anlamı, erkeklerin tüm hayati toplumsal kurumlarda iktidara sahip olmaları iken kadınların bu güce erişimlerinde dezavantajlı konumda olmalarıdır. Bununla birlikte, her ne kadar kadınlar için bir dezavantajlılık söz konusu olsa da bu husus, kadınların hem tamamen güçsüz oldukları hem de hak ve kaynaklardan yoksun oldukları anlamına gelmez. Bu yaklaşımdaki temel durum, kadınların güce ulaşmasındaki erişim kısıtlılığıdır (Lerner, 1989). Facio'nun (2013) da belirttiği gibi ataerkil kurumlar erkek egemenliğinin meşru olduğu ve kadınlar üzerinde yeniden üretilen baskınlık durumudur.

Göçmen Kadın Çalışanlar ve İş Yaşam Dengesi Sorunsalı

Birçok çalışma (örn: Fearfull & Kamenou, 2006; Essers & Benschop, 2009), göçmen kadınların yaşamış oldukları istihdam problemlerinin ve zorluklarının mevcut ülke vatandaşı olan ve ülkenin genel dini ve etnik karakteristiğine sahip erkek ve kadın meslektaşlarına göre daha güç olduğunu göstermektedir. Ancak, Adya (2008), Amerika'da Bilgi Teknolojileri alanında çalışan Güney Asyalı kadınların kariyer deneyimleri ve algıları ile ilgili yapmış olduğu çalışmada, Güney Asyalı kadınların kariyer süreçlerinde toplumsal cinsiyet rolleri ile iş yaşamına dahil olmaya yönelik herhangi bir sorun algılamadıklarını ortaya koymaktadır. Diğer bir yandan ise benzer koşullarda çalışan Amerikan meslektaşlarının kariyer süreçlerinde önyargıya maruz kalma ve ayrımcılık deneyimleme gibi problemlerle karşılaştıkları ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, Güney Asyalı kadınların toplumsal roller bakımından erkek baskınlığını benimsedikleri söylenebilir. Bu argümana paralel olarak Chandra (2012)'nin doğu ve batıda iş yaşam dengesi farklılıkları ile ilgili 100 İnsan Kaynakları Uzmanı ile gerçekleştirmiş olduğu yarı yapılandırılmış mülakatlar neticesinde Asya'da erkek işi ve kadın işi olarak işlerin görünür bir şekilde gruplandırıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla, erkek eşlerin kariyerlerinin daha önemli olduğu düşünülmekte ve kadınların çoklu iş yapabilme yeteneklerinin olduğundan övündükleri de çalışma kapsamında belirtilmiştir. Batı'da ise kadın çalışanlara yönelik esnek çalışma saatlerinin olması, çocuk bakımı ve yardımı, çalışan yardım programı ve iş-yaşam dengesi destekleme programları ile kadının iş yaşamında dahil olmasının güçlendirildiği görülmektedir. Oysaki Asya kültüründe aile bireylerinin (anne, kız kardeş gibi) yardımı ve ev işlerinde dışarıdan destek olma yolları izlenebilmektedir.

Yapılan birçok çalışma, kadın çalışanların kendi ülke bağlamlarında gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, farklı kültür geçmişinden gelen göçmen kadın çalışanların maruz kaldıkları kültürel bağlamda kendi anlayışlarının ve hayat tarzlarının nasıl şekillendiği ve değiştiği de anlaşılması gereken bir husustur.

Kavramsal yaklaşım geliştirmeyi amaçlayan bu çalışmada, iki temel kuramsal yaklaşım benimsenmektedir: Bunlar, kesişimsellik yaklaşımı ve kurumsal kuramdır. Warner (2008:454) kesişimselliği “ırk, cinsiyet ve sınıf gibi sosyal kimliklerin niteliksel olarak farklı anlamlar ve deneyimler oluşturmak için etkileşime girdiği bir kavram” olarak tanımlamaktadır. Bu da kesişimselliğin temelini tek bir gruba ait olan bireylerdense aynı anda farklı sosyal gruplara mensup olan bireylere odaklanma olduğunu göstermektedir (Sang vd., 2013). Kesişimsellik çalışmaları çoklu alt grup kimliklerine odaklanmaktadır (örn: Müslüman göçmen kadın) çünkü çoklu kimlikler daha fazla ayrımcılık deneyimler ve tekli kimliklere göre daha çok ön yargıya maruz kalırlar (Purdie-Vaughns ve Eibach, 2008). Tatlı ve Özbilgin (2012) kesişimsellik yaklaşımında olumsuz deneyimler yaşayan çoklu kimlik gruplarının göz önüne alındığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, yapmış olduğum bu çalışmada da kesişimsellik yaklaşımı benimsenerek bir toplumda öteki olmayı yaşayan çoklu kimlik formlarının deneyimleri iş-yaşam dengesi bakımından gün yüzüne çıkarılmaktadır (Kumashiro, 1999; Sang vd., 2013; Özbilgin ve Woodward, 2004). Kurumsal kuram ise; örgütlerin ve bireylerin kararlarını ve davranışları yine bu karar ve davranışlarının gömülü olduğu kurumsal çevreler tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamayı hedeflemektedir (Dacin vd., 1999). Bunun yanı sıra kurumsal kuram, sosyal yapıların daha derin yönlerine dikkat çekmektedir. Böylece bu kuram, bireylerin davranışlarını ve “bir toplumun kuralları, normları ve ideolojileri” (Meyer vd., 1983: 84) olarak tanımlanan belirli kurumsal bağlamlarda ötekilerin tanınması üzerinde etkisi olan meşruiyet kavramını vurgular (Battilana ve D’Aunno, 2011; Hodgson, 2000). Bu yüzden kurumsal kurama yönelik yapılan bazı eleştiriler, meşruiyet kavramının çok genel ele alındığı ve güç ile ilgili meseleler ile kurumlardaki birey tabanlı deneyimlere yönelik kuramsal ilginin yeterli olmadığını savunmaktadır (Scott, 2013). Ancak, kurumsal kuram kapsamında her ne kadar meşruiyet kavramı genel olarak ele alınmış olsa da bu çalışmada toplumda normlaşmış bir ataerkillik yapısını ortaya koymak ve bu kapsamda iş yaşam doyumunu ele almak açısından benimsenen bu kuram önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, ataerkillik kurumsal mekanizmalar göz önüne alındığında, normlaşmış bir yapıya dayalı çalışmaların var olmasından ileri gelmektedir (örn: Adya, 2008; Chandra, 2012). Bir sonraki kısımda kurumsal mekanizmalara daha kapsayıcı bir yaklaşım getirebilmek adına çoklu analiz düzeyleri dikkate alınarak iş yaşam dengesi ve göçmen kadın çalışanlar konusuna değinilmektedir.

Çok Katmanlı Yaklaşım ile İş Yaşam Dengesi ve Göçmen Kadın Çalışanlar

Çok katmanlı yaklaşım, bir toplum yapısındaki mikro, meso ve makro düzeyleri ifade etmektedir (Layder, 1993). Bu yaklaşıma göre bir bağlam, mikro-bireysel, meso-örgütsel ve makro-toplumsal düzeylerde incelenebilmektedir. Göçmen kadınların iş yaşam dengesine ilişkin bir kavramsal çerçeve sunmayı amaçlayan çalışma, bu çerçeveyi belirtilen üç temel düzeyde ele almaktadır:

Makro-toplumsal düzeyde; ataerkil bir kültürün baskın olduğu bir bağlam, kadınların ve erkeklerin nasıl farklı düşündüğü ve davrandığını inceleyerek erkeklik ve kadınsılık arasındaki bakış açılarının farklılaşan yönlerini ortaya koymaktadır (Sultana, 2011). Aynı zamanda bu şekilde bir bağlama sahip olan bir toplumda, iş yaşam dengesini destekleyici mekanizmaların olmayışı ataerkil kontrol, kadınların sindirilmesi, sömürülmesi ve erkek egemen iş çevresi, politikaları ve uygulamaları gibi sorunları gün yüzüne çıkartmaktadır (Watts, 2007). Bu durum ise çalışan kadınların talep edilen toplumsal rolleri ile iş yaşamları arasına sıkışmış bir hayatlarının olmasına yol açmaktadır. Ancak, belirli bir toplum içerisinde azınlık ya da dezavantajlı konumda değerlendirilebilecek göçmen kadınların belirtilen bu durumları deneyimlemelerine ilişkin farklılıklar bulunabilmektedir. Bu farklılığın temel nedeni ise bir toplumda göçmen olan bir kadının o kültüre olan yatkınlığı ya da farklılığıdır. Bu çalışmada, yatkınlık kelimesi kültürel benzeşme anlamında, farklılık ise içinde bulunulan kültüre benzememe anlamında kullanılmaktadır. Benzeşme ve farklılık ifadeleri değerlere, inançlara ve ülkelerin ekonomik kalkınma düzeylerine göre tanımlanabilir. Örneğin; kadınların gelişmekte olan bir ülkeden başka gelişmekte olan bir ülkeye doğru göç etmiş olması ile gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye doğru göç etmesi arasında farklı toplumsal mekanizmalara maruz kalma durumu söz konusu olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, makro-toplumsal bağlamda, birbirine gelişmişlik düzeyi açısından benzeyen ülkelerde ekonomik düzey farklılığı belirgin olmadığından kadın çalışanların iş yaşam dengelerini sağlamada ana ülkelere kıyasla benzer zorlukları deneyimleyebildikleri öngörülebilir. Öte yandan gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye yapılan göçlerde kadın çalışanların iş yaşam dengelerini sağlamadaki zorluklarda toplum baskısının da olduğu görülebilmektedir. Örneğin, İngiltere'nin Avrupa Birliği üyeliğinden çıkmak istemesinin nedenlerinden biri olarak gösterilebilen göçmenlerin ülkenin istihdam oranında belirgin bir paya sahip olup artı değer yaratmasına rağmen İngiltere doğumlu genç işsiz oranının artması sorunu, göçmenliğin üzerinde toplumsal bir baskının göstergesi olabilmektedir (Canan-Sokullu, 2017). Bu durum ise göçmen kadın çalışanların faaliyet gösterdikleri örgütler kapsamında onlar üzerinde aile yaşantısından farklı olarak bir işini kaybetme korkusu yaratabilmektedir. Ayrıca, İngiltere örneğinde olduğu gibi toplumun göçmenlik kurumunu mevcut yerli genç işsizlerin olması nedeniyle istememesi, göçmen kadın çalışanlara yönelik dışlayıcı yaklaşımların gerçekleşmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla birbirinden farklı ekonomik kalkınma düzeyine sahip bir ülkeye yapılan göçler, ataerkil bir yapının yanı sıra politik ve ekonomik kurumların olumsuz durumundan da etkilenmektedir (King, 2002). Bu durum ise iş yaşam dengesi sürecine göçmen kadın çalışanların aleyhine yansıtılabilmektedir.

Meso-örgütsel düzeyde; göçmen kadın çalışanlar kendi dini, etnik ve kültürel kimlikleri ile iş ortamında var olmaktadır. Proudford ve Nkomo (2006) örgütsel süreçlerin toplumsal cinsiyet ve etnik köken farklılıklarından bağımsız

düşünülemeyeceğini vurgulamaktadır; çünkü toplumsal cinsiyet rolleri, etnik bir azınlık gruba mensup olma ile bütünleştiğinde iş yerinde ayrımcı bir davranışa maruz kalmaya yol açabilmektedir (Nkomo ve Stewart, 2006). Pio ve Essers (2014), 50 göçmen kadının yaşam hikayesine dayanarak yapmış oldukları nitel araştırmalarında, örgüt içerisinde meslektaş hemcinslerine göre ötekileştirildiklerini ortaya koymaktadır. Bu ötekileştirilme durumuna maruz kalan göçmen kadınların ise kendi etnik kimliklerini temsil eden kıyafetleri, özellikle iş yerlerinde giydikleri belirtilmektedir. Bu durumdaki temel amaç ise çağdaşlığı ve başarının sadece batılı bir giyim tarzı ile ilişkilendirilmesine karşı bir mücadele verilmesidir. Örgütsel ortamlar, her ne kadar göçmen kadın çalışanları iş yaşamına dahil ettiği için kapsayıcı olarak algılansa da onları belirli iş kollarına yönlenmeye zorlamaktadır. Benach v.d (2010), bu duruma örnek olarak kötü çalışma koşullarına zorlanan göçmen kadın çalışanların daha çok enformel bir biçimde düşük nitelikli ve kaçak işlerde (temizlik ve hasta bakım işleri gibi) çalıştırıldıkları verilebilir. Bu şekilde bir iş ortamı da göçmen kadın çalışanların iş yaşam dengesini sağlayabilmeleri açısından bir zorluk durumu oluşturmaktadır. Özellikle kendi ülkesinde ataerkil yapı ile erkek egemenliğini benimsemiş göçmen kadın çalışanlar, zor şartlar altında kazandıkları ücretlerini de eşlerine vererek ekonomik anlamda bağımsızlıklarını yitirebilmektedir. Bu açıdan göçmen kadın çalışanların niteliği ve çalıştıkları sektörler, onların örgütsel çevrelerinde iş yaşam dengesini sağlayabilecek ya da engelleyebilecek bir bağlam halini alabilmektedir.

Mikro-bireysel düzeyde; göçmen kadınların hem toplumda hem de örgüt içerisinde daha kapsayıcı bir yaklaşımla karşılaşabilmeleri için belirli koşulları sağlamış olmalarının gerekliliğini birçok araştırma (örn. van den Bergh ve Plessis, 2012) ortaya koymaktadır. Özellikle belirli etnik gruplara yönelik bir dışlama eğilimi olan toplumlarda, kariyer sermayesine sahip olmanın göçmen kadın çalışanların iş yaşam dengelerini sağlamalarında önemli bir rolü olduğu öngörülebilir (Volpe ve Murphy, 2011). Bunun nedeni ise nitelikli bir işgücü profesyonel bir firmada istihdam edilerek örgüt içinde kapsayıcı bir yaklaşım mevcut olabilir. Bunun yanı sıra, van den Bergh ve Plessis'in (2012) çalışmalarında kadınların göç nedenlerinin göç etmek istedikleri ülkedeki kariyer fırsatları ve inşası, aile kurma, finansal açıdan daha iyi olma, kaçış veya keşfetme gibi bireysel nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu durum ise göç edilen ülkedeki çalışma ortamlarına entegre olmaya zorunlu hissetme ya da bir süre sonra bulunduğu sosyal çevreye uyum sağlama gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Nihai olarak, mikro- bireysel düzeyde, göçmen kadın çalışanların çalışmış oldukları örgütlerde güç sahibi olabilmek ya da kanuna uygun bir yerde çalışabilmeleri için kültürel, sosyal, kariyer, entelektüel ve sembolik (eğitim seviyesi gibi) sermaye düzeylerine sahip olmaları gereklidir. Aksi takdirde kaçak çalıştırılan bir işçi pozisyonunda olarak iş yaşam dengesini bireysel düzeyde sağlayamadıkları gibi gelmiş oldukları ülkelerden karşılaştırmalı olarak daha alt bir sosyal ve ekonomik statüde olabilirler.

SONUÇ

Bu çalışmada göçmen kadın çalışanların farklı kültürel bağlamlarda iş yaşam dengesi kaynaklı deneyimleri kesişimsellik yaklaşımından faydalanılarak kavramsal yönden incelenmiştir. Öncelikle, iş yaşam dengesi teriminin kavramsal inşası yapılmış, sonrasında göçmen kadın çalışanların iş yaşam dengesi sorunsalı makro (toplumsal), meso (örgütsel) ve mikro (bireysel) düzeyde ele alınmıştır. Makro-toplumsal düzeyde, toplumun ataerkil yapısının göçmen kadın çalışanlar üzerinde nasıl mekanizmalar yarattığı incelenmiş, kurumsal kuramdan hareketle kurumsal ve topluma yerleşmiş bir sistem olan ataerkillik değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra göçmen kadın çalışanların iş yaşam dengelerini etkileyen politik ve ekonomik faktörlerin varlığına dikkat çekilmiştir.

Meso-örgütsel düzeyde, göçmen kadın çalışanların buldukları ülkedeki diğer insanlara göre farklı dini, etnik ve kültürel kimliklerinin olması örgüt içinde onlara yönelik ayrımcı bir yaklaşımı doğurabileceği vurgulanmıştır. Bunun bir sonucu olarak kaçak çalıştırılan ve düşük vasıflı çalışana ihtiyaç duyulan örgütlerde, düşük ekonomik koşullarla yaşayan bireylere dönüşebildikleri ifade edilmiştir. Bu bağlamda, örgütsel düzeyin yanı sıra mikro-bireysel düzeydeki kariyer, sosyal ve sembolik sermayelere değinilerek göçmen kadınların göç etme nedenlerine bağlı olarak iş yaşam dengelerini sağlamada ne gibi zorlukları deneyimleyebildiklerine değinilmiştir.

Bu çalışma, iş yaşam dengesi ve göçmen kadın çalışanlara ilişkin kavramsal bir yaklaşım sunarak literatürde yer alan iki boşluğu vurgulamıştır: Birincisi, toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapının, kendi ülkesi bağlamında yaşayan kadın çalışanlar üzerinde ifade edilmiş olması literatürde göçmen kadın çalışanlarla ilgili araştırmaların yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır; çünkü farklı kültürel ve sosyal bağlamlarda göçmen kadın çalışanlara yönelik gerçekleşen tutumlar olacağından gelecek araştırmalar farklı iş yaşam dengesi zorlukları ya da onu engelleyici faktörleri ortaya koyabilecektir. İkincisi, bu çalışmada kendi ülkesinden ekonomik koşulları bakımından daha iyi olan bir ülkeye göç eden kadınların iş yaşam dengesi ve göç neticesinde deneyimleyebilecekleri sorunlara değinilmiştir. Oysaki gelişmiş bir kalkınma düzeyinden evlilik ya da kaçış gibi çeşitli nedenlerle gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelere de göç edebilen kadınlar mevcuttur. Bu bağlamda gelecek araştırmalar beklenenin aksine daha düşük ekonomi ve kalkınma seviyesine ait bağlamlarda kariyer ve sembolik sermayeleri ile nitelikleri yüksek olarak sınıflandırılabilen göçmen kadın çalışanlarla araştırmalar yürütebilirler. Böylece, mevcut iş yaşam dengesi ve göçmen kadın çalışanlar konusunda yeni boyutlar ortaya çıkabilir.

Makro-toplumsal düzeyde bir kurum olan ataerkilliği güçlendiren ve toplumda bir norm olmasını sağlayan mekanizmalar ile ekonomik, sosyal ve politik kurumların ataerkil yapıyı nasıl güçlendirdikleri ve bu yapıdan nasıl beslendiklerine ilişkin çalışmalar yürütülebilir. Böylece hem iş yaşam dengesi terimi kavramsal bir derinlik

kazanır hem de yapılan makro-toplumsal düzeydeki çalışmalar örgütleri ve bireyleri iş yaşam dengesi bağlamında nasıl değiştirdiğini ya da şekillendirdiğini gösterebilir.

KAYNAKLAR

Adisa, T. A, Mordi, C., & Osabutey, E. (2017). Exploring the implications of the influence of organisational culture on work-life balance practices: evidence from Nigerian medical doctors. *Personnel Review*, 46, 3, 454-473.

Adya, M.P. (2008). Women at Work, Differences in IT Career Experiences and Perceptions between South Asian and American Women, *Human Resource Management*, 47, 3, Fall, 601 – 635.

Ali, F., Malik, A., Pereira, V., & Al Ariss, A. (2017). A relational understanding of work-life balance of Muslim migrant women in the west: future research agenda. *The International Journal of Human Resource Management*, 28(8), 1163-1181.

Aybars, A. I. (2007). Work-life balance in the EU and leave arrangements across welfare regimes. *Industrial Relations Journal*, 38, 6, 569-590.

Battilana, J. & D’ainno, T. (2011). 'Institutional work and the paradox of embedded agency', in Lawrence, T., Suddaby, R. and Leca, B. (eds.) *Institutional Work: Actors and Agency in Institutional Studies of Organizations*. 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 31-58.

Benach, J., Muntaner, C., Chung, H., & Benavides, F. G. (2010). Immigration, employment relations, and health: Developing a research agenda. *American Journal of Industrial Medicine*, 53(4), 338-343.

Benton, M., & Nielsen, A. (2013). Integrating Europe’s Muslim minorities: Public anxieties. policy responses. *Migration Policy Institut*. Retrieved from www.migrationpolicy.org (Erişim tarihi: 1 Ekim 2019).

Brough, P., Timms, C., O’Driscoll, M. P., L. S. & Lo, (2014). Work-life balance: a longitudinal evaluation of a new measure across Australia and New Zealand workers. *The International Journal of Human Resource Management*, 25, 19, 2724-2744.

Canan-Sokullu, E. (2017). İngiltere’nin AB İle İmtihani: Siyasal Söylemlerde Avrupa-Şüpheliğin Evrimi ve Brexit. *EURO Politika*, (2017 Özel Sayı), 11-34.

Chandra, V. (2012). Work–life balance: Eastern and western perspectives. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(5), 1040-1056.

Chinwuba, N. N. (2015). Human identity: Child rights and the legal framework for marriage in Nigeria. *Marriage & Family Review*, 51, 305–336.

Chung, H. & Lippe, T. (2018). Flexible Working, Work–Life Balance, and Gender Equality: Introduction. *Social Indicators Research*, 1-17.

Clark, S. C. (2000). Work/family border theory: a new theory of work/family balance. *Human Relations*, 53, 747-770.

Crompton, R., & Lyonette, C. (2011). Women's career success and work–life adaptations in the accountancy and medical professions in Britain. *Gender, Work & Organization*, 18(2), 231-254.

Dacin, M.T., Ventresca, M.J. & Beal, B.D. (1999). The embeddedness of organizations: Dialogue & directions, *Journal of Management*, 25(3), pp. 317-356.

Doherty, L. (2004). Work-life balance initiatives: implications for women. *Employee relations*, 26(4), 433-452.

Engels, F. (1884). *The Origin of the Family, Private Property and the State*. Untermann, E. Trans. Chicago: Charles H. Kerr & Co.

Essers, C., & Benschop, Y. (2009). Muslim businesswomen doing boundary work: The negotiation of Islam, gender and ethnicity within entrepreneurial contexts. *Human Relations*, 62, 403–423.

Facio, A. (2013). What is patriarchy? [Http://www.learnwhr.org/wp-content/uploads/D-Facio-What-is-Patriarchy.pdf](http://www.learnwhr.org/wp-content/uploads/D-Facio-What-is-Patriarchy.pdf). (Erişim tarihi 12/07/19).

Fearfull, A., & Kamenou, N. (2006). How do you account for it? A critical exploration of career opportunities for and experiences of ethnic minority women. *Critical Perspectives on Accounting*, 17, 883–901.

Gelfand, M. J. & Knight, A. P. (2005). Cross-cultural perspectives on work-family conflict. In: S. A. Y. Poelmans (Ed.). *Work and Family: An International Research Perspective*. London: Lawrence Erlbaum, 401-415.

Gregory, A & Milner, S. (2009). Editorial: Work-life balance: A matter of choice? *Gender, Work and Organisation*, 16, 1, 1-13.

Hari, A. (2016). Who gets to ‘work hard, play hard’? gendering the work-life balance rhetoric in Canadian tech companies. *Gender, Work and Organisation*, 24, 2, 99-114.

Hodgson, G.M. (2000). 'What is the essence of institutional economics?', *Journal of economic issues*, 34(2), pp. 317-329.

Ituma, A., Simpson, R., Ovadje, F., Cornelius, N. & Mordi, C. (2011). Four domains of careers success: how managers in Nigeria evaluate career outcomes. *International Journal of Human Resource Management*, 22, 17, 3638-3660.

King, R. (2002). Towards a new map of European migration. *International journal of population geography*, 8(2), 89-106.

Kinnunen, U. & Mauno, S. (1998). Antecedents and outcomes of work-family conflict among employed women and men in Finland. *Human Relations*, 51, 2, 157-177.

Kumashiro, K. K. (1999). Supplementing normalcy and otherness: Queer Asian American men reflect on stereotypes, identity, and oppression. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 12(5), 491-508.

Layder, D. (1993). *New strategies in social research: An introduction and guide*. Polity Press.

Lerner, G. (1989). *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press.

Matsui, T., Ohsawa, T. & Onglatco, M. (1995). Work-family conflict and the stress-buffering effects of husband support and coping behavior among Japanese married women. *Journal of Vocational Behavior*, 47, 178-192.

Meyer, J., Rowan, B., & Scott, W. R. (1983). *Organizational Environments*. Beverly Hills.

Mordi, C., Mmieh, F., & Ojo, S. I. (2013). An exploratory study of managers' perspective of worklife balance in Nigeria: A case analysis of the Nigerian banking sector. *Thunderbird International Business Review*, 55, 1, 55-75.

Nkomo, S. and M. Stewart (2006). 'Diverse identities in organizations'. In S. R. Clegg, C. Hardy, T. B. Lawrence and W. R. Nord (eds), *The Sage Handbook of Organization Studies*, 2nd edn., pp. 520-540. London: Sage.

Nwagbara, U. & Akanji, B. O. (2012). The impact of work-life balance on the commitment and motivation of Nigerian women employees. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2, 3, 38-47.

Ozbilgin, M. F., & Woodward, D. (2004). 'Belonging' and 'otherness': Sex equality in banking in Turkey and Britain. *Gender, Work & Organization*, 11(6), 668-688.

Özdevecioğlu, M., & Doruk, N. Ç. (2009). Organizasyonlarda İş-Aile ve Aile İş Çatışmalarının Çalışanların İş ve Yaşam Tatminleri Üzerindeki Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (33), 69-99.

Özkan, Ç. (2019). İş-Aile ve Aile-İş Çatışması: Üniversite Personeli Üzerine Bir Araştırma (Work-Family. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7,1, 574-596.

Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press.

Pio, E., & Essers, C. (2014). Professional migrant women decentring otherness: A transnational perspective. *British Journal of Management*, 25(2), 252-265.

Proudford, K. & S. Nkomo (2006). 'Race and ethnicity in organizations'. In A. Konrad, P. Prasad and J. Pringle (eds), *Handbook of Workplace Diversity*, pp. 323-344. London: Sage.

Purdie-Vaughns, V., & Eibach, R. P. (2008). Intersectional invisibility: The distinctive advantages and disadvantages of multiple subordinate-group identities. *Sex Roles*, 59(5-6), 377-391.

Rajadhyaksha, U. & Bhatnagar, D. (2000). Life role salience: a study of dual-career couples in the Indian Context. *Human Relations*, 53, 4, 489-511.

Sang, K., Al-Dajani, H., & Özbilgin, M. (2013). Frayed careers of migrant female professors in British academia: An intersectional perspective. *Gender, Work & Organization*, 20(2), 158-171.

Scott, W.R. (2013). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities*. London: Sage Publications. [11]
[SEP]

Staines, G. L. (1980). Spillover versus compensation: A review of the literature on the relationship between work and non-work. *Human Relations*, 33, 2, 111-129.

Sultana, A. (2011). Patriarchy and women's subordination. *The Arts Faculty Journal*, June-July.

Syed, J., & Pio, E. (2010). Veiled diversity? Workplace experiences of Muslim women in Australia *Asia Pacific Journal of Management*, 27, 115-137. [11]
[SEP]

Tabassum, R. (2012). Gender inequality in mental health: a review from the south Asian context. *Bangladesh Journal of Medical Science*, 16, 2, 203-206.

Tatli, A., & Özbilgin, M. F. (2012). An emic approach to intersectional study of diversity at work: A Bourdieuan framing. *International Journal of Management Reviews*, 14(2), 180-200.

Uddin, M. R., Hoque, N., Mamun, A. M. A., & Uddin, M. S. (2013). Work-Life Balance: A Study on Female Teachers of Private Education Institutions of Bangladesh. *European Journal of Business and Management*, 5, 13, 10-17.

Ulutaş, Ç. Ü. (2015). İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları: Türkiye'de

Yeni Politika Arayışları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 723-750.

Van den Bergh, R., & Du Plessis, Y. (2012). Highly skilled migrant women: a career development framework. *Journal of Management Development*, 31(2), 142-158.

Volpe, E. H., & Murphy, W. M. (2011). Married professional women's career exit: integrating identity and social networks. *Gender in Management: An International Journal*, 26(1), 57-83.

Walby, S. (1990). *Theorising Patriarchy*. London: Balckwell.

Warner, L.R. (2008). A best practices guide to intersectional approaches in psychological research. *Sex Roles*, 59, 454-63.

Watts, J. H. (2007). Porn, pride and pessimism: experiences of women working in professional construction roles. *Work, employment and society*, 21(2), 299-316.

Araştırma Makalesi/Research Article**Budget Policies and Economic Stability in Turkey: A Periodic Evaluation*****Türkiye'de Bütçe Politikaları ve Ekonomik İstikrar: Dönemsel Bir Değerlendirme*****Semih Serkant AKTUĞ*****Mehmet DAĞ******Ali Sabri Taher TAHER*******Öz**

Bir ekonominin etkinliği için ekonomik istikrar önemlidir. Bütçe politikası, özellikle kamu bütçe açığıyla başa çıkmak için hükümetlerin temel bir politika aracıdır. Bütçe politikasının temel hedefleri ülkenin gelir ve giderlerini ekonomi politikaları doğrultusunda yönlendirmektir. Bu çalışmanın amacı, 2000-2015 döneminde Türkiye için bütçe politikalarının gelişimini ve ekonomik istikrarı incelemektir. Çalışmanın bulgularına göre, Türkiye'de bütçe politikaları ekonomik istikrarın sağlanmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Politikası, Ekonomik İstikrar, Türkiye.

Abstract

Economic stability is important for the effectiveness of an economy. The budget policy is a fundamental policy tool of governments, especially for dealing with the public budget deficit. The main objectives of the budget policy are to guide the country's income and expenses in line with its economic policies. The aim of this study was the development of budget policy for the period 2000-2015 and to examine the economic stability of Turkey. According to the findings of the study, budgetary policies in Turkey provide significantly contribute to economic stability.

Keywords: Budget Policy, Economic Stability, Turkey.

INTRODUCTION

Many developing countries have reached the desired targets, mainly increasing rates of economic growth, low or controlled inflation rates, unemployment rates close to normal levels. Through the use of any budget policies or other instruments, however, what is important is how to maintain this achievement of goals through a comprehensive package of actions.

Geliş Tarihi/Received: 29.05.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 10.10.2019

* Dr.Öğr.Üyesi, Siirt üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, semih.aktug@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9745-0010.

** Dr.Öğr.Üyesi, Siirt üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, mehmetdag323@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2206-2184.

*** Master of Science, Iraq, ali.nerway1990@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8160-1569.

The purpose of this study is to clarifying the impact and relationships between some macroeconomic variables in the field of budget policies and achieving economic for stability Turkey. However, economic stability policies include controlling both consumer price index, inflation, and unemployment to certain limits, as well as achieving the goal of continuously reducing inflation and reducing the unemployment rate to normal.

Besides, minimizing the effects of external shocks that cause the economic cycle within its extreme limits. Also, access to price stability, the highest purchasing power of the money and budget balance. While, a stable environment is fundamental to the efficiency of an economy, and this issue of stability can divide into three specific economic objectives: the growth of real output, full employment, and price stability.

These objectives may be interrelated and interdependent. Without full employment, the potential output in an economy will not fully employ, and price fluctuations may lead to uncertainty and slower economic growth. Thus, given the damage caused by high inflation, it is clear that the recent decline in inflation in emerging markets is an acceptable development in different economies. The most important economic policy questions that still have to answer are whether this price environment stability and what steps should take to keep inflation under control.

This study is significant, while the study is very related as it will analytically demonstrate the role of budget policies in achieving economic stability during the period 2000-2015. However, it is essential to study the impact of the two policies to confirm the economic stability in Turkey.

The methodology of this study based on primary macroeconomic analysis for budget policies in achieving economic stability in Turkey during the period 2000-2015, while budget policies are remarkable as well as significant issues not only for developed states but also for developing ones. Turkey is also the case in this matter, that including the use of the consumer price index, unemployment rate, the growth rate of money supply, interest rates, exchange rates.

However, policy affects the economic stability in general and inflation in particular by changing either a comprehensive or an interest rate targeting. By employing some potential actions, so, the traditional actions of policy comprise the fluctuations in money supply, interest rates, exchange rates, and changes in asset prices, which is Turkey effectively implement them. Besides, increased money supply, as well as adopted floating interest rates and a free exchange rate regime. However, foreign currencies exchange systems have liberalized.

Further, the study concludes that the budget policy performed to be a substance of Turkey's macroeconomic stability. Especially, since the crisis of 2001, Turkey has reached to very remarkable budget results, especially for the central government. Turkey sharply declined its chronic budget deficit. Thus, the budget policy can significantly affect the future growth rate of the economy by stimulating the growth of the human capital stock. As well as through capitalizing into infrastructure developments. As a result, the Turkish government through implementing budget policy kept public finances on a maintainable path. Consequently, the budget policies impact on achieving economic stability in Turkey, However, budget policies can use to achieve long-term economic stability if the increase in the money supply is equal to

the growth of net national product without the use of policies based on expansion and contraction.

The study consists of three chapters. The first chapter dealt with macroeconomic policy variables namely budget policies. The second chapter included the most prominent experiences of Turkey aimed at achieving economic stability, so, it consisted of some topics. While the last chapter presented an analytical method of the study includes a 15-year spanning 2000-2015 for Turkey, we have adopted in the standard analysis for their ability to illustrate changes in economic and variables, besides the most important conclusions.

THE IMPACT OF BUDGET POLICY

Public Expenditure and its Role in Economic Activity

The governments need to reduce expenditure rise sharply in times of prosperity so that they only rise in times of economic stagnation. Effective financial rules that help contain spending during times of economic recovery are useful. While, Clements et al., (2007: 52) argues that the governments should also consider additional allocations to public investment. Also, support their ability to evaluate and manage investment projects and assist the implementation of merit-based recruitment and wage-based systems in achieving expenditure efficiency. The IS curve shows the production structures and the interest rate. For example, the actual and planned expenditures on production are equal. Planned and actual spending depends positively on real income, negatively on the real interest rate, positive on government consumptions of goods and services and adversely on taxes:

$$E = E(Y, i - \pi^e, G, T), \dots 0 < E_Y < 1, E_{i - \pi^e} < 0, E_T < 0$$

As **E**: represents planned expenditures.

Y: real output, **i**: nominal interest rate and: expected inflation, **G**: actual government procurement, **T**: real taxes and the like denote partial derivations, both **G** and **T** have been taking as expected inflation, the adverse effect of the interest rate. Real estate works through consumer spending, especially on durable goods. It has assumed that planned expenditures increase by less than one with income. Assumptions have made about how the determinants of proposed costs and the standard equation introduced:

$$E = C(Y - T) + I(i - \pi^e) + G$$

As: **C**: consumption, and **I**: investment and restrictions in this scroll may be unrealistic in no small degree. For instance, there is a great deal of evidence that the real interest rate affects consumption or there is often comprehensive and dominant evidence that income affects investment. However, there is little basis for assuming that income and taxes have an equal and opposite effect on expenditure (Romer, 2001: 220).

There are several mechanisms in which private expenditure could reduce when public expenditure increases. For example, increased federal spending may lead to an increase in domestic economic activity, and thus private sector demand for cash

declines. If interest rates have risen the sustainability portfolio balance will tend to other things remain unchanged.

To reduce the interest sensitivity of demand – which is assuming the financial clutter abroad. Even if interest rates do not rise abruptly and imbalance in the existing portfolio, increased demand for cash may cause individuals to spend less to collect some money. Nevertheless, private spending could fall further if public expenditure to increase the tax liability of the private sector, at present due to high taxes today or in the future because of the need to reduce public debt.

The private-sector taxpayers have no direct impact on local absorption but have an effect on private income as this indirectly affects private spending. In short, the impact of budget policy on aggregate demand appears to be more complicated than Keynesian theory proposes, and it is arguable whether the specific budgetary system can reduce domestic demand. Ultimately, the issue needs more empirical analysis (Khan, 1987: 26).

The Tax System and its Role in Economic Activity

The tax system of developing countries is stationary, so the conditions that generate coherently, integrated policies are often absent and lost, making their success partly as opposed to developed countries where the financial system has been very successful. State policymakers often use tax system and policy to incentive economic activity and to contend with other states to invite new capital. While researchers have surveyed the effectiveness of state and local tax policy as an economic stimulus, no consensus exists regarding whether and how state corporate income tax policies affect economies (McCarty & Bruce: 2010).

In Friedman's proposal, the size of the government will determine by what the population wants the government to provide, and then tax rates will somehow be adjusted to balance the budget only in the full employment level. Moreover, to build periodic counter-efficient oscillations to return the economy to full employment requires two conditions: First, the tax expenditure and its revenues must be payable to the government regularly. The expenditure must be periodic, and it should be a previous tax period. So, this includes a secure social protection network. Consequently, expenditures will increase sharply in the case of stagnation and, alternatively, be linked to economic achievement, since sales or revenue taxes can do so. The second condition is that the government's activities need to be large (Wray, 2002: 2).

Budget Deficits

The global economic crisis has once again elevated the question of the future of international currencies that represent the global reserve. The US dollar has maintained its absolute sovereignty for almost a century. However, there is growing speculation from the observers pointing to the end of the era of control enjoyed by the dollar, and for many, the fate of the dollar began inevitably after the downfall of the US real estate market in mid-2007. That unleashed the biggest sudden coup in the financial markets in the USA.

According to Cohen, (2009, p. 26) since the great depression, it has shown that the crisis has proved to be critical to the dollar and has not even been spared the

financial sector's troubles in the USA which required significant government interventions to overturn the preferences decisively. Instead, ironically, the crisis temporarily strengthened the global securities center greenback as investors fled to the dollar for safety in emerging markets in Latin America, the effects of a higher budget deficit in the interest rate are likely to be much stronger than in developed economies.

Thus, increases in the quantity of nominal debt ensue through deficits, and, liable on the reasons for the deficit, the increase in nominal debt may change beliefs about the future budget backing for the debt at the same time that it affects the amount of debt outstanding. The deficit might also lead to interest rate changes through a policy reaction (Christopher, 2016:34).

While, Guell, (2007: 118-119) mention that when the deficit is significant because the economy does not work well, then the whole economy will be a problem, not a budget deficit. If the deficit is so high, even when the economy is good then the deficit will be the problem. Economists who believe that deficits can use to stimulate an economy that lacks consistency and with a set of restricted incentives and this is called job financing.

In this context, (Wray, 2002: 1) mentioned that Friedman's proposal to finance the budget deficit by creating money as the surplus cases would weaken the unit. Moreover, assessed the creation of private money from banks through the need reserve 100% and something that Fisher and Simons obtained in their analysis so there will be no money creation by private banks that will expand bank money supply only when banking governmental money reserves. So, this proposed situation produces strong, counter-cyclical forces to help stabilize the economy. However, Friedman can maintain an excellent quantitative perspective, because he claims that it will be a fluctuation of money rather than a government spending that has stabilized the economy.

The Relationship between Budget Deficit and the Other Macroeconomic Variables

According to Saleh, (2003) the relationship between budget deficits and macroeconomic variables (such as interest rates, growth, trade deficit, and exchange rate) characterizes one of the most widely argued topics between economists and policymakers in both industrialized and developing countries. However, according to Karel, (2004: 1) there are many types of the budget deficit, as follows:

1. Increasing public sector budget means to increase net borrowing.
2. Decreasing public sector budget means less net borrowing.
3. Public sector budget increase means more customizations and grants to institutions (TI) Transformation Institutions.
4. Public sector budget decrease means fewer allocations, and grants to institutions (TI) Transformation Institutions.

In this regard, recent studies show that no direct correlations found between the budget deficit and macroeconomic instability. The emergence of any macroeconomic stability depends on how and how to finance the deficit. There are several options for financing the deficit:

1. The sale of government bonds.
2. The borrowing from abroad.
3. Issuing sock money.
4. The sales of state assets (privatization).

The effect of the budget deficit on macroeconomic stability is affected as well as the absorption capacity of the private economy. So, in general, long-term budget deficit more readily absorbed by countries that possess a high level of private savings and complete financial markets development, given that the least sophisticated own private savings less and never fully developed financial markets and pricing rules should attempt to reduce the budget deficit.

Budget Deficits and Economic Performance

According to recent studies on the effects of budget deficits in developing economies, we can conclude the follows:

1. The budget deficit is undoubtedly negative for economic growth in many cases.
2. The high budget deficit is explained mostly by the result of political decisions that have been planned and not as a result of external shocks or a response to the current domestic economic situation.
3. Although financing a short-term budget deficit through cash transfers do not necessarily lead to inflation, in the long run, the cash shift may cause growth in inflation.
4. There is some evidence that public investment is not always positive for private investment and this denies public opinion towards this issue. Public investment has adverse effects on private investment, and public investment replaces and does not complement private investment.
5. The budget deficit causes the deficit of the trade account. So, if the value of the trade account increases, the exchange rate becomes excessive. However, this negatively affects the growth of the economy, reduces exports and encourages imports.
6. Reducing the budget deficit is an effective policy in raising domestic savings.

Budget Determinants

The emergence of the deficit needs to addressed either from commercial sources or other non- sources. The budget outline reflects the link between the budget deficit and alternative resources to finance the deficit. In this way, we can analyze the relationships between budget policy and macroeconomic conditions in the budget deficit. We know the budget deficit linked to the change of net government debt in the following manner:

$$D_g - D_{g-1} = (G + I_g - T) + rD_{g-1} \dots\dots\dots(1)$$

Whereas expressing the change in net government debt between the current and previous period, G represents government consumption expenditures, government

investment, I_g , T taxes, r nominal rate of interest. Necessary to explain the difference between economic theory and government finance statistics, that equation (1) above is based on economic theory, so it is dealing with variables in net values especially expressions that we put between brackets and represents the net balance of the state budget $(G + I_g - T)$.

Also, public expenditure is net values $G + I_g$, and T represents the net tax revenue (total taxes-transfers). There is a difference in the comparison between the government finance statistics giving the total values, the right side of the beyond equation signifies a budget deficit and shows that the change in net public debt is equal to the total budget deficit + debt service.

Thus, if the budget is negative (deficit) it is necessary to compensate it, and to this end, the government has several options to choose from how to settle this deficit if the deficit is covered and compensated by issuing bonds, there are four parties can be sold to these bonds:

1. Foreign institutions whether in the private sector or the public.
2. Families and institutions.
3. Local banking systems.
4. The Central Bank.

In developing countries, in particular, the most substantial amount of government bonds is purchased from the Central Bank because there is insufficient financial capacity for people in the private sector. The government usually does not need to pay interest to the Central Bank if there are problems. Moreover, when the government funds the Central Bank, this means just the transformation of public debt from the public institution to another because of the Central Bank in the other back to the state. Foreigners do not care much about the bonds of developing country governments, and financial markets in these countries are underdeveloped.

Now suppose that part of deficit returns to the investor in the local private sector or foreign investor and the rest is up to the Central Bank. Moreover, according to the given situation, the total amount of government debt in the Central Bank's ownership is expressed by the following equation (Karel V. , 2004, pp. 1-4).

$$(D_{gc} - D_{gc-1}) = (D_g - D_{g-1}) - (D_{gp} - D_{gp-1}) \dots \dots \dots (2)$$

The left-hand side of the equation $(D_{gc} - D_{gc-1})$ shows the change in the public debt in the ownership of the Central Bank, and $(D_g - D_{g-1})$ the right-hand side, representing the overall change in the public debt. The change in public debt reduced it due to sampling in the private sector $(D_{gp} - D_{gp-1})$.

The following relationship shows how the public debt in the Central Bank's portfolio affects the base along with the other elements and reflects the indirect effect of the budget deficit on the base:

$$(MB - MB_{-1}) = (D_{gc} - D_{gc-1}) + e(R_c - R_{c-1}) + (L_{cb} - L_{cb-1}) \dots \dots \dots (3)$$

The variable R represents the foreign reserve of the Central Bank, e nominal exchange rate, refers to the total credit in the Central Bank, which gives to the commercial banks, under the assumption that the last equation of zero to obtain the following equation:

$$(MB - MB_{-1}) = (D_{gc} - D_{gc-1}) + e(R_c - R_{c-1}) \dots \dots \dots (4)$$

To compensate for the expression within the brackets $(D_{gc} - D_{gc-1})$ from equation (2) we conclude a new relationship that reveals the possibility of financing the budget deficit:

$$(D_g - D_{g-1}) = (MB - MB_{-1}) + (D_{gp} - D_{gp-1}) - e(R_c - R_{c-1}) \dots \dots \dots (5)$$

However, according to Karel, (2004, p. 4) equation (5) proposes three main alternatives to finance the budget deficit:

1. Increase the base (currency issuance).
2. Issuing government bonds offered to the private sector (leading to private sector financing and hence the impact of crowding abroad).
3. Reducing foreign reserves.

The final impact of the budget deficit is dependent on the means of financing it and every alternative to finance causes macroeconomic instability when used substantially. Although the method of financing is essential in determining the impact of the deficit in the national economy, many economists believe that the deficit should be reduced or eliminated, because it has adverse effects on the economy and they mainly believe that the deficit causes inflation and lowers economic growth.

However, under certain circumstances, policies designed to reduce or eliminate deficits may be more undesirable. In a recession, attempts to eliminate deficits by reducing government spending or increasing taxes or both make the deficit worse. The budget balance is likely to be the best solution (Michael, 1988: 534-537).

THE CONCEPT OF ECONOMIC STABILITY

Economic stability is defining as an economic environment free from volatility or fluctuations in macroeconomic variables. When the economy grows at a moderate rate under low and stable inflation, the economy is economically stable.

On the other hand, inactivity and economic cycles have a short time horizon, and an unsustainable balance of payments leads to gross foreign exchange volatility, a sharp rise in the financial budget and its decline. So, high inflation, constant or volatile leads to fears of financial instability, all signs of economic instability may

increase uncertainty reduces investment promotion, slow down economic growth and reduce social welfare.

However, theoretically, macroeconomic instability refers to phenomena that make the national macroeconomic situation less expectable, and it is of concern because irregularity hampers resource allocation decisions, investment, and growth (Ulvedal, 2013:5) So, in reducing economic instability. The economic system can increase the quality of life by enhancing standards of living by raising productivity and efficiency that lead to sustainable employment levels (Gormez & Yigit, 2009: 2).

Some recent studies suggested that active economic stability policies that respond to inflation and output gap may accrue at the same time on the low and stable inflation rate and a high degree of economic stability. There is also broad agreement that the goal of policy in the United States of America and the past few decades was to seek price stability and increase sustainable growth over time.

According to Orphanides, (2002, p. 1), active stabilization policies that respond to inflation and the level of economic activity can achieve these goals and make a low and stable rate of inflation, and a high degree of economic stability.

While the benefits of economic stability discussed in detail by the staff of the Joint Economic Commissions (JEC) and they reach the following:

- Improving the Central Bank's credibility, accountability, and transparency, so, the apparent objective reduces the Central Bank's incentives to slide back from its long-term creeping inflation commitments and shows how the Central Bank is supposed to work and reduce the chances of interference for political purposes.
- Long-term high growth, economic theory, and evidence suggest that limited long-term inflation encourages employment and economic growth.
- High-quality exchange, under price stability, could serve as an intermediary function of exchange and store of value.

In this regard, Taylor, (2000: 9) argued that the fight against the decline might difficult and economic instability may increase as well as when inflation gets down successive downwards with the low inflation that will raise the real interest rates and this leads to lower inflation.

However, a typical concern about price stability is that it leaves the Central Bank without much flexibility in policymaking. In all countries that have inflation targets or other price stabilization targets, the Central Bank maintains a sizeable discretionary capacity. Consequently, the price stability act of 2003 puts price stability being targeted mainly for policy although it may leave room for other objectives to the extent compatible with price stability (Saxton, 2004: 2).

As indicated by Saxton, (2004:) further argues that inflation targeting usually takes the form of a set package of goals or target band such as 1-3% of inflation in general and not a specific number. The range of the target is usually a medium-term goal which gives the Central Bank more flexibility.

The choice of macroeconomic policies and integrated sectoral policies has made it necessary for governments to ensure that privatization transferred in an economic environment that allows both competing and international forces to produce

efficient production and thereby improve growth prospects. Private sector transformation in an environment of high and unstable inflation it is not spam.

Economic Stability in Turkey

Turkey experienced a severe economic crisis in November 2000 and again in February 2001. The crisis erupted after Turkey adopted an exchange-rate-based disinflation program led and engineered by the IMF. During the year 2001, GNP fell by 9.5% in real terms, consumer price inflation soared to 54.4%, and the currency fell 51% against the significant foreign monies. The rate of unemployment rose by two percentage points in 2001 and then by another three percentage points in 2002. Real wages fell by 20% in 2001, recovery of the Turkish economy was vigorous after the crisis of 2000/2001. Gross national product (GNP) grew at an average annual rate of 6.9%. Price inflation was finally brought down to single-digit levels after nearly four decades of high inflation episodes. In the meantime, significant success in budget balance has achieved, and Turkey has successfully further penetrated European markets, raising the significance of full-membership negotiations with the EU (Erinc, 2007: 1).

The elimination of chronic inflation and systemic instability has become one of the primary objectives of the economic programs implemented since the year 1999 with the support of the IMF's position. While the policies adopted by the economic program covering the period from 2002 to 2004 will also contribute to the necessary transition of Turkey's membership to the European Union.

However, PRE, (2002: 3) indicated that the policy aimed at transforming the inflation target under the volatile exchange rate system as well as the income policy that will determine by a standard base consistent with the objectives of the budget policy. While the Turkish economy has undergone a significant transformation over the seven years between the internal economic crisis of 2001 and the global economic crisis of 2008. As a result of this transformation that the GDP increased between 2002-2008 from \$300 billion to \$750 billion, with an average growth rate of 6.8% per capita income rose to Turkish citizen in the same period of \$3300 to \$10000 annually, as well as the continued decline in inflation rates and the steady increase in the volume of investments.

Accordingly, Turkey ranked 16th in the ranking of the largest economies on the world level and became its sixth ranking on the European level, and narrowed the gap for the first time between the Turkish development rates and of European development rates. Given the long-term changes that expect to emerge on the global economic map and the growing Turkish role at the international level, Ankara expects to be one of the most prominent emerging powers in a multi-polar world looming on the horizon (Öztürk, 2010: 47).

The Role of Budget Policies in Economic Stability

The role of budget policy as subjective and discretionary budget policy stability during volatile economic activity tax budget spending responds automatically to the road leading to economic stability. For example, during an economic slowdown, the benefits of unemployment rises with increasing unemployment and this increases the expenditure so requires not only acted publicly by the government in parallel falling tax payments when the economy is slowing recession.

However, Ulvedal, (2013: 8), estimated that the elements of tax stability overcome about 8% of the impact of the economic shock on GDP while rationalization of expenditure leads to stability. Hence, local governments believe that tax revenues are falling during the recession, but because most of these governments are forced to balance their budgets annually, they often reduce spending during the recession. Governments may make voluntary budget changes in the face of an economic slowdown.

According to Lonela & Codreanu, (2010: 4) the expansionary budget policy aims to boost demand and production in the economy either directly over higher government spending or indirectly through tax cuts that stimulate private consumption and investment spending. The elements of financial stability help to moderate economic fluctuations. There is controversy over the contribution of budget policy to fighting the economic recession. The long-term slowdown that is characteristic of substantial changes in budget policy weakens the role of elective policy that can play during the relatively short recession faced by some countries.

While, Saxton, (2004:7) mentioned that in the long term, gold maintains its purchasing power well, but the experience of the countries that possessed the gold standard was moderate, but the constant inflation or deflation lasted for several years.

In this context, Taylor, (2000: 3) indicated that among the relevant topics were the subject of debate and controversy in an international conference held in 1987 are:

- 1) Causes of macroeconomic instability from 1973 until the early 1980s.
- 2) Choose an optimal system to reduce future instability.

Accordingly, during the 1973-1980 period, the macroeconomic performance was excellent in most developed countries, notably Japan, compared to the corresponding weak performance in the United States of America in the same period.

While, there is a substantial agreement between Andrew Crocket, Stanley Fischer, Allan Meltzer, James Tobin and Ted Truman. That the difference in policy may explain a large part of the difference in performance between Japan and the United States and other countries, mainly that there was broad agreement that a significant United States policy error is excessive expansion at the end of the 1970s and keep inflation low and stable.

In this regard, Grauwe and Gunther, (2008: 542) argued that the inflation target physical characteristics of nominal income. So, a nominal target income does not give us evident dismantling elements of inflation and output element, so there is no clear anchor for inflation expectations, as well as the inflation rate, is usually a good concept by public opinion while the growth of nominal income may be the more ambiguous concept. Economic growth and stability are incredibly complex phenomena that even today regardless of economic theory very developed can't say positively whether all growth factors contribute to the realization and sustainability of stability or low inflation rate (Debelle, 1999: 12).

In other words, dynamic equilibrium is defining as the case in which growth is consistent with low and stable inflation and with a sustainable balance of payments position. So, this based on the assumption that in the short term, higher inflation can apply to growth and that the balance of payments deficit can reduce growth, Medium

and long, high inflation and high indebtedness have a negative impact on economic growth. (Brkic, 1997: 17).

The equilibrium in the money market or the financial market derived from the general economic balance. So, the equivalent of the values of the variables in the economic system or its stability. While, this is the equation between the opposing forces, to balance several conditions, the full balance if the net power added to the balances equal to zero, and there is a stable equilibrium when it exceeds the marginal propensity for saving propensity to invest. Besides, when the equilibrium is an unstable and dynamic balance which includes the element of time,

Economic Stability Variables

There is an international consensus among policymakers, public opinion, and economists that the high inflation rate is costly and that the stability of the price necessary. The issue of inflation control has a significant challenge facing Central Banks worldwide and through the application of improved policy structures, requiring high transparency and increased independence from the effects of short-term policies.

As well as the constant comparison, Central Banks in achieving this goal, and advanced procedures against inflation raising from forecast stable economic environment and usability so undoubtedly contributed to improvements in economic performance.

Inflation

Inflation can define as a constant or continuous increase in the general price level or, instead, as a continued or incessant fall in the money value. Several things should note about this definition. First, inflation states to the movement in the general prices level. So, it does not refer to changes in one price relative to other prices. However, these changes are characteristic even when the general prices level is stable. Second, the prices are those of staff and services, not assets. Third, the rise in the price level should be somewhat considerable and continue over a period longer than a day, week, or month (Labonte, 2011, p. 3).

One of the critical issues is deflation and response through policy. policymakers have faced the reality of deflation and zero interest rates. The latter is a cause of instability. According to Taylor, (2000: 1) the modern perspective is consistently for near-zero interest rate policy, which began in 1995 grew from policy changes in previous years.

That budget policy tools that increase reflationary can use to enhance the level of economic activity in the periods of recession or slowdown in economic activity, and this is through a tax cut and increasing government spending (Lonela & Codreanu, 2010: 3). However, some policies reduce inflation (deflationary) and can use during the boom of the level of economic activity when economic activity is growing above its potential; this is done through a tax increase and cuts government spending. There is an excellent theoretical explanation, why would deteriorate economic stability when approaching the negative inflation?

However, there are good reasons for the deterioration when inflation becomes high when the nominal interest rate approaches zero, one of the channels of policy, the interest rate will not decrease. So challenging landing may be severe and economic

instability may increase as well as when declining inflation gets down with the low inflation rate, which will raise real interest rates.

According to Öztürk, (2010: 54) inflation and its price instability are one of the essential difficulties faced by countries' economies. After inflation in Turkey in 2001 reached 70%, it dropped to 8.4% at the end of 2007 and then rose slightly in 2008 due to the increase in international prices to reach 10%. Due to lower prices and lower demand at the beginning of 2009, consumer price inflation CPI at the end of March to 7.8%. The reason for this is that the proportion of foreign currency contents out of the total savings rate of banks in Turkey in 2001 was 75% and the remaining portion, which constituted 25% was the local currency.

Unemployment

Unemployment is a socio-economic phenomenon of a global character, as well as being a socio-economic problem for any society; whether developing or developed, they deviate from the known values and ethical norms of social life. However, the problem of unemployment is becoming increasingly important in developing countries to increase pressure on the production and service sectors as well as their effects on economic and social life. A further characteristic of the post-2001 era has been Turkey's jobless growth. High unemployment and low participation rates have accompanied rapid growth rates. The unemployment rate rose to above 10% after the 2001 crisis and has not come down to pre-crisis levels despite rapid growth. With relatively cheap imports, Turkey has been importing much more foreign products (Erinc, 2007: 1).

ANALYZING THE DEVELOPMENT OF BUDGET POLICIES AND ECONOMIC STABILITY IN TURKEY DURING THE PERIOD 2000-2015

The purpose of this chapter is to analyze the role of budget policies in achieving economic stability in Turkey during the period 2000-2015. The data that related to Turkey and used for the analysis taken from the Central Bank of the Republic of Turkey, (2018), and World Data Atlas, (2018). However, the years reflected for the data collection were from 2000 to 2015, so, the Years data related to all three study variables, namely budget policy and economic stability, this provides a sample size of 45 which bigger than the generally accepted size of 30 in economic studies. As it identified the primary purpose of this study is to analyze the effect of budget policies economic stability, for Turkey.

DATA AND METHODOLOGY

The methodology of this study based on primary macroeconomic analysis for budget policies in achieving economic stability in Turkey during the period 2000-2015, while budget policies are remarkable variables as well as significant issues not only for developed states but also for developing ones.

Turkey is also the case in this matter, that including the use of the consumer price index, unemployment rate, the growth rate of money supply, interest rates, exchange rates. Moreover, a budget deficit of individual states, which are starting points for discovering the behavior of both states and their in-depth analysis as the data set presented in tables and figures below.

Turkey's Data Used in the Study

For analyzing the role of budget policies in achieving economic stability in Turkey during the period 2000-2015, this study concentrated on the growth rate of money supply, interest rates, exchange rates, and budget deficit as the economic indicators besides a consumer price index and unemployment rate indicators. During the year 2000, Turkey experienced an economic crisis and again in February 2001. The crisis exploded after Turkey implemented an exchange rate based inflation targeting program led and planned by the IMF. Table 1 shows some of Turkey's Economic Indicators During the Period 2000-2015.

Table 1: Turkey's Economic Indicators During the Period 2000-2015

Years			Policy			Budget policy
	Consumer Price Index	Unemployment Rate %	The Growth Rate Of Money Supply Million	Interest Rates %	Exchange Rates per US Dollar	Budget Deficit %
	2000	19.3	6.0	31.912	100	0.6
2001	29.8	7.8	47.241	59	1.2	-33
2002	43.2	9.8	61.879	44	1.5	-12.9
2003	54.1	9.9	82.712	26	1.5	-11.3
2004	59.8	9.7	108.539	18	1.4	-4.5
2005	65.9	9.5	238.801	13.5	1.3	-1.2
2006	72.2	9.0	297.734	17.5	1.4	-0.6
2007	78.5	9.2	344.376	15.75	1.3	-1.6
2008	86.7	10.0	436.38	15	1.3	-1.8
2009	92.1	13.1	493.06	6.5	1.5	-5.3
2010	100.0	11.1	587.261	6.5	1.5	-3.5
2011	106.5	9.1	674.409	5.75	1.7	-1.3
2012	115.9	8.4	743.043	5.5	1.8	-1.9
2013	124.6	9.0	908.01	4.5	1.9	-1
2014	135.7	9.9	1.015.896	8.25	2.2	-1.1
2015	146.1	10.3	1.189.494	7.5	2.7	-1

Source: Central Bank of the Republic of Turkey, (2018), and World Data Atlas, (2018).

Regarding the policy, the Central Bank of Turkey adopt the programme aims to disinflation under the structure that has employed indirectly since 2001, and officially since 2006. While, the primary purpose of policy has to accomplish price stability, with the short-term interest rate being the central mechanism to achieve this aim. So, this policy which has worked reasonably well to commentator inflation prospects and facilitated to build flexibility to international shocks, which brought interest to lower rates and inflation down to single digit after many years of chronic high inflation and interest rates.

However, a sharp decline takes place in exchange rate composed with the interest rates which motivated domestic demand. So, this mainly due to the early credibility of the programme, prosperity effect and protected consumption demand stemming from high real interest rates in 1999. In the same context, the budget policy during the same period remains to be a key pillar of Turkey's economic stability, so, both policies played a significant effect on reducing the inflation rate, as well as on indicators of growth.

TURKEY'S ECONOMIC STABILITY

Consumer Price Index (CPI)

In this study we analysis Turkey's economic stability under two critical factors which is consumer price index (CPI), and the unemployment rate. As results revealed in the table below, the annual percentage changes of the Consumer Price Index (CPI) in 2000, declined to 19.3 percent due to Turkey experienced an economic crisis in this year. However, CPI reminds relatively decline from 2001 to 2003. Table 2 gives information about Turkey's Consumer Price Index, and the Unemployment Rate During the Period 2000-2015.

Nevertheless, (CPI) is annually reserved with annually updated weights. The primary source of weights is the household budget. While CPI gathered for the whole country and 26 statistical regions, CPI covers all household consumption expenditure which takes place on the economic territory, as the figure 1 below showed CPI is steadily increased notably in 2004 at the rate 59.8. So, reached 146.1 in 2015, due to customers confident where back to Turkey's economy and household consumption expenditure increased since the life standards obtained much better.

Table 2: Turkey's Consumer Price Index, and the Unemployment Rate During the Period 2000-2015

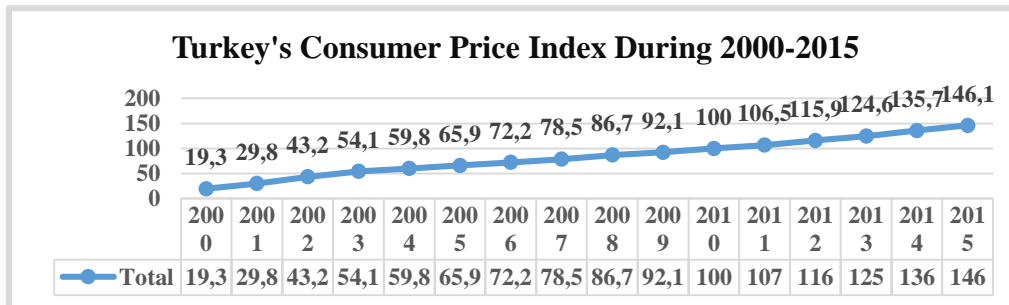
Years		
	Consumer Price Index	Unemployment Rate %
2000	19.3	6.0
2001	29.8	7.8
2002	43.2	9.8
2003	54.1	9.9
2004	59.8	9.7

2005	65.9	9.5
2006	72.2	9.0
2007	78.5	9.2
2008	86.7	10.0
2009	92.1	13.1
2010	100.0	11.1
2011	106.5	9.1
2012	115.9	8.4
2013	124.6	9.0
2014	135.7	9.9
2015	146.1	10.3

Source: Central Bank of the Republic of Turkey, (2018), and World Data Atlas, (2018).

Data about the Turkey's Consumer Price Index (2000-2015) is given below in the Figure 1.

Figure 1: Turkey's Consumer Price Index (CPI) During the Period 2000-2015

Source: Central Bank of the Republic of Turkey, (2018)

Figure 1 demonstrates the rise in the Turkey's Consumer Price Index (CPI) between the years of 2000 and 2015. As it can be viewed from the figure, Turkey's CPI has been continuously rising among the given year range.

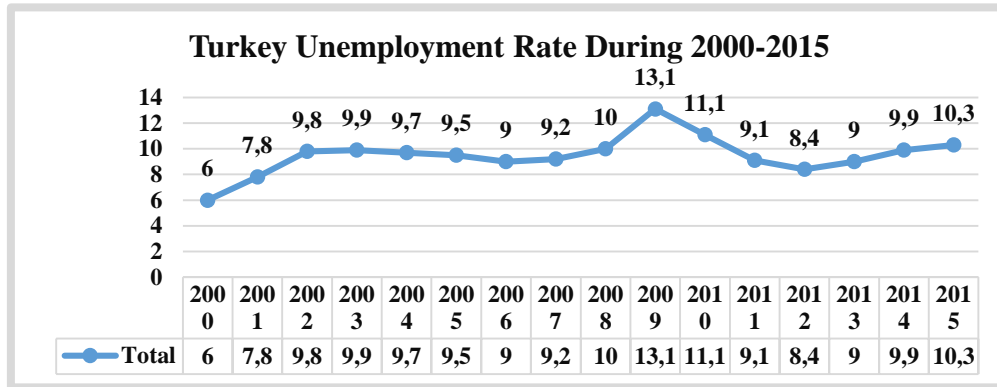
Unemployment Rate

As figure 2 showed, the unemployment rate in Turkey increased from 6% in 2000 to 7.8% in 2001 due to February economic crisis that again exploded after Turkey implemented an exchange rate based inflation targeting program led and planned by the IMF.

However, unemployment in major metropolitan areas fell to 10.3% in 2015, from around 13.1% and 11.1% in 2009-10 respectively, in other words, the unemployment rate rose by 1.1 percentage points in 2010 and then by another 2.1

percentage points in 2010, before declining again to 9.1% and 8.4 in 2011-12 respectively. In the same context, Turkey’s economy recovered dynamically just after the global crisis, nevertheless in the development of external and domestic macroeconomic imbalances emerged. Growth averaged close to 9% in 2010-11, with robust job creation.

Figure 2: Turkey’s Unemployment Rate During the Period 2000-2015

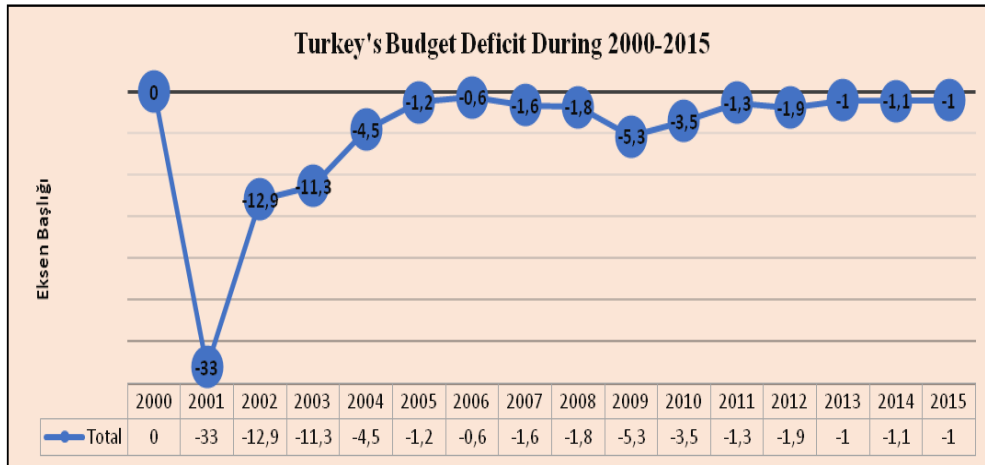
Source: Central Bank of the Republic of Turkey, (2018)

The Role of Budget Policy

In the previous years, budget policy performed that to be a substance of Turkey’s macroeconomic stability. Especially, since the crisis of 2001, Turkey has reached to very remarkable budget results, especially for the central government. As figure (3) below showed Turkey sharply declined its chronic budget deficit from -33% in 2001 to -1% in 2015. However, during the period indicated the lowest decline was in 2001 due to the economic crisis Turkey experienced, while the higher amount reached in 2006 by -0.6%.

Even though, in the late of 2000 Turkey faced rapid financial outflows, since the loss of investor confidence. While, the capital outflow made a massive budget deficit and banking crisis, so, resulting in rapid growth and currency devaluation. Therefore, Turkey unable to maintain an exchange rate target, the currency was floated. Thus, budget policy can significantly affect the future growth rate of the economy by stimulating the growth of the human capital stock. As well as through capitalizing into infrastructure developments. As a result, the Turkish government through implementing budget policy kept public finances on a maintainable path.

Figure 3: Turkey’s Budget Deficit During the Period 2000-2015

Source: Central Bank of the Republic of Turkey, (2018)

ANALYSIS OF TURKEY'S ECONOMIC STABILITY

As the results revealed in the table (3) below, Turkey's annual percentage changes of the CPI at the beginning of the period declined. The fluctuating notably took place between 2004 to 2015. The unemployment rate in Turkey increased from 6% in 2000 to 7.8% in 2001. However, unemployment in major metropolitan areas fell to 10.3% in 2015, from around 13.1% and 11.1% in 2009-10 respectively. This shows Turkey's economy recovered dynamically just after the global crisis.

Table 3: Turkey's Economic Stability Data During the Period 2000-2015

Years	Turkey	
	Consumer Price Index%	Unemployment Rate %
2000	19.3	6.0
2001	29.8	7.8
2002	43.2	9.8
2003	54.1	9.9
2004	59.8	9.7
2005	65.9	9.5
2006	72.2	9.0
2007	78.5	9.2
2008	86.7	10.0
2009	92.1	13.1
2010	100.0	11.1
2011	106.5	9.1

2012	115.9	8.4
2013	124.6	9.0
2014	135.7	9.9
2015	146.1	10.3

Source: Central Bank of the Republic of Turkey, (2018).

Development of Budget Deficits

The budget policy performed to be a substance of Turkey's macroeconomic stability. Especially, since the crisis of 2001, Turkey has reached to very remarkable budget results, especially for central government. As the table (4) below displayed Turkey sharply declined its chronic budget deficit. Thus, the budget policy can significantly affect the future growth rate of the economy by stimulating the growth of the human capital stock. As well as through capitalizing into infrastructure developments. As a result, the Turkish government through implementing budget policy kept public finances on a maintainable path.

Table 4: Turkey's Budget Deficit Over the Period 2000-2015

Years	Turkey
	Budget Deficit %
2001	-33
2002	-12.9
2003	-11.3
2004	-4.5
2005	-1.2
2006	-0.6
2007	-1.6
2008	-1.8
2009	-5.3
2010	-3.5
2011	-1.3
2012	-1.9
2013	-1
2014	-1.1
2015	-1

Source: Central Bank of the Republic of Turkey, (2018)

As it can be seen the table above Turkey had progress in decreasing budget deficit between 2000 and 2015. That is the result of the impact on expenditure of measures taken within the framework of fiscal discipline decrease was observed an increase in revenues (Atılğan Yaşa,2017:84).

CONCLUSION

The study concludes that Turkey's annual percentage changes of the CPI at the beginning of the period 2000-2015 declined. The fluctuating notably took place between 2004 to 2015. While the study found that the unemployment rate in Turkey increased from 6% in 2000 to 7.8% in 2001. However, unemployment in major metropolitan areas fell to 10.3% in 2015, from around 13.1% and 11.1% in 2009-10 respectively.

The study also found that the Central Bank of Turkey during the period 2000-2015, took various actions on policy and reached its objectives of achieving its economic stability, in the overall level of prices and maintaining the reliability of the banking system, constant with the purposes of the bank and the means to achieve these purposes, in accordance with the provisions of the law.

However, budget policy affects the economic stability in general and inflation in particular by changing either a comprehensive or an interest rate targeting. By employing some potential actions, so, the traditional actions of budget policy comprise the fluctuations in money supply, interest rates, exchange rates, and changes in asset prices, which is Turkey effectively implement them. Besides, increased money supply, as well as adopted floating interest rates and a free exchange rate regime. However, foreign currencies exchange systems have liberalized.

So, this study hypothesis is that the budget policy have a significant impact on achieving economic stability in Turkey over 2000-2015. The study also found that the Central Bank of Turkey during the period 2000-2015, took various actions on policy and reached its objectives of achieving its economic stability, in the overall level of prices and maintaining the reliability of the banking system, constant with the purposes of the bank and the means to achieve these purposes, in accordance with the provisions of the law. However, budget policies in Turkey can be used to achieve long-term economic stability if the increase in the money supply is equal to the growth of net national product without the use of policies based on expansion and contraction

Further, the study concludes that the budget policy performed that to be a substance of Turkey's macroeconomic stability. Especially, since the crisis of 2001, Turkey has reached to very remarkable budget results, especially for central government. Turkey sharply declined its chronic budget deficit. Thus, budget policy can significantly affect the future growth rate of the economy by stimulating the growth of the human capital stock. As well as through capitalizing into infrastructure developments. As a result, the Turkish government through implementing budget policy kept public finances on a maintainable path.

REFERENCES

- Abdel Aziz, F. H. (1980). *Encyclopedia of Economic Statistical Terms*. Dar al-Nahda alArabiya.
- Al-Mhar, K. A. (1981). *Economic Volatility Among Budget Policy*. Riyadh: Riyadh University.

- Atılğan Yaşa, A. (2017). Türkiye'de Bütçe Politikası Uygulamalarının Mali Alan Üzerine Etkileri. *Journal of Management & Economics*, 24(1).
- Brkic, L. (1997). *Theory of Economic Growth and Stability: The Case of Croatia*. University of Zagreb.
- Central Bank of the Republic of Turkey. (2018). Budget Policies Data. Ankara: Central Bank. Retrieved 7 2, 2018, from Tradingeconomics.com
- Christopher, S. A. (2016). *Budget policy, Policy and Central Bank*. Princeton University, Department of Economics.
- Clements, Benedict, Christopher, F., & Margen, V. (2007). *Correcting Spending, Financing Development*. IMF.
- Cohen, & Benjamin. (2009). *The Future of Reserve Currencies, Financing Development*. IMF.
- Debelle, G. (1999). *Inflation Targeting and Output Stabilization*. Research Discussion Paper.
- Erinc, Y. A. (2007). *Turkey: The Bounce After the Crisis*. G-24 Policy Brief No. 13.
- Fischer, S. (2015). *Central Bank Independence*. Remarks by Stanley Fischer Chairman Board of Governors of the Federal Reserve System, Herbert Stein Memorial Lecture National Economists Club, Washington, D.C.
- Gormez, Y., & Yigit, S. (2009). *The Economic and Financial Stability in Turkey*. Central Bank of Turkey.
- Grauwe, P., & Gunther, S. (2008). *Exchange Rate Stability, Inflation, and Growth in (South) Eastern and Central Europe*. *Review of Development Economics*.
- Guell, R. C. (2007). *Issues in Economics Today*. New York, USA: McGraw-Hill.
- Kanaan, A. (2003). *Public Finance budgetReform in Syria*. Damascus: Dar Al-Redha.
- Karel, V. (2004). *The Possibilities of Budget Deficit Financing*. University of Prague, Economics, Czech Republic.
- Khan, M. S. (1987, Jan.). *Macroeconomic Adjustment in Developing Countries: A Policy Perspective* Author. *The World Bank Research Observer*, 2(1).
- Labonte, M. (2011). *Inflation: Causes, Costs, and Current Status*. Congressional Research Service, 7-5700, RL30344.
- Lonela, P., & Codreanu, D. (2010). *Budget policy and its role in ensuring economic stability*. Munich: MPRA (Munich Personal RePEc Archive).
- McCarty, R., & Bruce, D. (2010). *Corporate Income Tax Systems and State Economic Activity*. University of Tennessee, Department of Accounting. Stokely: Stokely Management Center.
- Michael, E. (1988). *Macroeconomics, Theory, and Politics* (Translated into Arabic by (Muhammad Ibrahim Mansour) ed.). Riyadh, Saudi Arabia: Dar Al-Marikh for Publishing.

- Orphanides, A. (2002). *Activist Stabilization Policy and Inflation: The Taylor Rule in the 1970s*. Center for Financial Studies.
- Öztürk, I. (2010). *Turkish economic transformations between 2002-2008*. Qatar: Al Jazeera Center for Studies, Arab Science Publishers.
- Romer, D. (2001). *Advanced Macroeconomics (Second Edition ed.)*. New York, The USA.
- Saleh, A. S. (2003). *Te Budget Defcit and Economic Performance. A Survey*, Working Paper 03-12, University of Wollongong, Department of Economics. Retrieved from <http://www.uow.edu.au/commerce/econ/wplist.html>
- Saxton, J. (2004). *Price Stability and Inflation Targets: A Legislative History*.
- Taylor, J. B. (2000). *Low Inflation, Deflation, and Policies for Future Price Stability*. Stanford University. Stanford University.
- Ulvedal, P. B. (2013). *Macroeconomic stability and economic growth in developing countries*. University of Oslo, Department of Economics. Oslo: Print: Representralen, University of Oslo.
- World Data Atlas. (2018). *Turkey Economic Data. Official Records*. Retrieved 7 2, 2018, from <https://knoema.com/atlas>.
- Wray, R. L. (2002). *A budget Framework for Economic Stability a Friedmanian Approach to Restoring Growth*. Working Paper No, 22.

Araştırma Makalesi/Research Article

Sultan Hüseyin Baykara Dönemi Kültür Tarihi ve Onu Yüceltenler: Molla Cami ile Ali Şir Nevaî*

Cultural History in the Period of Sultan Hüseyin Baykara and His Exalters: Molla Cami and Ali Şir Nevaî

Arazgül RECEPOVA**

Öz

Sultan Hüseyin Baykara'nın Horasan topraklarındaki hükümdarlığı Emir Timur'un kurduğu devletin Orta Asya'daki son dönemleriydi. Bu dönemde Timurlu siyaseti çökmeye doğru ilerlemekle birlikte kültürel açıdan en doruk noktaya ulaştığı dönemdi. Bu kültürel gelişime Hüseyin Baykara hem maddi hem manevi katkıda bulunmuştur yani âlim ulemaları destekleme ve onlara hamilik yapmakla birlikte kendisi de bir divan hazırlamıştır. Bu divan Çağatay edebiyatında Ali Şir Nevaî'den sonra önemli sayılan eserler arasında ön saflarda yer almaktadır. Bu kültürel zenginliğe en az Hüseyin Baykara kadar katkıda bulunan iki isim daha vardır. Onlar Abdurrahman Cami ve Ali Şir Nevaî'dir. Bu üç isim yakın arkadaş olmakla birlikte bu dönemin kültür tarihinin zirveye ulaşmasında büyük katkı sağlayan kişilerdir. Hüseyin Baykara genelde bu iki âlim ve şairin desteği ile kendi saltanatının şöhretini tarih sayfalarına yazdırmayı başardı. Orta Asya kültür tarihinin incileri olan Molla Cami ve Ali Şir Nevaî, Hüseyin Baykara saltanatını da taçlandıran yıldızlar olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevaî, Molla Cami.

Abstract

Sultanate of Hüseyin Baykara in Khorasan territory represents the final stage of the state established by Emir Timur in Middle Asia. Although the Timurlu policy was advancing to collapse during this stage, this stage was also the most summit of the state in the cultural sense. Hüseyin Baykara had made both material and moral contributions to this cultural development. He wrote a collection of poetry of his own in addition to the support he provided for scholars. His collection has taken its place among the works considered as the most important in Chagatai literature after the works of Ali Şir Nevayi. There are two more names who had made contributions to this cultural wealth et least in the level of contributions made by Hüseyin Baykara, namely, Abdurrahman Cami and Ali Şir Nevayi. These three individuals were close friends, and also, they were the ones who had made great contributions for the cultural wealth of this period in reaching the summit. Hüseyin Baykara succeeded in providing a place for fame of his reign in history with the supports of these two scholars and poets. Mulla Cami and Ali Şir Nevayi, pearls of the Middle Asian cultural history, can also be considered as the stars crowning the reign of Hüseyin Baykara.

Keywords: Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevaî, Mulla Cami

* "Timurların Sosyal ve Kültür Tarihi, (Sultan Hüseyin Baykara Dönemi)", Yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received: 03.05.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 21.09.2019

** ezizhan26@yandex.com, ORCID: 0000-0002-8861-9275.

GİRİŞ

Hüseyin Baykara Haziran 1438 de Herat'ın, Kuzeydoğusunda yerleşen Devlethane sarayında dünyaya geldi. Sultan Hüseyin Baykara'nın babası Gıyasettin Mansur Mirza, Baykara Mirza'nın üçüncü oğlu idi. Baykara Mirza ise Emir Timur'un ikinci oğlu olan Ömer Şeyh'in en küçük oğludur. Hüseyin'in annesi Firuza Begüm ise Emir Timur'un büyük kızı Ağa Begüm'ün oğlu Sultan Hüseyin'in kızı idi. Firuza Begüm'ün annesi yani Sultan Hüseyin'in eşi Kutluğ Sultan Begüm Miranşah Mirza'nın kızı idi. Sultan Hüseyin Baykara Emir Timur'un oğulları Ömer Şeyh Mirza'nın ve Miranşah Mirza'nın torunudur. Bu cehitten bakıldığında Sultan Hüseyin Baykara hem anne hem baba tarafından Timurlu soyundan gelmektedir (Fayziyev, 1995: 104).

Bununla ilgili Ali Şir Nevayî da kendi şiirinde bahsetmiştir (Yıldırım, 2006: 101).

Şah Sultan Hüseyin bin Mansur:

Kim birip nusratı cihanga sürür

Han bin han ata atası anıng

Hem ata han u hem anga han

Yok, cihanda anın gibi yana han.

Timur Öldüğünde Hüseyin'in dedesi Baykara 12 yaşında olduğu bilinir. O kendisine verilen Fars hâkimliğini 1415 yılında amcası Saruh'a karşı kaybetmiştir. İlk başta Kandahar hâkimliğine tayin edilen Baykara burada da entrika çevirmek ile suçlanarak kendisi Hindistan'a sürgün edilmesi istenilmiş. Fakat bu karardan vazgeçilerek onu 1417 yılında Semerkant'a göndermişler, daha sonra burada ölmüş ve ya öldürülmüş olduğu malumdur (Aka, 2010: 111).

Hüseyin Baykara'nın dedesi Baykara Mirza Belh tahtına oturduğu dönemlerinde aynı öbür Mirzalar gibi âlim ve ulemaları saygıda kusur etmediği bilinir. Selefleri gibi sürekli alim ve ulemalar ile meclisler düzenleyen Baykara Mirza'nın bir meclisine Mevlana Burunduk'ı Buhari'de katılmıştır. Baykara ona yazdığı bir methiyeden dolayı beş yüz dinar verilmesini emretmiş. Fakat pervanacı onu iki yüz dinar olarak yazmış. Bu durumdan dolayı Burunduk Mirza Baykara'ya şöyle bir mektup yamaktadır. “Padişah bana beş yüz altın verilmesini emretmişti. Padişahın lütfü bu kuluna pek çoktur. Fakat bana verilen beratta iki yüz altın yazılmıştır. Ya ben yanlış işittim yahut pervaneci yanlış yazdı. Yoksa Türkçede beş yüz altın iki yüz dinara mı denk gelir. Baykara bu mektubu okuduğu vakit güldü ve “Evet Türkçede beş yüz altın bin dinara denk gelir” diye hemen orada Mevlana Burunduk'a nakit olarak bin altın vermiştir. Burunduk aynı meclisinde şu şiiri söylemiştir (Semerkandı, 1977: 440).

“Padişahın gönlü sanki bir Umman denizidir ve onun eli inciler yağdıran Nisan bulutudur.”

Fakat Şehzade Baykara'nın evladı Mirza Mansur bunun gibi ihtişam sahibi olamamıştır. Babası öldüğünde de pek küçük yaşta olan Mirza Mansur Timurlu sülalesinde pek fazla ihtimal gören kimse olmamış ve hatta Herat'ta sıradan, fakir bir vatandaş olarak yaşadığı bilinir (Aka, 2010: 111).

Sultan Hüseyin Baykara'nın annesi Firuza Begüm'de oğluna sürekli ecdatları ile ilgili hikâyeler anlatmış. Çünkü Firuza Begüm eşinin de kendisinde Timurlu soyundan olmasına rağmen, bu sülalenin içerisinde yeterli ilgi görmediği için oğlunu önemli soydan geldiği bu yüzden de onu hak edecek bir konuma yani, Timurlu saltanatında hükümdar olamasa bu toprakların önemli merkezlerden birisine hâkim tayin edilmesini arzulamıştır. Bu yüzden oğlunu önce Horasan hükümdarı Ebul Kasım Babür'ün sonra Mâverâünnehir Hükümdarı Ebu Sayıt Hanın hizmetine girmesi için girişimlerde bulunmuştu (Fayzıyev, 1995: 105).

HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİ SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

Hüseyin Baykara birçok taht mücadelelerinden üstün çıkarak 1370 senesinde Herat tahtına oturmuştur. Bu yıllarda Timurlu saltanatı Semerkant merkezli Mâverâünnehir ve Herat Merkezli Horasan toprakları olarak ikiye ayrılmış vaziyette idi. Hüseyin Baykara'nın saltanatı Horasan topraklarında olmakla birlikte topraklar doğu sınırları Belh, batısı Bistam ve Damgan, kuzeyi Harezm, güneyi ise Kandahar ve Sîstan topraklarını kapsamaktadır (Babür, 1970: 257).

Sultan Hüseyin Baykara saltanatının ilk yedi sekiz yılında İslam dininin kurallarını tamamıyla uyan, Müslüman bir padişah olarak bilinir. Fakat bir süre sonra hastalığını bahane ederek namaz kılmamış, oruç tutmaz ve her gün öyle namazından sonra içki içmeyi adet edinmiştir. Buna rağmen her zaman dinin kurallarına saygı göstermeye meyilli idi, hatta oğullarından biri bir adamı öldürdüğü için kan davasının eline verip mahkemeye göndermiştir Babür, 1970: 52).

Kendisi sağlık nedenlerini bahane ederek dini görevlerini yerine getirmese de, şeriat kurumlarını sağlamlaştırmak küfür ve zulmü ortadan kaldırmak için çaba göstermiştir. Seyitlere, ulamalara, âlimlere ve şairlere sürekli destek vermiş onlara maaş bağlamıştır. Haftada iki gün pazartesi ve Perşembe günleri kadıları ve ulemaları toplayarak önemli meselelerde onların görüşlerini alma gereği duymuştur. Dervişlerin, seyyahların sohbetlerine katılıp onların vaazlarını dinlemiştir. Cami medrese han gâh, kervansaray gibi dini kurumların inşasına önem vermiş, Türbeleri ziyaret etmeyi ve fakirlere sadaka dağıtmayı ihmal etmemiştir (Yüksel, 2009: 37).

Mirza Şahruh'un hükümdarlığı sonrası çöküş sürecine giren Horasan, Hüseyin Baykara hükümdarlığı döneminde yeniden canlanmıştır. Bu dönemde Hüseyin Baykara imar faaliyetlerine de önem vererek birçok hayır kurumları ve özellikle ilmi merkezler ve mekteplerin açılmasını sağlamıştır. Onun önderliğinde ülkenin önde gelen varlıklı âlim ve şairleri de medrese, kütüphane aş evleri, eczane, gibi yardım kurumlarının yapılmasına büyük katkı sağlamışlardır (Aka, 2010: 140).

Bu imar faaliyetlerine katkı sağlayan kişiler arasında Ali Şir Nevayî ilk sırada gelir. Horasan ve Herat'da üç yüz yetmiş hayır kurumları yaptırarak bunları yönetmek için de ayrı bir vakıf kurmuştur. Bu vâkıfın işlerinin aksamaması için de beş yüz bin tümenlik büyük bir servet vakfetmiştir. Onun yaptırdığı İhlasiyye medresesinin ilk müderrisleri ve talebeleri de, belki o dönemin en yüksek maaşlarına ve burslarına sahiptirler (Aka, 2010: 141).

Sultan Hüseyin Baykara'nın Seyitlere olan saygısı "Mezar-ı Şerif" adı ile meşhur olan bir hadisenin gelişmesine neden oldu. XII yüzyıllarda Sultan Sencer dönemlerinde Belh yakınlarında Hz. Ali'nin mezarı bulundu hikâyesi ortaya çıkmıştı. Sultan Hüseyin Baykara döneminde bu iddia tekrardan gündeme geldi. Bayezid-i

Bistami soyundan Şemsettin Muhammed'in Sultan Hüseyin Baykara'nın huzuruna gelerek Selçuklu döneminden kalan eserlerde Hz. Ali'ye ait mezarın Belh yakınlarında Hoca Hayran köyünün çevresinde bulunduğu ile ilgili kaynakların var olduğundan bahseder. Sultan bunun üzerine Belh'in şeyh, seyyid, ve kadınlarını bir araya toplayarak bu işin aslını astarını öğrenmelerini istemiş. Bunun üzerine Hoca Hayran köyünün çevresinde geçirilen kazı işlemleri sonucunda beyaz mermer, üstü yazılı bir taş bulunur. Bu taşın üzerinde "Bu Allah'ın elçisinin kardeşi, Tanrı aslanı Ali'nin mezarıdır" diye yazı vardı. Bu ana şahit olan o dönem Belh hükümdarlığına tayin edilen Hüseyin Baykara'nın ağabeyi Baykara, durumu heyecanlı bir şekilde kardeşine anlattı. Hüseyin Baykara da önemli devlet adamları ile mezarı ziyaret etti ve ertesi yıl mezarın üzerine bir türbe yaptırdı çevresine cami han gâh medrese gibi birçok sosyal alanlar yaptırarak Belh kanallarının birini de türbeye vakfetti. Hüseyin Baykara bu olayın sevinci ile ordu ve ahaliye hediyeler dağıttı. Ancak olayın üzerinden uzun süre geçmeden Belh ve Horasan topraklarının bazı bölgelerinden aynı şekilde mezarlar bulundu haberler gelmeye başladı. Bu durumdan rahatsız olan Sultan Hüseyin Baykara artık bunun gibi sahte haberler getirenleri cezalandırmaya başladı (Aka, 2017: 143-144). Fakat bu olay ile meşhur olan Mezar-ı Şerif günümüz Afganistan devletinin ziyaretgâh yeri, en sosyal ve kültürel merkezi olarak kalmasının esas temeli atmış oldu.

Hüseyin Baykara ile ilgili Şah İsmail Safevi'nin oğlu Şam Mirza "Tuhfe-i Şam" eserinde şöyle bahseder. "Sultan Hüseyin Baykara adaletli vatansever, halkına çok değer veren padişah'tır. Onun saltanatı döneminde devlet her zaman bahar günleri gibi şen ve gamsızdı. Hiçbir tekellüfe böyle övülecek bir padişah olmak şerefi pek az sultana nasip olmuştur. Onun hayır kurumlarını açtırmak, ilim adamlarına destek vermek, zamanında vazifeli olan on iki bin âlimin günlük ihtiyaçlarını sağlamak, memleketi bayındırlaştırmak, Halkın refahını düşünmek, hüner sahiplerine ve şairlere riayet göstermek faziletlerinden bahsedilebilir. Hakikatte Ali Şir Nevaî gibi arkadaşının ve Mevlana Cami gibi ilim erbabı olan kimsenin methiyecilerin övmesine, tarihçilerin tavsifine ihtiyacı yoktur." (Hikmet, 1991: 38). Bu cümleler Hüseyin Baykara'nın bilgiye ilme olan desteğini ve saygısını açıkça ortaya koymaktadır.

Bu sözlerin üzerine Molla Cami'nin Sultan Hüseyin Baykara'ya bağlı olduğu "Tühvetül' Ahrar" eserinde ondan bahis ettiği cümleleri de hatırlamak doğru olacaktır. "Adı öyle bir taç ve taht incisidir ki, şiirimizin denizi ona dar gelir. Şahlıktan nasip ve şeref bulmuş olan bir kimse varsa o da saltanat tacı altında Hüseyin'in kendisidir" (Hikmet, 1991: 38). Molla Cami gibi dönemin önemli tasavvuf müridi olan bir kimsenin bir hükümdar için bu kadar övgü ile bahsetmesi, o hükümdarın gerçekten bu övgüyü hak etmesi gerektiren bir durumdur. Çünkü Molla Cami Hüseyin Baykara ile değil Hüseyin Baykara zamanı Molla Cami gibi ilim erbabı ile meşhur olmuştur.

Onun ilim uzmanlarına gösterdiği saygı ile ilgili Kemaleddin Bahrazî kendi eserinde bahsetmektedir. "Molla Cami'nin yakın arkadaşı Nakşibendi tarikatının önde gelen isimlerinden, Hace Ubeydullah Ahrar'ın oğulları Mukaddes Meşhed'i (İmam Rıza türbesini) ziyaret etmek için Horasan'a gelmişlerdi. Ziyaret sonrası babalarını eski arkadaşı Molla Cami'nin yanına Herat'a da uğramışlar. Cami misafirlerini özen ile karşı alarak ertesi gün saray meclisinde geçirilecek âlimlerin toplantısına misafirleri ile birlikte gelmişti. Başta Ali Şir Nevaî olmak üzere sarayın önde gelenleri onları saygı ile karşıladılar. Bu toplantıya teşvik eden Sultan Hüseyin Baykara Molla Cami ve onun misafirlerini dışarıda karşılayarak sohbet meclisine onlar ile birlikte

geçmiş ve hürmet ederek kendisine ayrılan döşeğe geçmeden onlar ile aynı safta oturarak sohbele dâhil olduğu bilinir (Bâharzî, 2016: 251). Bu ve bunun gibi ortamlarda gösterdiği hoşgörölü ve alçak gönüllölüğü onun ilim erbaplarının saygısını sonuna kadar hak ettiği kanaatini getirir.

Sultan Hüseyin Baykara ilim erbapları ile ilgili kendi risalesinde “Tanrıya şükürler olsun benim saltanatım zamanında Birçok seçkin kişiler yetişmiştir. Bu bakımdan bu zaman, bütün zamanlardan daha üstündür” (Levend, 1965: 39). cümlesini kurmuştur. Çünkü her zam Molla Cami ve Ali Şir Nevayı gibi önemli isimlerin desteğiyle saltanatının daha da şöhretlendiğinin gururunu yaşama şansını elde etmiştir.

Sultan Hüseyin Baykara hükümdarlığı ile birlikte “Hüseyin Baykara Divanı” atlı şiirleri ve bir de risaleden oluşan eseri ile de meşhurdur. Şiirlerinde hep Hüseyini tahallüs’ünü kullanan Hüseyin Baykara’nın divani kendisi hayatta iken toplanarak divan haline getirilmiştir (Aşırov, 2005: 178).

Onun bu divanı içerisinde şiirleri ile birlikte yedi bölümden oluşan risalesi de vardır. Bu risalenin içeriğinde kendi nesebinden, dervişlere saygısından, kurduğu vakıf ve hayır kurumlarından, Molla Cami’den ve ona saygısından, Ali Şir Nevaî’nin faziletlerinden bahseder (Yıldırım, 2010: 23).

Risalesinde bununla birlikte kendisinin bu makama erişmesini sağlayan Allaha şükür etme kısmını da içermektedir. Ona göre “ Hayale şöyle fikirler gelir ki Allah’ın nimetlerine şükür etmemiz gerekir. Allah yüz bin yıl ömür verse ve biz ona her nefeste şükür etsek bile Allah’ın bize sunan imkânlarının bin de birini bile karşılığını veremeyiz, Bazı hükümdarlar bu gönlü sınık bendesinden (Sultan Hüseyin Baykara burada kendisinden bahsetmektedir) daha çok yurt, mertebe ve hazine nasıp olmuştur. Fakat bundan dolayı onlar Allah’a şükür etme yerine kendini her kesten üstün görme yolunu gittiler. Ancak bu fakire şan şöhret yerine alçak gönüllölük ve kimseyi küçük görmezlik gibi güzel huylar nasip etti (Aşırov, 2005: 160). Gibi güzel cümleler de yer almaktadır. Ayrıca bu risalede “Fakir fakir gibi şükür etmeli, Padişah da Padişah gibi şükür etmelidir” (Aşırov, 2005: 160) cümleleri de mevcuttur.

Ali Şir Nevaî’de “Mecâlisü’n-nefâyis eserinin sekizinci meclisini Sultân-i Sâhib-kırân’ın yani Hüseyin Baykara’nın meclisidir diyerek ondan övgü ile bahsetmektedir ve yine de onunla ilgili Ali Şir Nevayî kendi eserinde “O hazretin güzel şiirleri, beğenilen beyitleri pek çoktur ve bir de divan da tertip etmiştir” (Nevayî, 2015: 526) diye yazmaktadır.

Bu divan XV yüzyılda yazılan Türkçe eserler arasında Ali Şi Nevayî’nin eserlerinden sonra önemli yerde durmaktadır. Bu divanı yazmasına neden olan esas sebepler belki Sultanın aşırı bilgi sahibi ve Cami, Nevayı gibi şairlere özenmesi sonucunda meydana gelmiş olması muhtemeldir. Fakat en önemli nedenlerden biri, Farsçanın yoğun kullanıldığı bu dönemlerde Türkçenin yitip gitmemesine katkı sağlamak amaçlı da kalemi ele almış olması mantıklıdır. Çünkü bir Türkçe aşığı olan Sultan Hüseyin Baykara Ali Şir Nevaî ile birlikte Türkçenin gelişmesi için onun da Fars dilinden geri kalır yanının yokluğunu ispat etmek amaçlı çok çaba sarf etmişlerdir (Aşırov, 2005: 183).

Sultan Hüseyin Baykara Türkçenin unutulmaya yüz vurduğunu, fakat Ali Şir Nevaî gibi birinin ortaya çıkarak onu yeniden canlandırdığını Risale atlı eserinde şöyle

beyan eder. “Türk dilinin ölmüş cesedine Mesih nefesiyle ruh giydirdi ve o ruhu bulanlar Türk usulü sözcüklere atkı ve çözümlü iplikleri ile dokunan cennet elbisesi giydirdi. Sözün gül bahçesinde tabiatın ilkbaharında yağın yağmurlarıyla rengârenk güller açtı. Nazım deryasına düşünce bulutlardan ruh besleyici damlalar ile rengârenk inciler saçtı.” (Yıldırım, 2010: 22).

Türk dilinin yeniden canlanmasına Nevaî'nin büyük emeğinin olduğunu bu ve bunun gibi övgülü sözlerle ortaya koyan ve aynı şekilde bu dilin canlanmasında, ister şiirleri ister risalesi olsun, birkaç eserini bir araya getirerek “Hüseyin Baykara Divanı” ile önemli katkısı bulunan Hüseyin Baykara ile ilgili Zahreddin Babür'de kendi hatıralarında bahsetmiştir. Babür, Hüseyin Baykara'nın Türkçe şiir yazdığını ve hatta bir divan tertip ettiğini yazmakla birlikte, onun şiirlerinin hep aynı vezinde olduğunu (Babür, 1970: 253) da hatırlatmıştır. Bu hususu o dönemin tarihçileri ve günümüz edebiyat araştırmacıları da her zaman dile getirmişlerdir. Fakat o dönemde bu şiir yazma geleneği daha halk diline yakın ve meşhurdu. Bu yüzden Molla Cami ve Ali Şir Nevaî'nin da bazı şiirleri aynı vezinde yazılmıştır.

Hüseyin Baykara küçümsetilecek bir şair değildi. Onun kendi dilinde yani Türkçe yazdığı gazelleri birçok şairlerin gazellerinden daha iyiydi ve hatta dönemin önemli şairleri ile Farsça ve Arapça şiir söylemekte rekabet ettiği dahi bilinmektedir (Hikmet, 1991: 30).

Sultan Hüseyin Baykara'nın en değer verdiği her zaman kendisinden bile daha üstün gördüğü âlim ve şairlerden en önde geleni de Molla Cami'dir. Cami'de ona hürmet etmiştir. Hüseyin Baykara ve molla Cami arasında yazılan mektuplar da bir hayli önemlidir.

Hüseyin Baykara kutlu seferlerinin birisinden Molla Cami'nin şerefli meclislerine ulaştırılması için ona bir mektup yazar. Mektubun içeriğine özellikle Türkçe beyit te yazmıştır ve şiirin altına şöyle not düşer “Mazur görün, zira aşkın dilini insan en güzel kendi dilinde anlatır”. Bu mektuba Cami iki satır şiir ile cevap vermiştir (Bâharzî, 2016: 293-294).

Türkçe konuşa(bilen)n bir yâr değilim, ancak yaşadığım sürece

Onun o Türk gözüne, Türk konuşan diline kul olacağım.

Sultan Hüseyin Baykara döneminde ele alınan eserler genellikle Farsça olmuştur. Fakat Ali Şir Nevayî'nin önemli katkısıyla Fars edebiyatının yanında Türk edebiyatını da canlı tutmayı başarmışlardır. Bununla birlikte Farsça eser yazarlar ile Türkçe eser yazarların arasında bir birlerini küçümseyici rekabetin olmadığı da bir gerçektir. Her iki dilde de eser yazarlar dil bilgilerine göre değil, yazar eserlerinin önemine göre değerlendirilmiştir. Sultan Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevayî'nin asıl amacı da Farsçayı küçümsemek değil Türkçeyi unutturmamaktı denilebilir (Aşırov, 2005: 183). Bu açıdan bakıldığında Türk edebiyatına Ali Şir Nevayî kadar otuz a yakın eser ile katkıda bulunmasa da, Hüseyin Baykara'da kendi divanı ile bu dilin unutulmaması için imzasını atan müelliflerden sayılır.

Sultan Hüseyin Baykara dönemi Horasan ve Türk tarihinde ilmin medeniyetine hat safhaya ulaştığı. Bu dönemde en şanslı kısım bilim dalının çeşitli alanlarında çalışan kimseler oldu. Onlar için her türlü çalışma imkânları sağlandı. Yeni medreseler ilim ocakları inşa edildi. Bununla birlikte saltanat sarayında âlimler meclisleri kuruldu.

Burada gündemi ilgilendiren vakalar ile birlikte her türlü ilim dalında çekişmeler ve yeni fikirler ortaya konuldu. Bu durumda haliyle bu saltanat döneminin şöhretini arttıran en önemli merci oldu.

Sultan Hüseyin Baykara dönemi bilim sistemi ile ilgili Zahreddin Babür kendi hatıralarında şöyle dile getirir “Sultan Hüseyin Mirza’nın zamanı garip bir zamandı. Horasan ve bilhassa Herat Şehri, fazilet ehli ve eşsiz adamlarla doluydu. Bir iş üzerinde uğraşan her kes, o işi en yüksek dereceye çıkarmak gayreti ve arzusu ile çalışıyordu.” (Babür,1970: 277).

Bu dönemde, şair ve allameler Molla Cami, Ali Şir Nevayî, muharrirler Mirhond, Hondmir, Hattatlar Sultan Ali Meşhedi, Kıvameddin Behzad, âlimlerden Hüseyin Kaşifi ve Zeyneleddin Vasıfı öne çıkan isimler idi (Gafurov, 2000: 154). Bu dönemin önde gelen âlimleri ve meclisin başlıca destekçileri Ali Şir Nevayî ve Molla Cami’dir. Bunların eğitimi ve desteği sayesinde ilim denizine yelken açan binlerce âlim ve şairler mümkün oldukça bu meclislere katılma imkânına eriştiler.

ALİ ŞİR NEVAÎ

Nizameddin Ali Şir 9 Şubat 1441 de Herat’ta doğmuştur. Onun Babası Kışkine Bahadır ömrünün son yıllarında Ebu’l Kasım Babür’ün hizmetine girmiştir. Aslen Uygur Türklerinden olan Ali Şir’in ataları Emir Timur’un oğlu Ömer Şeyh’in hizmetine girmişler. Ömer Şeyh’in ölümü üzerine Mirza Baykara’nın yanında da önemli görevlere getirilmiştir (Levend, 1965: 29). Ne tesadüftür ki Ali Şir Nevaî de Mirza Baykara’nın torunu Hüseyin Baykara’nın önemli devlet adamlarından biri olma şansını elde etmiştir. Aslında Nevayî Hüseyin Baykara için devlet adamı olmaktan çok daha ötesidir. Onun zamanına şeref veren büyük bir şairdir, Yeni yetişen zihinli gençlerin hamisidir, devletin imar faaliyetlerinin en yakın destekçisidir. Bu yüzden Hüseyin Baykara onu her zaman saygıda kusur etmemiş, hatta risalesinde bile ondan övgü ile bahsetmektedir (Levend, 1965: 29).

Devlet şah Semerkant’ı “Tezkirey-i Devlet şah” eserinde Bu dönemin âlim ve ulemalarına önemli destek sağlayan Ali Şir Nevaî’den da övgü ile bahseder. Onun devleti bayındırlaştırmak ile birlikte sanatı desteklemek gibi iki önemli vazifesinde de fevkle da başarılı olduğunu, bunu nezdinde halkın ve ilmiyenin gönlünü fetih ettiğini ve bu yolda Allah’ın ona her zaman yar ve yardımcısı olmasını dilediğini söyler. Hatta Nevayî hakkında bir şiir yazar ve orada da şöyle demektedir.

“Baykuş onun zamanında viranlıktan eser görmemenin üzüntüsüyle feryat ediyordu” (Devletşah, 1977: 41-42).

Ali Şir Nevaî Sultan Hüseyin Baykara ile arkadaş olsa dahi devlet yönetiminde tavrını her zaman halktan yana kullanmıştır. Onun Hüseyin Baykara’ya yazdığı mektuplarında da sürekli bunlardan bahsetmektedir. Nevaî’nin görüşüne göre “halk bir bağ ise padişah bu bağın bağbanı olması gerekir, bağban kendi bağına ne kadar önem verir ilgilenirse, bağı da ona o kadar meyve ve huzur verir” görüşündedir. Bu yüzden bir padişah halkını hiçbir zaman zor durumda bırakmamalıdır. Hatta bir keresinde Hüseyin Baykara’nın Herat halkından istediği lüzumsuz vergiyi, Ali Şir Nevayî kendi hazinesinden vererek, hem halkın kendisine olan sevgisini daha da katlamış, hem de padişahı zor durumdan kurtarmıştır (Uygun, 1942: 14).

Ali Şir Nevayî'nin hocası olarak gördüğü Molla Cami de onun eserleri ile ilgili her zaman övgü ile bahsetmiştir. Bir keresinde Ali Şir Nevaî “Hamseyi Mübarek” kitabını Molla Cami'ye göndererek kitap ile ilgili fikrini sormuş ve hatta düzeltme yapmasını eğer beğenmediği halde direk üstüne hat çekip atabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Molla Cami eserin çok iyi olduğunu söyleyerek sayısız övgülerde bulunmuştur. Hatta eser ile ilgili görüşünü “İskendername” eserinde şöyle beyan etmiştir (Bâharzî, 2016: 290-291).

“Türk dili ile acep bir şey resmedildi”

Ki onun karşısında büyük üförenlerin ağzı mühürlenir.

Gökyüzünden aferinler olsun onu yazan kaleme

Çünkü bu matbu resim o kalemde türedi

Bunlar sadece Ali Şir Nevayî hakkında bazı düşüncelerdir. Onun ilmi camiada ve devlet siyasetinde gösterdiği önemli faaliyetler üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur.

Ali Şir Nevayî ile Molla Cami arasındaki arkadaşlığın sıradan daha ötesi olduğunu Kemaleddin Baharzî kendi eserinde şöyle bahseder “Alı-cenap (Nevaî) ile Hakâyık- penah (Cami) arasında birlik ve beraberlik hâkimdi” diyerek onlar ile ilgili bir mısradaki “Biz iki bedende bir ruh idik” cümlesi verilmiştir. Bununla birlikte dönemin en değerli âlimleri olan bu iki önemli isim kendi eserlerinde her zaman bir birinden övgü ile bahsetmişlerdir. Bunlar ile ilgili şu iki satırı yazan Baharzî:

Bu nükteye en güçlü delil

Kelamın Emiri olan, Emir'in kelamı olsun.

Cümlelerini kurmuştur. Bu satırlarla şunları ifade etmek ister “Her ikisi de söz üstadıdır. Bu sözüme en güçlü delil yine bu söz üstatlarının kendi eserleridir (Bâharzî, 2016: 38).

Ali Şir Nevaî ve Hüseyin Baykara Nakşibendi tarikatı mensuplarıdır. Onların bu yolda esas piri ve mürebbi Abdurrahman Cami'dir. Hüseyin Baykara ve Nevayî gönül bağladıkları bu tarikatın önde gelenlerine her zaman saygı ve sadakat göstermişlerdir. Özellikle de Nevayî, Nakşibendi tarikatının kurucusu Hacı Bahaü'd-din-i Nakşibendi'yi tasavvuf ile ilgili eserlerinin hepsinde saygı ile hatırlamıştır (Levend, 1965: 238-239).

Babür hatıralarında Nevaî'den şu satırlarla bahsediliyordu, “Musikide de iyi şeyler beslemiştir. Güzel nakışları ve güzel peşrevleri vardır. Fazıl ve hüner ehilleri için, Ali Şir Bey kadar mürebbi ve hami olan bir adamın hiçbir zaman zuhur ettiği malum değildir. Sazda ileri gelenlerden üstat Kul Muhammet, Şeyh ve Hüseyin Udi, Ali Şir beyin terbiye ve himayesi ile bu derece terakki ve şöhret bulmuştur. Üstat Bihzad ve Şah Muzaffer resimde Ali Şir beyin gayret ve himayesi ile bu derece meşhur ve maruf olurlar. Bu kadar hayırlı işlerde pek az kimse bu derece muvaffak olabilir. Oğlu-kızı ve karısı, ailesi olmamış dünyada tek başına ve bekâr yaşamıştır. Önceleri mühürdardı, orta yaşlarında bey olup, bir müddet Estrabat'ta hüküm sürdü. Sonra sipahi ligi terk etti. Mirzadan hiçbir şey almazdı. Bilakis kendisi her sene Mirza'ya mühim miktarda hediye verirdi” (Babür II, 1970: 267).

Ali Şir Nevayî'nin destek çıkması ile Herat o dönem tam bir ilim erbaplarının zamanı haline gelmiş. Ayrıca şiir yazarların, yani şairlerin sayısı da bir hayli yüksek olmuştur. Bununla ilgili Zahreddin Babür kendi hatıralarında şöyle rivayet eder. "Ali Şir Nevaî bir gün satranç meclisinde satranç oynarken ayağın uzatmak zorunda kalmış. O an ayağı şair Bennayî'nin arkasına değmiş. Nevayî "Maşallah Herat'ta ayağını uzatsan şaire değıyor" diye esprili konuşmuş, Bennayî da aynı şekilde "evet efendim ayağınızı geri çektiğinizde yine şaire değıyor" diye cevap vermiştir (Babür II, 1970: 282).

Ali Şir Nevayî öncelikle çok sevdiği arkadaşı Seyyid Hasan Erdeşir'in ölmüne çok üzölmüşü. Bunun üstesine 1490 yılında kardeşi Derviş Ali'nin isyanı onu derinden etkilemiş ve artık divan beyliği vazifesini bırakarak sadece sultanın nedimi olarak kalmıştı. Sultan Hüseyin Baykara onun bu üzüntülerinden derinden etkilenerek özellikle de kardeşinin isyanından sorumlu tutularak ona saygısızlık edilmesini önlemek amacıyla bir ferman çıkararak Ali Şir Nevayî'ya kimsenin saygıda kusur etmemesini emir etmiştir (Kut, 1989: 450).

Fakat Ali Şir Nevayî devletin bekası için yaptığı arabuluculuk görevlerinin kalıcı bir etkisi olmadığından ve ya gün güne kötüye giden devlet siyasetine müdahale etmekten yorulmuş görünüyordu. Yaşlılığı da üstüne eklenince sağlık durumu bozulan Ali Şir Nevayî Hüseyin Baykara'nı Estrabat dönüşü (31 Aralık 1500 yılında) kendisini karşılamaya çıktığı zaman rahatsızlık geçirerek fenalaşmıştı. Hüseyin Baykara onu kendi tahtirevanı ile köşke getirterek onu iyileştirmek için çok çaba gösterdi. Ali Şir Nevayî'ya yapılan tedaviler iyi sonuç veremedi ve 3 Ocak 1501 senesinde hayata gözlerini yumdu. Kendisi yaptırdığı Kudusiye camisinin yanına defnedildi. Sultan Hüseyin Baykara üç gün boyunca arkadaşı Nevayî'nin evinde kalarak yasını tuttu ve taziye kabul etti (Hikmet, 1991: 50).

MOLLA CAMİ

Bu dönemde kültür tarihine önemli katkıda bulunan, aynı zamanda Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevaî'nin mürşidi olarak da bilinen isim Nureddin Abdurrahman b Nizameddin Ahmed b Muhammed el Cami. 7 Kasım 1414 de Horasan'ın Cami Şehrinin Harcirt kasabasında dünyaya gelmiş olan Cami bu lakabı Cami Şehrine nispetle ve Ahmed-i Nameki-yi Cami'nin hatırasına saygıdan alınmış bulunmaktadır. Dedesi Muhammed b Hasan eş- Şeybani neslinden gelen bir kız ile evlenmiş ve babası Nizameddin Ahmed bu evlilikten dünyaya gelmiştir. Babası Herat'ta Nizamiye medresede müderris olunca ilk eğitimine onun yanında başladı (Okumuş, 1993: 94).

Molla Cami dönemin önemli âlimlerinden Mevlana Cüneydi Üsuli'den Arap dili ve edebiyatı temel eserlerini okudu. Ardından el Teftezani'nin öğrencisi Şehabeddin Muhammed el-Carcemi gibi ünlü bilginlerin dersleri ile devam etti. Uluğ Bey zamanında ise İlimin merkezi Semerkand'a gitti. Burada Bursalı Kadızade-i Rumi'den riyaziyyat dersleri aldı (Okumuş, 1993: 94). Kadızade'nin en iyi talebelerinden bir Mevlana Ebî Saîd Semerkandî'nin söylediğine göre "Kadızade'nin Şerh-i Tezkire kitabının haşiyelerine eklemiş olduğu sınırlı yazılarını bazen derslerde okuyordu. Kitabın düzeltilmesi gerekken noktalarına dikkat çektiğinde Hazreti Molla Cami öyle bir hatırlatmalarda bulunuyordu ve bu daha önce kimsenin aklına gelmemiştir. Kadı Hazretleri onu hatırlatmalarını en iyi eserinde kullanmayı uygun görmüş ve onun hakkında "el Hak Horasan'ın bu bahtiyar musannifi tarafından

gösterilen bu örnekler gönlümüzü aydınlattı” gibi övgülü cümleler ile tarif etmiştir (Bâharzî, 93).

Cami Semerkant'ta eğitim aldığı dönemler Uluğ Bey'in hâkimiyeti dönemine denk gelmekle birlikte talebelik dönemlerinde diğer talebelerin aksine kendini önde gelen ulema karşısında kendisini küçük düşürecek eylemine başvurmamış, Semerkant ve Herat'taki talebelerin çoğu ünlü âlimlerin peşinden onlara yaranmak için yalınayak koştuklarında Cami böyle samimiyetsiz hareketlere hiçbir zaman yanaşmamıştı. Hatta bundan dolayı ona verilen harçlık da her zaman diğer talebelerinkinden az olduğu söylenir (Manz, 2013: 245).

Buna rağmen Molla Cami genç yaşta tüm ilimler konusunda önemli tahsiller görmüş. Hatta bir keresinde Herat'a gelen Ali Kuşçu ona astronomi ile ilgili zor sorular sormuş. Bu sorulara hemen cevap veren Cami Ali Kuşçu tarafından takdir edilmiştir. Ne kadar bilgili olsa da öğrenmeyi hiçbir zaman bırakmayan Molla Cami Nakşibendi şeyhlerinden Sa'deddîn-i Kâşkarî'ye intisap etmişti. Fakat şeyh ölünce onun halefi Hâce Ubeydullah Ahrar'a bağlandı. Onun ile birkaç defa görüşen Cami sürekli mektuplaşarak her zaman irtibat halinde oldu (Okumuş, 1993: 94). Hâce Ubeydullah Ahrar her zaman ilmi bir müşkül ile karşılaşacak olursa Molla Cami'nin kaleminden dökülmüş “büyük ilimler mecmuasına” başvuruyordu (Bâharzî, 2016: 145).

Hâce Ubeydullah Ahrar'ın Horasan topraklarına gösterdiği saygısını şöyle dile getirir, (eserde Hâce hazretleri diye bahsedildiğinden Hâce Ahrar olabileceği tahmin edilmektedir) “Horasan iki şekilde Mâverâünnehire tercih edilebilir. Dindar yöneticileri olduğu için; zira İslam şehri Herat o mübarek yöneticilerin sayesinde İran ve Turan'a payitahtı olmuş ve yine onların sayesinde koca bölgenin sınırları genişlemiştir. İkincisi ise Hazret-i Mevlânâ, Din ve Millet'in Nûru, Nûreddin Abdurrahman Cami gibi büyük insanın orada ikamet ediyor olmasından ötürüdür. Zira Abdurrahman Cami İlim ve İrfanda yüce bir mertebeye erişmişlerdir (Bâharzî, 2016: 139).

Devlet şah Semerkant'ı da kendi tezkiresinde ondan şöyle bahseder “Mevlana Cami'nin hocası Sadettin Kaşkarî'nin vefatından sonra onun sadık ve hayırlı bir halefi olarak onun makamına oturduğunu söyler. Nakşibendi tarikatının bütün mana ve edebi talebelerinin önemli hocalarından biri olduğunu öne sürer. Bütün dünyanın padişahları onun dua ve himmetlerinden faydalanır ve bütün iklimlerin fazilet sahipleri onun meclislerine katılmak için vesile ararlar. Onun divanı Rum diyarı fazıllarının meclislerinin ziynetidir. Onun latif münşeâtı Şam ahâlisinin Bedialarının dibacesidir. Biz kitaplarımızı süslemek için onun bazı şiirlerini yazıyoruz” (Devletşah, 1977: 562).

Molla Cami en olgun eserlerini Sultan Hüseyin Baykara'nın saltanatı döneminde yazdığı ifade edilir. Hüseyin Baykara onu hiçbir zaman saygıda kusur etmemiştir. Hatta onu vergilerden muaf tutmak için berat fermanı çıkarmıştır. Bu beratta kısaca, Molla Cami ile ilgili şunları dile getirir. “Men gizli bir hazine idim, tanınmak bilinmek istedim” şeklindeki kutsi hadis'in ihtiva ettiği kimse olan ve Allah'ın özel kullarına bağışladığı bilim ve irfan sahibi olan ve bu görevi laikiyle yerine getiren, şeyhimiz ve mevlâmız Abdurrahman el Cami, Allah şanını ve değerini arttırsın. O Hazretin tüm emlak ve gelir öşründen maşları dâhil ve divan hakkından muaf tutulmuş. Mali gelirlerini kendi özel harcamalarında kullanmasına hükmedilmiştir. Bununla birlikte binek hayvanlarından da vergi alınmayacak ve bu

muafiyet kalıcı olacaktır her yılsonu yenisini almak zorunda kalınmayacak. Vergi memurları bunu özellikle dikkat a alacaklar ve ferman-ı hümayun hükmünü ihlal edecek davranışlardan sakınacaklardır. Bu konuda Hazretin şükrü ve ya şikâyetleri delil olarak kabul edilecektir”. Fakat Molla Cami bu desteği şeriatı ters geldiği için kabul etmemiş ve kendini yükümlü olduğu vergi borcunu ihtiyaç sahiplerine ve ya vakıflara bağışlanmasını istemiştir (Bâharzî, 2016: 197-198).

Sultan Hüseyin Baykara ve Molla Cami arasında yazılan mektuplar Molla Cami'nin münşeatinde da yerini almıştır. Bu mektuplardan bir örnek getirecek olursak; Sultan Herat'a gitmek için en uygun saati bilmek amacıyla Molla Cami'ye bir mektup gönderir. Mektubun içeriği Safer ayının son çarşambasının uğurlu ve ya uğursuz sayılmasındaki sebepleri sormuştur. Molla Cami ona şöyle cevap verir, “Onun için uğurlu saat seçmeye ne hacet, onun doğmasıyla saatlerde saadet hâsıl olur. Bununla birlikte bu hurafe inanca da bir açıklık getirerek şöyle demiştir. “Mektubunuzda Safer ayının son çarşambası hakkında her tarafa yayılmış olan inancın nereden geldiğini soruyorsunuz. Bu inanç bazı tefsircilerin Kur'an'da devamlı uğursuz gün olarak bahsedilen Safer ayının son çarşambasından çıkarılan manadan gelmektedir. Bilmek gerekir ki o günkü uğursuzluk kâfir ve münafıklar içindir. Çünkü onların başına gelen musibetler o güne rastlar. Fakat iman ve inanç sahibi olan kişiler ki onlar Peygamber ümmetleridir. Son derece kutlu ve galip oldukları gün aynı gündür. Kuvvetle umarım ki geçen yılda Safer ayının aynı gününe rastlayan Salı günü bu şehre gelmeniz nasıl kutlu ve uğurlu olduysa, bu yıl Safer ayı Çarşambası da mutlu ve mübarek olsun.” (Hikmet, 1991: 42-43).

Hüseyin Baykara kendi risalesinde Molla Cami'ye çok büyük değer verdiğinden övgü ile bahsederken, Molla Cami'de “Risâle-i Sağır der Muamma”, “Silsiletü-z Zeheb”, “Sübhatü'l-Ebrar”, “Yûsuf u Züleyhâ”, “Leylî vü Mecnûn” ve Hirednâme-i İskenderî gibi eserlerini yazarken öncelikle Hüseyin Baykara'dan övgü ile bahsederek başladığı bilinmektedir (Yüksel, 2009: 136).

Timurlu hanedanının kültür tarihine önemli katkılarda bulunan Sultan Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevayî, Molla Cami arasındaki arkadaşlık ve gelişen örnek olaylar bu dönemin ve Türk kültür tarihinin sayfalarına damgasını vurmuştur. Bu yüzden Türk kültür tarihinde iz bırakan önemli hükümdarlardan biri olan Sultan Hüseyin Baykara siyasi tarihinin zayıflığına bakmadan bu dönemin kültür tarihinin önemli hamisidir ve müellifidir.

SONUÇ

Emir Timur tarafından bin bir meşakkat ve kılıcın gücü ile kurulan büyük hükümdarlığın Horasan toprakları kısmı Sultan Hüseyin Baykara'nın vefatı üzerine sona erdi. Mirzalar arasında paylaşılarak ufalmış sınırları küçülmüş olarak dağılmaya başlayan devlet uzun süre dayanamadan kendi itibarını sona erdirerek Özbek hükümdarı Şeybani Han'a teslim oldu. Siyasi hayatı hızla çökme noktasına doğru ilerleyen ve en son bu sonucun gerçekleşmesi ile Timurlu hanedanının Orta Asya'daki oluşumu sonunu getiren taht kavgalarının kurbanı oldu. Fakat bu kavgalara rağmen, Timur ile başlayan Uluğ Bey ile devam eden ve Hüseyin Baykara ile en yüksek noktaya ulaşan bilim hayatı her geçen gün yükselmeye doğru ilerlemekteydi. Hüseyin Baykara döneminde Ali Şir Nevaî, Molla Cami gibi âlimlerin önemli faaliyetleri neticesinde hat safhaya ulaşan kültürel ve sosyal gelişim yeni kurulan hanedanlara teslim olmadı. Tam tersine yeni kurulan hanedanlar kendisi bu kültürel zenginliğe

teslim olma vaziyetindeydiler. Bundan dolayı Timurlu hanedanında itibar gören bazı ilim ve sanat uzmanları yeni hükümdarlıklarda da itibarlarını sürdürmeyi başardılar. Bunun en önemli örneği hattat Bihzad'ın Şah İsmail tarafından koruyup kollanması gösterilebilir. Bunun dışından Cami Nevaî gibi isimler sadece o dönemin değil günümüzün bilim ve kültürünün de alt yapısının sağlamlaşmasında önemli yerlere sahiptir.

Bununla birlikte özellikle Horasan toprakları Şah İsmail'in hâkimiyeti altına girdikten sonra uzun yıllar koyu bir Şii mezhebinin etkisi içerisine girmişti. Fakat mezhep anlayışında Şah İsmail'e teslim olan millet, Timurlu hanedanı ile zenginleşen sosyal kültür esnasında alışılmış düşün dernek törenleri ve özellikle de Ali Şir Nevaî ve Hüseyin Baykara'nın eserleri ile hat safhaya ulaşan Çağatay edebiyatı kendi şöhretini uzun yıllar korudu. Günümüzde bile Çağatay dili ağırlıklı konuşan Orta Asya'nı Harezm ve Mâverâünnehir bölgesinde yaşayan Özbek nüfuzunu arasında bu milli mirasın silinmedik izlerini görmek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Aka, İ. (2010). *Timurlar Devleti Tarihi*. Ankara: Berkay Yayınları.
- Aka, İ. (2017). *Timur ve Devleti*, Ankara: TTK.
- Ali Şir Nevayı (2015). *Mecalisü'n-Nefâ'is*” (Haz. K. Eraslan), Ankara: TTK.
- Aşırov, A. (2005). *Sultan Hüseyin Baykara Divanı*. Aşgabat: Miras Yayınları.
- Devletşah Semerkandı (1977). *Devletşah Tezkiresi*, (Çev. Necati Lugal), İstanbul: Tercüman.
- Fayziyev, T. (1995). *Timurlular Şeceresi*. Taşkent: Yazuvçı Neşriyatı.
- Gafurov, G. (2000). *Şark Cevahirleri*. Taşkent: Maneviyat Neşriyatı.
- Hikmet, A. A. (1991). *Cami Hayatı ve Eserleri*. İstanbul:
- Baharzi, K. (2016). *Makâmât-ı Câmî*, (Haz. V. Başçı), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Kut, G. (1989). Ali Şir Nevayî, *DİA*, II. 449-453
- Levend, A. S. (1965). *Ali Şir Nevaî Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, (c. I) Ankara: TTK.
- Manız, B. F. (2013). *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, (Çev. D. Şendil), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Uygun, Ramise “Ali Şir Nevaî”, SSSR Fenler Akademiyası Özbekistan Filyalı, *Di Edebiyat ve Tarih Enstitüsü dergisi*, Taşkent 1942.
- Yıldırım, T. (2010). *Hüseyin Baykara Divanı*. İstanbul: Hat Yayınevi.
- Yıldırım, T. (2006). Ali Şir Nevaî'nin Eserlerinde Yakın Dostu Hüseyin Baykara. *Modern Türk Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 100-107.
- Yüksel M. Ş. (2009). *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, Ankara: TTK,
- Zahireddin Babür (1970). *Baburnaâme, Babür'ün Hâtraları*, (Çev. R. R.Arat), İstanbul: MEB.

Araştırma Makalesi/Research Article**Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi*****Two Faces of Racism in the European Society: Comparative Analysis of Similarities and Differences Between Antisemitism and Islamofobia*****Caner Övsan ÇAKAŞ*****Öz**

Antisemitizm ve İslamofobi Avrupa toplumunda kökleri Ortaçağ'ın başlangıcına kadar giden bir geçmişe sahip ırkçılık ve ötekileştirme çeşitleridir. Bu çalışmada bu iki farklı ırkçılık ve ötekileştirme çeşidi arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların Aydınlanma Çağından günümüze kadar geçen süreç içerisinde analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda her iki kavramında Avrupa toplumunda tarihsel süreç içerisinde dayandırıldıkları söylemlerin nedenleri, toplumsal uygulama yöntemleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonucunda Avrupa toplumunda 19'uncu Yüzyıldan 20'inci Yüzyılın ilk yarısına kadar varlığı sürdüren Antisemitizm ile 21'inci Yüzyılda hızla yayılan İslamofobi arasında bazı farklılıklar olsa da gerek nedensel faktörler gerekse söylem üretimi açısından ciddi bir benzerlik olduğu sonucuna varılmıştır. Her iki kavramının benzer noktalarının tarihsel olarak dini kökenlere sahip olmaları, Oryantalizm'in olumsuz söylem üretiminin sonucu olmaları, sekülerizme tehdit oluşturmakla suçlanmaları, toplumsal kriz anlarında ve kitlesel göç hareketlerinde artış göstermeleri olduğu tespit edilmiştir. Bahse konu kavramlar arasındaki farklılıkların da farklı ırkçılık çeşitlerine dayanmaları ve farklı siyasi sonuçları ortaya çıkarmaları olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Antisemitizm, İslamofobi.

Abstract

Antisemitism and Islamophobia are forms of racism in European society with a history that dates back to the beginning of the Middle Age. In this study, it is aimed to analyze the similarities and differences between these two different types of racism in the process from Enlightenment to the present. In this context, the reasons of the both concepts and their methods of social application are emphasized. As a result of the study, it is concluded that despite there are some differences between anti-Semitism, which has been present in the European society from the 19th century to the first half of the 20th century, and Islamophobia which rapidly spread in the 21st century, there is a serious similarity in terms of causal factors and discourse production. It has been found that similar points of

Geliş Tarihi/Received: 19.06.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 27.09.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Levkoşa Kozmopolitan Üniversitesi, ovsancakas@hotmail.com. Orcid: 0000-0003-0199-7765.

both concepts have historically religious origins, that they are the result of the production of negative discourse of Orientalism, that they are accused of posing a threat to secularism, and that they increase in moments of social crisis and mass migration movements. It is seen that the differences between these concepts are their different types of racism and their production of different political consequences

Key Words: Europe, Antisemitism, Islamofobia.

GİRİŞ

İslamofobi ve Antisemitizm Avrupa toplumunda kökleri Ortaçağ'ın başlarına kadar giden iki farklı ırkçılık ve ötekileştirme kavramıdır. Her iki kavramın da Avrupa toplumunun “biz” algısının sınırlarının çizilmesinde ve içeriğinin biçimlendirilmesinde tarih boyunca oldukça önemli bir rol oynadıklarından söz edilebilir. Bu çalışmada bahse konu Antisemitizm ve İslamofobi kavramlarının nedensel faktörleri, söylemsel içerikleri ve toplumsal sonuçları arasındaki benzerlik ve farklılıkların 19'uncu Yüzyıldan günümüze kadar geçen süre içerisinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde ikinci bölümde toplumsal bir patoloji olarak değerlendirilebilecek her iki kavramın dayandırıldıkları söylemler merceğe altına alınacaktır. Bahse konu söylem analizi sürecinde 19'uncu ve 20'inci Yüzyıllarda Antisemitizm'in yayılmasına neden olması muhtemel ekonomik, toplumsal ve siyasi değişimler üzerinde durulacaktır. Akabinde 20'inci Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa toplumunda yaşanan benzer ekonomik, toplumsal ve siyasi değişimlerinde geçmişte Antisemitizm hadisesinde olduğu gibi İslamofobi'nin yayılmasında oynadıkları rol karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek, iki kavram arasındaki benzerlikler ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise söz konusu Antisemitizm ve İslamofobi kavramlarının arasındaki farklılıkların üzerinde durulacak, bahse konu farklılıkların gerek nedenleri gerekse sonuçları açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın sürecinde elde edilen veriler ışığında genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

VE İSLAMOFOBİ ARASINDAKİ BENZERLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dini Kimliğe Dayalı Bir Tarihsel Kökene Sahip Olma Durumu

İslamofobi ve Antisemitizm arasındaki en önemli benzerliklerden ilki dini determinizme dayanan bir tarihsel kökene sahip olmalarıdır (Kalmar, 2017: 10; Matti, 2005: 499). Ortaçağ Avrupa'sında Yahudi ve Müslümanlar farklı dini kimliklerinden dolayı Avrupa toplumunda “öteki” damgasının vurulduğu iki önemli dini grup olma özelliğini taşımışlardır (Matti, 2005: 500). Zira modernite öncesi Avrupa toplumu kolektif kimlik ve anlayışın dini determinizme dayandığı bir toplumsal yapıya sahipti (Pirenne, 2012: 309-363; Le Goff, 2008: 47-59; Le Goff, 2017: 88-95; Cardini, 2004: 23-43). Bu toplumsal yapıda “biz” ve “öteki” arasındaki sınırların çizilmesinde en önemli faktörün Hıristiyan olma durumu olduğu söylenebilir (Le Goff, 2017: 99-100). Lakin anılan dönemde Avrupa toplumunda mevcut iktidarların meşruiyetinden şahısların normal insan olarak değerlendirilmesine kadar yegane belirleyici unsur Hıristiyanlık olarak değerlendirilmekteydi (Le Goff, 2008: 66-67; Le Goff, 2017: 105). Bu minvalde Ortaçağ Avrupa'sında Yahudi ve Müslümanlar, Hıristiyan olmadıkları için hem “biz” kavramının dışında tutulmakta hem de toplumsal kimliğe bir tehdit olarak algılanmaktaydılar (Lewis, 2017: 18-22). Çünkü gerek Yahudilerin

gerekse Müslümanların ısrarla Hıristiyanlığa geçmeyi reddetmeleri hem anılan dönemde kendisini Tanrı'nın nihai ve evrensel kelamı olarak kabul eden Hıristiyanlığın meşruiyetine hem de kendi meşruiyetini Hıristiyanlığa dayandıran Avrupa iktidar elitlerinin otoritelerine bir nevi meydan okuma olarak görülmekteydi (Lewis, 2017: 20-21; Kalın, 2016: 59-68). Bu minvalde Ortaçağ Avrupa toplumunda Yahudilik, Müslümanlık ve Hıristiyanlık arasındaki ilişkiler gri alanın olmadığı Manici bir tarzda mutlak iyi ile mutlak kötünün ebedi bir mücadelesi olarak algılanmaktaydı (Lewis, 2017: 54). Bu anlayışta Hıristiyanlık yani Avrupa'nın "biz" kavramı mutlak iyiyi, başta Müslümanlık ve Yahudilik yani Avrupa'nın "ötekileri" mutlak kötüyü temsil etmekteydi. Bu ikisi arasındaki mücadele de Tanrı'nın Hıristiyanlara verdiği kutsal bir görev olarak kabul edilmekteydi (Karlığa, 2004: 101). Fakat Ortaçağ Avrupa'sındaki söz konusu "biz" kavramının gevşek sınırlara sahip olduğu da söylenebilir. Kaldı ki her hangi bir Yahudi veya Müslüman "öteki" vaftiz olduğunda "biz" kavramının içerisindeki yerini rahatça alabiliyordu (Lewis, 2016: 89-91). Dolayısıyla Ortaçağ Avrupa toplumundaki Yahudi ve Müslümanlara yönelik nefret ve önyargıların nedeninin dini kimlikteki farklılık olduğu öne sürülebilir (Matti, 2005: 502-503). Burada üzerinde durulması gerekli başka önemli bir husus da Ortaçağ Avrupa'sında nefret edilen ve düşman olarak değerlendirilen Yahudi ve Müslümanların farklı düşman kategorilerinde değerlendirilmeleridir (Klug, 2014: 444). Ortaçağ Avrupa'sında Yahudiler daha çok içerideki düşman olarak algılanırken, Müslümanlar Hıristiyanlığın dışarıdaki veya sınırların ötesindeki düşmanları olarak algılanmaktaydılar (Matti, 2005: 505; Klug, 2014: 445). Bu algılama farklılıklarının en önemli sonucu ise Yahudilerin toplumda yaşanan her ekonomik, sosyal ve siyasi krizlerde günah keçisi mantığı çerçevesinde sorumlu tutularak katliamlara ve baskılara maruz bırakılmalarıdır (Groeppler, 1999: 22-32). Müslümanlarla yapılan mücadele ise her ne kadar katliamlara neden olmuşsa da daha çok karşılıklı savaş şeklinde gerçekleştirilmiştir (Goddard, 2018: 131-138). Fakat her iki gruba yönelik nefretin farklı niteliklerde uygulama alanı olsa da dini kimlikle doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir (Klug, 2014: 446). Bu kapsamda Antisemitizm ve İslamofobi'nin temelinde Ortaçağ Avrupa toplumunun kolektif kimlik ve anlayışının dayanak noktası olan Hıristiyanlığın ana rol oynadığı dini kimliğe dayalı bir nefretin varlığından bahsedilebilir.

Oryantalizmin Olumsuz Etkisine Maruz Kalma Durumu

Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı Avrupa toplumunun kolektif kimlik ve anlayışında esaslı değişikliklerin meydana gelmesine yol açmıştır. Zira söz konusu olgular kendisini Hıristiyanlıkla tanımlayan bir toplumsal ve siyasi sisteme sahip Avrupa'yı; ulusal ve rasyonel çıkarılara dayalı bir siyasi sistem, uluslara bölünmüş bir toplum ve hızla üreten, genişleyen pazarlara ihtiyaç duyan bir ekonomi haline getirmiştir (Russ, 2012: 194; Morris, 2014: 501-502; Acemoğlu ve Robinson, 2012). Başka bir deyişle Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunun ulusal aidiyet ve rasyonel toplumsal yapıları dayalı bir kolektif kimlik ve anlayışa geçiş yaptığı söylenebilir. Bu değişim beraberinde "biz" ve "öteki" kavramlarının değişimini de getirmiştir. Bu minvalde geçmişin farklı dini kimlikleri nedeniyle nefret edilen Yahudileri ve Müslümanları, anılan dönemde kurumsallaşan oryantalizmin etkisiyle salt dini bir kimlikten geniş çaplı olumsuz kavram ve özellikleri bünyesinde barındıran bir ırk olarak kurgulanmaya başlanmışlardır (Bulut, 2016: 69-85; Groeppler, 1999: 57-70; Heller, 1992: 113-120; Klug, 2014: 53). Başka bir deyişle geçmişte dini bir kimlik

olarak algılanan Yahudiler ve Müslümanlar oryantalistin etkisiyle Avrupa toplumunun kolektif anlayış ve arzularına göre biçimlenen ve bilimsellik kisvesi adı altında rasyonelleştirilen bir ırklaştırmaya maruz kalmışlardır (Kalmar, 2017: 11; Klug, 2014: 54) Bahse konu oryantalist ırklaştırma süreci ise Avrupa toplumunun gerek biyolojik gerekse kültürel yönden sürekli olumsuzlandığı fakat Müslümanların ve Yahudilerin aynı oranda Avrupa'nın zıttı olarak sürekli olumsuzlandığı bir kısır döngüye neden olmuştur (Azmeş, 1999: 232-234; Said, 2010: 57-82; Taguieff, 2017: 36). Bu ırklaştırmanın en önemli sonucu ise geçmişte vaftiz olmaları durumunda "biz" kavramına dahil olma şansı bulunan Yahudi ve Müslüman ötekilerin artık hiçbir şekilde "biz" kavramı içerisine girebilme şanslarının olmamasıdır. Zira oryantalist ırklaştırma süreci insan ırklarının doğuştan gelen ve değişmesi mümkün olmayan bazı kolektif özelliklere sahip oldukları anlayışı üzerine kurulmuştur (Bulut, 2016: 99; Taş, 1999: 43; D'Souza, 1995: 28, Bernasconi, 2015: 88). Başka bir deyişle Aydınlanma düşünürlerinin ve pozitivist epistemolojinin sosyal bilimlere uygulanmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilecek bu oryantalist ırklaştırma süreci insan grupları arası gelişmişlik farkını öznel maddi koşullar ve tarihsel gelişmelerden ziyade değişmesi mümkün olmayan biyolojik ve kültürel farklılıklara bağlayan bir bakış açısına sahiptir (D'Souza, 1995: 34-35; Taş, 1999: 41). Bu minvalde oryantalist ırklaştırma anlayışına göre Avrupa toplumunun diğer toplumlara kıyasla ekonomik, siyasi ve askeri üstünlüğü gerek biyolojik gerekse kültürel anlamda Avrupa ırklarının diğer ırklardan üstün olmasının bir sonucudur (D'Souza, 1995: 44; Said, 1999: 133). Bu bakış açısı özellikle 19'uncu Yüzyılın başından itibaren kolektif anlayışta oryantalistlerce rasyonelleştirilerek ve normalleştirilerek Avrupa toplumlarının diğer toplumlar üzerinde "medenileştirme" adı altında tahakküm kurmasını meşrulaştırmak amacıyla kullanılmıştır (Said, 1999: 145-150). Oryantalist ırklaştırma sürecinin diğer dikkat çeken unsuru da Müslümanlığı ve Yahudiliği kendi içindeki birçok farklılığa rağmen olumsuz niteliklerin mal edildiği bir homojenleştirmeye tabi tutmasıdır (Anidjar, 2012: 26-32). Günümüzde bilinen anlamıyla Antisemitizm ve İslamofobi'nin de söz konusu oryantalist ırklaştırma sürecinin bir sonucu olduğu söylenebilir (Anidjar, 2012: 35-36; Kalmar, 2017: 12). Bu homojenleştirme süreci ayrıca çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecek Yahudi ve Müslümanlara yöneltilen çok sayıda suçlamanın da ideolojik temelini atmıştır.

Sekülerizm ve Avrupa Değerleri ile Uyumsuzluk Suçlaması

Avrupa Aydınlanma değerlerinden birisi de sekülerizm olarak adlandırılan din ve mezhep özgürlüğü olarak kabul edilmektedir (Yeğenoğlu, 2016: 101). Sekülerizm kavramı ise kamusal alan ile dini alanın birbirinden ayrılması prensibine dayanmaktadır (Taylor, 2007: 233). Zira Avrupa toplumundaki kolektif anlayışa ve oryantalist bakış açısına göre Hıristiyanlık uzun ve kanlı bir mücadeleye dayanan evrimsel bir süreç sayesinde bu ayrımı gerçekleştirebilecek olgunluğa ulaşmıştır (Yeğenoğlu, 2016: 102; Taylor, 2007: 245; Kalmar, 2017: 13) Burada önemle belirtilmesi gereken bir husus da Aydınlanma'nın sekülerleşme söyleminin Hıristiyanlığı yok kabul etmemesidir. Zira Avrupa'daki Aydınlanmacı sekülerleşme söylemi Hıristiyanlığın seküler bir din haline gelmesi ve moderniteye uyması adı altında onun "eşsiz ve evrensel yapısının" kamusal alanda temsil edilmesini dini ve kamusal alan ayrımına aykırı bulmaz. Kaldı ki Aydınlanma sonrası Avrupa'da Hıristiyanlık bir dinden ziyade bir kültür olarak algılanmaya başlanmıştır (Yeğenoğlu, 2016: 163-164). Bunun yanında diğer dinler yerellikleri, geri kalmışlıkları ve

Avrupa'nın yaşadığı şekilde bir sekülerleşme tecrübesinden yoksun olmaları nedeniyle tam bir din olarak algılanmaktadır (Taylor, 2014: 550-552; Yeğenoğlu, 2016). Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunun Hıristiyanlıkla başta Yahudilik ve Müslümanlık olmak üzere diğer dünya dinleri ile yaptığı bu ayrım önemlidir. Çünkü Aydınlanmacı sekülerizmin kamusal alanda temsiline izin vermediği din olgusudur. Fakat Avrupa toplumu Hıristiyanlığı yaşadığı kendine has tecrübeler sayesinde bir din olgusundan kültür olgusuna dönüştürerek onu sekülerizmin hedefi olmaktan kurtarmıştır (Aydın, 2016: 399-400). Bu minvalde Aydınlanma sonrası Avrupa kamuoyunda dinin kamusal alanda temsili denildiğinde çoğunlukla anlaşılan Hıristiyanlık değil başta İslam ve Yahudilik olmak üzere Avrupa tarzı bir sekülerleşme sürecinden geçmeyen ve Aydınlanma değerleri aracılığıyla ehlileştirilmeyen diğer dinlerdir (Taylor, 2007: 320-425). Dolayısıyla da bahse konu dinlerin kamusal alanda temsili, Hıristiyanlığın aksine Avrupa toplumu tarafından kendi değerler sistemine ve sekülerizme bir tehdit olarak algılanmaktadır (Aydın, 2016: 402). Bu anlayış Aydınlanma düşünürlerinin çoğunluğunda da mevcuttur. Zira modern çağın başlarında hem İslam hem de Yahudilik Hegel, Montesque ve Voltaire gibi oryantalist söylemin etkisinde kalan Aydınlanma filozofları tarafından Aydınlanmanın dışında kalan Ortaçağ kalıntısı geri kalmış Sami dinleri olarak tanımlanmıştır (Hegel, 1987: 129; Sıddiki ve Halil, 1978: 55; Kalın, 2016: 323-324, Cuayyıt, 1995: 115-117; Çakaş, 2018: 101). Örneğin Hegel'e göre birer Sami dini olan Yahudilik ve Müslümanlık tarihsel gelişim düzeyinin ilk basamağında takılıp kalan ve uygarlık alanında söyleyecek hiçbir sözü olmayan olgulardır. Dolayısıyla her iki dine inananların yapması gereken Avrupa uygarlığını takip ederek, ona benzemeye çalışmaktır (Sıddiki ve Halil, 1978: 58, Cuayyıt, 1995: 120). Hegel, Yahudilik ve Müslümanlığı sadece Aydınlanma değerlerine uymamak ve geri kalmakla suçlamaz, o bahse konu iki dinin bütün izlerinin sekülerizm tecrübesinden geçen Hıristiyanlıktan silinmesi gerektiğini de savunur (1987: 138-140). Kısacası Hegel ve diğer önde gelen Aydınlanma filozoflarının genel düşüncesine göre Avrupa toplumu Hıristiyanlığı sekülerizm tecrübesinden geçirdiği için kamusal alanda bir tehdit olmaktan çıkarmıştır. Fakat aynı Aydınlanma filozoflarınca Yahudilik ve Müslümanlık benzer tecrübeyi yaşamadığı için hala Ortaçağ'a takılı kalmış ve Avrupa'nın Aydınlanma değerlerine tehdit oluşturan inanç sistemleri olarak kurgulanmıştır (Taylor, 2016: 435-446; Heller, 1992: 133). Burada belirtilmesi gereken diğer önemli bir husus da Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunda Hıristiyanlığın bir dinden ziyade bir kültür olarak algılanmaya başlanmasının "biz" ve "öteki" kavramlarının sınırları açısından kapsamlı bir değişikliğe neden olmadığıdır. Zira Avrupa'nın sekülerleşmesine rağmen Hıristiyan dünya görüşü gerek "biz" sınırlarının içeriği gerekse tanımladığı "ötekiler" kimliği açısından Avrupa'nın kendini tanımlamasını sağlayan hakim kültürel unsur olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Delanty, 2013: 65). Lakin seküler Avrupa'nın "biz" kavramının içerisine dahil ettiği coğrafi, kültürel, etnik ve dini sınırlar geçmişin Hıristiyan dünya görüşünün benimsediği sınırlar ile aynıdır. Bu sınırlar Rusya ve büyük oranda Balkanların dışarıda bırakıldığı Avrupa'nın Katolik ve Protestan halklarının yaşadığı bölgeleri kapsamaktadır (Delanty, 2013: 65). Geçmişte Hıristiyan olmadığı için öteki olarak değerlendirilen Yahudi ve Müslümanlar, Aydınlanma sonrası Avrupa'da Aydınlanma değerleri ile kültürünü yeteri kadar benimsemedikleri ve Avrupa toplumunu oluşturan ırkların içerisinde bulunmadıkları için öteki olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Delanty, 2013: 66; Çakaş, 2018: 101-104). Bu minvalde teolojik temelli bir ötekileştirmeden kültürel ve ırksal temelli

ötekileştirmeye geçiş söz konudur (Delanty, 2013: 68; Yeğenoğlu, 2016: 105-106). Başka bir deyişle modern Avrupa fikri Hıristiyanlığın seküler varisi haline gelmiş ve Hıristiyan dünya görüşünün sekülerleşmiş muadilini temsil etmeye başlamıştır (Delanty, 2013: 67; Taylor, 2016: 450; Çakaş, 2018: 104). Dolayısıyla Yahudi ve Müslümanlar Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunda Hıristiyan olmamalarından ziyade seküler olmamaları gerekçesi ile dışlanmaya başlanmıştır (Çakaş, 2018: 104-107). Kaldı ki Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunun kolektif anlayışında Yahudilik ve Müslümanlığa inanmaya devam etmek bile, her iki dinin de Avrupa tarzı sekülerleşme tecrübesi yaşamadıklarından dolayı, seküler olmamakla eşdeğer olarak algılanmaya başlanmıştır (Aydın, 2016: 355). Bu minvalde 19'uncu Yüzyılda Antisemitizm'in, 20'inci Yüzyılın ikinci yarısında da İslamofobi'nin güçlenmesinde bahse konu sekülerizme tehdit oluşturma söylemi oldukça önemli bir rol oynamıştır (Matti, 2005: 505). Çalışmanın devamında Avrupa'da 19'uncu Yüzyılda Yahudi azınlığa, 20'inci Yüzyılın ikinci yarısında da Müslüman azınlığa karşı kurgulanan söz konusu sekülerizme tehdit oluşturma söyleminin üzerinde durulacaktır.

Sekülerizmin kabulü ile Avrupa'daki Yahudi azınlığın Avrupa toplumunun anladığı şekilde sekülerizmi benimsemeye zorlanmalarının ilk örneği Fransız Devrimi sonrasında gerçekleşmiştir (Kalmar, 2017: 13; Groepler, 1999: 66; Heller, 1992: 65). Fransız Birinci Cumhuriyet Hükümeti Avrupa'da Yahudilere tarihte ilk defa eşit vatandaşlık hakkını vermiştir (Groepler, 1999: 66). Fakat Fransız Hükümetinin Yahudileri eşit vatandaş olarak tanımamasının altında yatan ana sebep onların Yahudi kimliğine karşı duyulan bir hoşgörüden ziyade onların Fransız toplumu içerisinde asimile edilmesiydi (Groepler, 1999: 68; Klug, 2014: 452). Başka bir deyişle Fransız Hükümeti Yahudilere eşit vatandaşlık hakkı verirken, onlardan kazandıkları bireysel haklar karşılığında bir Yahudi toplumu olarak kolektif kimlik ve haklarından vazgeçmelerini istemiştir (Matti, 2005: 508) Dolayısıyla da Fransız Hükümeti onların Yahudi kimliklerini Fransız kimliği ile ikame etmelerini talep etmiştir. Daha açık ifade ile geçmişte vaftiz edilerek Yahudilikten vazgeçmeleri istenilen Yahudilerin, Aydınlanma sonrasında ulusal kimliği benimseyerek Yahudilikten vazgeçmeleri beklenmiştir (Taguieff, 2017: 133). Bu durum Yahudilerin bir kısmının bireysel haklar karşılığında, komünsel Yahudi kimliğinden vazgeçmesine yol açarken (Traverso, 2016: 14; Arent, 2016: 38), bir kısmının da bireysel haklardan ziyade azınlık haklarını tercih etmesi ile sonuçlanmıştır (Traverso, 2016: 15-16; Kalmar, 2017: 13; Groepler, 1999: 68-70). Avrupa toplumunun içerisindeki Yahudi azınlık arasındaki bu tercih farklılığı Yahudilerin Avrupa değerlerine ve sekülerizme uymadığı, asimile edilemezlikleri ve devlet içinde devlet, millet içinde millet oldukları gibi söylemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Lewis, 2016: 106-107, Arent, 2016: 38-39). Burada dikkat çeken husus Yahudi azınlığın içerisinde de asimile olma yönünde ciddi eğilimlerin ve ayrılıkların olmasına rağmen Avrupa toplumunda bunun göz ardı edildiğidir (Traverso, 2016; 5-16). Zira oryantalist ırklaştırma yöntemi asimilasyona direnen ve komünsel kimliğini koruyarak ulusal kimliğe asimile olmayı isteyen Yahudilerin tavrını ulusal kimliğe direnme şeklinde genelleştirmiştir (Kalmar, 2017:18). Kaldı ki anılan dönemde özellikle Almanya ve Orta Avrupa Yahudileri büyük oranda ekonomik, sosyal ve kültürel asimilasyonu benimsemişlerdi. Fakat onların bu hızlı ve istekli asimilasyonu bile "öteki" kimliğinden arınmalarını sağlayamamıştır (Friedlander, 2016: 109). Zira bu başarısızlığın temelinde büyük oranda Almanya ve Fransa'daki farklı ulusal kimlik inşa etme yöntemleri olsa da Yahudilerin kolektif kimliğin dışında tutulmaları gerçeği değişmiştir (Friedlander,

2016: 110). Kısacası 19'uncu Yüzyılın başında Yahudileri kendi komünsel kimliklerini koruyarak ulusal kimliğin bir parçası olma istekleri Avrupa toplumunun kolektif anlayışında ulusal kimliğin ve seküler yaşam tarzının kabul edilmesine meydan okuma olarak değerlendirilmiştir (Groeples, 1999: 68). Zira anılan dönemde kısmen de olsa Yahudiliği kabul etmek ve bu tutumu kamusal alanda göstermek hem sekülerizme hem de ulusal kimliğe bir tehdit olarak algılanmıştır (Groeples, 1999: 69; Arent, 2016: 40; Friedlander, 2016: 112). Bu tehdit algısının yayılmasında 19'uncu Yüzyılın başından itibaren Fransız Devriminin getirdiği eşit vatandaşlık statüsünün bir sonucu olarak Yahudilerin geçmişte yaşadıkları getto hayatını terk ederek kamusal alanla birleşme çabasının da önemli bir payı vardır (Traverso, 2016: 72; Taueff, 2017; 64; Arent, 2016: 43). Lakin kamusal alana dâhil olma ve orada kendi kimliğini temsil etme faaliyeti aynı zamanda toplumdaki çoğunluk olan kültüre kendini eşit vatandaş olarak takdim etme anlamına gelmektedir (Arent, 2013: 23). Kamusal alana Yahudi kimliğini temsil ederek dâhil olma çabası Avrupa toplumunda önceleri görünür olmayan ve aşağı bir grup olarak değerlendirilen Yahudilerin eşit vatandaşlar olarak yer almasının yaratmış olduğu kabullenememe tutumunun yayılmasına yol açmıştır. Bu tutum Antisemitizmin de en önemli nedenlerinden birisi olarak kabul edilebilir (Arent, 2016: 45; Groeples, 1999: 77; Friedlander, 2016: 45). Geçmişte aşağı görülen ve dışlanan ötekinin eşit vatandaşlar olarak toplumda farklılıkları ile birlikte kendini göstermesine karşı duyulan nefret olgusu Avrupa toplumunun azımsanmayacak kesimlerinde Yahudilere karşı Antisemitizm'de kendisini gösteren bir tepkinin oluşmasına yol açmıştır (Traverso, 2016: 80). Bu tepki Yahudilerin ırk ve ulus kavramlarından dışlanmalarına yol açan söylemlerin de inşasını beraberinde getirmiştir (Traverso, 2016: 81; Groeples, 1999: 79). Bu dışlanmanın dayanak noktalarından birisi de Yahudilerin kamusal alanda kendi kimliklerini temsil etmeleri ile Avrupa toplumunun sekülerizm değeri arasında yapay bir çatışmanın kurgulanması olarak ortaya çıkmaktadır (Kalmar, 2017: 15).

19'uncu Yüzyılda Yahudilik ile sekülerizm ve ulusal kimlik arasındaki bu çatışma durumunun bir benzerinin 20'inci Yüzyılın ikinci yarısında Müslüman azınlık ile Avrupa toplumunun arasında yaşandığı söylenebilir. Avrupa'daki Müslüman azınlığın büyük bir çoğunluğu 1950'li yıllardan sonra savaş sonrası dönemde Avrupa'ya göç eden yabancı işçiler ve onların soyundan gelenlerden oluşmaktadır (Caldwell, 2011: 22-23). Bu Müslüman kökenli yabancı işçiler 1980'li yılların başına kadar daha çok göç ettikleri ülkelerde "misafir işçi" statüsünde değerlendirilmekte ve kalıcı olmayacakları düşünülmekteydi (Kastoryano, 2000: 27-32). Diğer taraftan söz konusu Müslüman göçmenlerde büyük oranda gettolaşmış bir şekilde yaşamakta ve buldukları ev sahibi toplumla çok fazla temas halinde bulunmamaktaydılar (Kastoryano, 2000: 35; Göle, 2015: 67). Onların bu izole yaşamların yanında büyük oranda buldukları ülkelerin vatandaşlığını sahip olmamaları ev sahibi toplum tarafından fazla tepki almamalarına da yol açmıştır (Göle, 2015: 68). Çünkü bahse konu ev sahibi Avrupa toplumları tarafından hem geçici olarak değerlendirilmekteydiler hem de kısıtlı imkânları nedeniyle kamusal alanda varlık gösterememeleri nedeniyle hâkim kültüre bir tehdit olarak algılanmamaktaydılar (Göle, 2015: 70). Fakat 1980'li yıllardan sonra söz konusu Müslüman azınlığın büyük oranda kalıcı olduğunun anlaşılması ve çoğunluğunun buldukları ülkelerin vatandaşlığını alarak kamusal alana zuhur etmeye başlaması Avrupa toplumunda Müslüman göçmenlere bakış açısının değişmesinde de önemli bir dönüm noktası olmuştur (Göle, 2010: 143; Aydın, 2015: 177). Zira anılan dönemden itibaren

geçmişte kendi getto tarzı yaşam alanlarında barınan ve sivil haklarından mahrum olan göçmenler, kalıcı olmanın kesinleşmesi ve eşit vatandaşlık statüsünü almalarından sonra kamusal alana kendi Müslüman kimliklerini temsil ederek dâhil olmaya başlamışlardır (Göle, 2015: 70-76). Onların bu toplumsal değişimi Avrupa toplumunda çalışmada daha önce üzerinde durulan 19'uncu Yüzyılda Yahudilerin kamusal alana zuhur etme tecrübesinin benzeri bir tepkinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Traverso, 2016: 104; Göle, 2015:77). Bu tepki önceleri denk olarak kabul edilmeyen ve yabancı/misafir işçi statüsünde değerlendirilen ötekinin kamusal alanda kendi öznel kimliğini temsil ederek eşit vatandaş olarak yer almasına karşı duyulan korku ve nefretin yansıması olarak değerlendirilebilir (Çakaş, 2018: 107). Bu minvalde Avrupa toplumunda Aydınlanma döneminde İslam hakkında kurgulanan oryantalist imaj yeniden gündeme gelmiş ve İslam'ın geri kalmış bir din olduğu için Aydınlanma değerlerine ve sekülerizme tehdit oluşturduğu şeklindeki söylemler üretilmeye başlanmıştır (Aydın, 2015: 244-248; Göle, 2010: 11-115). Bahse konu söylemlerde İslam ve sekülerizmin birbirinin zıttı olarak inşa edilmesi söz konusudur (Azmeş, 1999: 248). Bu söylem üretimindeki amacın ise artık kalıcı olduğu kesinleşen ve eşit vatandaş statüsünü alan Müslüman göçmenlere kamusal alanda kendi Müslüman kimliklerini temsil etmeyi bırakmadan gerçek anlamda ulusal kimliğe dahil olmayacakları mesajının verilmesi olduğu söylenebilir (Aydın, 2015: 344; Göle, 2010: 122). Bu minvalde 1980'li yıllardan itibaren Avrupa toplumunda başörtüsü kullanılması (İlgaz, 2005: 105-106; Scott, 2012: 122), Cami yapımı ve namaz ibadeti (Göknel, 2015: 258, Göle, 2010: 122.; Göle, 2015: 144), sünnet (Göknel, 2015: 219; Stein, 2013: 1-2) ve helal gıda tercihi (Göle, 2015: 233) gibi kamusal alanda İslam dinine özgü bütün temsillerin sekülerizme ve Avrupa değerlerine tehdit oluşturduğu yönünde geniş polemikler ortaya çıkmış, İslam dini kamusal alandaki bütün temsilleri ile birlikte güvenikleştirme söylemlerine maruz bırakılmıştır (Aydın, 2015: 245; Göle, 2015: 200-234; Göknel, 2015: 303-342). Bu sekülerizm üzerinden üretilen güvenikleştirme söylemlerinin yayılması ile Avrupa toplumunda İslamofobi'nin normalleşmesi arasında geçmişte Antisemitizm örneğinde olduğu gibi pozitif bir korelasyon olduğu söylenebilir (Kalmar, 2017: 18).

Özetle Avrupa toplumunda mevcudiyet bulan 19'uncu Yüzyıldaki Antisemitizm ve 20'inci Yüzyılın ikinci yarısındaki İslamofobi arasında sekülerizmin rolü açısından önemli benzerlikler bulunmaktadır. Her iki kavramda da hedef olarak seçilen grubun dini kimliğini sekülerizme tehdit olarak yansıtan bir söylem üretimine başvurulduğu görülmüştür. Bu algının yaratılmasında da oryantalist Yahudi ve İslam kurgularının temel alındığı öne sürülebilir.

Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Krizlerin Nedeni Olma Suçlaması

Toplumlarda kritik dönüm noktaları olarak da kabul edilebilecek belli ekonomik, sosyal ve siyasi kriz dönemlerinde geniş bir kolektif gerilimin yaşanması ve bahse konu gerilimlerin belli azınlık gruplarına karşı toplumsal öfkenin ortaya çıkmasına yol açması tarih boyunca karşılaşılan bir durumdur (Taguieff, 2015: 69; Chevalier, 1988: 142-144; Freud, 2017: 83-91). Bu kriz anlarında toplum içerisinde genelde "günah keçisi" olarak tespit edilen azınlık grubunun yaşanan bütün sıkıntıların nedeni olmakla damgalanması söz konusudur (Slattery, 2012: 188-190; Taguieff, 2015: 69-70). Bu günah keçisi olarak suçlanma durumu öncelikle söz konusu ekonomik, sosyal ve siyasi krizlerden en fazla kaybeden toplumsal kesim tarafından benimsenmekte, akabinde de geniş bir toplumsal tabana yayılmaktadır (Taguieff, 2015: 74; Freud, 2017: 91;

Slattery, 2012: 192). Bahse konu kriz dönemlerine özgü kolektif suçlama tavrı Avrupa toplumunda 19'uncu Yüzyıldaki Antisemitizm'in ve 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından sonra İslamofobi'nin yayılmasında önemli bir katalizör görevi görmüştür (Kalmar, 2017: 15). Çalışmanın devamında bu iki dönemin analizi yapılmaya çalışılacaktır.

19'uncu Yüzyıl Avrupa'sı geniş çaplı ekonomik, siyasi ve sosyal krizlere şahit olan bir toplumsal yapıya sahiptir. Anılan dönemde Avrupa toplumu gerek kapitalist küresel ekonomiye geçişin gerekse ulusal kimliğe dayalı siyasi yapılanmaya maruz kalmanın vermiş olduğu kolektif güvensizlik duygusunu yoğun olarak yaşamıştır (Tilly, 2016: 133-145; Morris, 2014: 440-450; Cryan ve Piero, 2012: 66-71). 19'uncu Yüzyıl boyunca yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal devrimler toplumsal yapıyı alt üst etmiş, geniş bir toplumsal kesim bu düzensizlik ortamından olumsuz yönde etkilenmiştir (Tilly, 2016: 155). Başka bir deyişle 19'uncu Yüzyıl Avrupa toplumu geçmişi toplumsal ve ekonomik düzeninin yıkıldığı, fakat yerine henüz yeni bir düzenin gelmediği çalkantılı bir dönemde yaşamıştır (Tilly, 2016: 155-160). Antisemitizm'in anılan dönemde yükselişe geçmesinin en önemli nedenlerinden birisi de söz konusu düzensizlik ortamı ile Aydınlanma sonrası eşit vatandaş statüsü alan Yahudilerin entelektüel, ekonomik ve kültürel yükselişinin zamansal olarak keşişmesidir (Friedlander, 2016: 333-335; Hilberg, 2003: 56-59). Yüzyılın başında hem siyasi hem de ekonomik liberalizmin yayılması ve Avrupa toplumlarınca benimsenmesi Yahudilerin önceleri dışlandıkları entelektüel ve toplumsal hayata çoğu diaspora toplumunda olduğu gibi hızla girmelerine yol açmıştır (Friedlander, 2016: 336-340). Bu dönemde çok sayıda Yahudi entelektüel, kültürel ve ticari faaliyetlerde önemli roller oynamışlardır (Hilberg, 2003: 60-68). Fakat yüzyılın başında Avrupa toplumu tarafından siyasi ve ekonomik liberalizme duyulan güven ve iyimserlik, 19'uncu Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa toplumlarını vuran geniş çaplı ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle tersine dönmeye başlamıştır (Tilly, 2016: 178; Groepler, 1999: 80). 1873 yılında ortaya çıkan ve Avrupa'da öncelikli olarak orta sınıfı vuran ekonomik kriz Avrupa toplumunda büyük bir travma yaratmış ve liberalizme olan güveni sarsmıştır (Hilberg, 2003: 92; Heller, 1992: 102). Zira 1879'dan sonra fazla üretimin yarattığı fiyat düşüşü ile kriz demir, kömür ve tarım sektörüne yayılarak kronikleşmiştir (Heller, 1992: 123). Anılan dönemde işverenler de rasyonalizasyona geçerek emek ücretleri üzerinde ciddi azaltma yoluna gitmişlerdir (Heller, 1992: 124; Groepler, 1999: 91). Ayrıca 1870'li yılların başında Fransa ile siyasi birliğini yeni kuran Almanya arasında yaşanan savaş ve Paris Komünü Olayları ekonomik krize bir de siyasi bir krizin eklenmesine yol açmıştır (Thilly, 2016: 242-245). Bu sıkıntılı durum sonucunda Avrupa'da halk kitlelerinde liberalizme karşı önemli bir tepki oluşmaya başlamıştır (Groepler, 1999: 89, Friedlander, 2016: 278). Bu kitlelerden çoğunluğu emek işçisi olan bir kısmı sosyalizme yönelirken, genelde orta sınıf esnaf, memur zanaatkâr ve küçük girişimci olan çoğunluk kısım da muhafazakârlığa ve otoriter milliyetçiliğe yönelmiştir (Groepler, 1999: 90-91, Friedlander, 2016: 300). Anılan dönemde Avrupa bu kriz ortamına ve bütün etnik-dini farklılıklarına rağmen Yahudilerin ekonomik, entelektüel ve kültürel yükselişi Avrupa toplumundaki her iki kesimde de bir nefret ve kıskançlık duygusunun yayılmasına yol açmıştır (Taguieff, 2017: 71; Heller, 1992: 37; Hilberg, 2003: 122-125). Kaldı ki Yahudilerin ekonomik, kültürel ve entelektüel güçlerine rağmen siyasi güç ve korumadan mahrum olmaları söz konusu nefret ve kıskançlık duygusunun yayılmasını daha da kolaylaştırmıştır (Arent, 2016: 232). Başka bir deyişle Avrupa toplumunda anılan dönemde siyasi

uluslaşmanın ve ekonomik liberalizmin neden olduğu bütün yapısal sıkıntılarınun sebebinin Yahudilerin ekonomik, entelektüel ve kültürel yükselişine bağlayan bir bakış açısının varlığından söz edilebilir (Hilberg, 2003: 112-115).

Bu minvalde hem anti-liberal milliyetçiler hem de sosyalistler tarafından Yahudilerin anılan dönemde yaşanan bütün ekonomik, siyasi ve sosyal krizlerin nedeni olduklarına yönelik söylem ve komplo teorisi üretimine yönelmiştir (Hilberg, 2003: 144-150; Friedlander, 2016: 299-302; Gropeler, 1999: 92; Heller, 1992: 150; Taguieff, 2017: 62). Daha açık ifade edilirse 19'uncu Yüzyılın ikinci yarısına anti liberallerden muhafazakârlara, milliyetçilerden sosyalistlere modernite ile sorun yaşayan ve onun hızlı yayılmasından bir şekilde olumsuz etkilenen her kesim belli bir ölçüde Antisemitlik söylemlere yönelmiştir (Jelavic, 2009: 586-587) Sosyalistler tarafından Yahudiler kapitalizm ve küresel sermayenin çarkını döndüren ve kitlesel sömürüden geçinen bir grup olarak tanımlanırken (Heller, 1992: 167; Marx, 2015: 39-41; Hilberg, 2003: 178), anti-liberal milliyetçiler ve muhafazakârlar tarafından ulusu ve Hıristiyanlığı kapitalizm ve Bolşevizm aracılığıyla yıkmayı ve Yahudilerin egemenliğinde küresel bir hegemonya kurmayı hedeflenmekle suçlanmışlardır (Hilberg, 2003: 180-188; Taguieff, 2017: 63; Groepler, 1999: 93; Friedlander, 2016: 322-325). Avrupa toplumunda Yahudilere karşı bu komplo teorisi üretimi 1880'li yıllarda yaşanan Panama Skandalı, 1890'lı yıllarda yaşanan Dreyfus Davası ve Siyon Protokolleri hadiselerinde görüldüğü üzere oldukça geniş bir kamuoyu etkisine sahipti (Hilberg, 2003: 190-191; Taguieff, 2017: 64). Dolayısıyla tarihte ilk uluslararası kurumsal bir Antisemitizm Birliğinin kurulmasının ve ilk Antisemitist siyasi partilerin ortaya çıkmasının 1880'li yılların başında vuku bulmasının bu geniş çaplı komplocu ve toplum düşmanı Yahudi imajının bir sonucu olduğu kabul edilebilir (Hilberg, 2003: 199). Kaldı ki Avrupa çapında kurulan ilk Antisemit partilerin tabanlarının genelde modernleşme ve liberalleşmeden en fazla zarar gören orta sınıf zanaatkâr, çiftçi ve esnaf localarından oluşması, anılan dönemde Yahudilerle modernizmin zararlı yönlerinin ne derece eş tutulduğunun başka bir örneğidir (Arent, 2016: 52-53). Yahudilere karşı komplo teorisi yapma ve toplum düşmanı olma suçlamaları 1920'li yıllardan sonra 19'uncu Yüzyılda olduğundan daha ciddi boyutlarda ortaya çıkmıştır (Friedlander, 2016: 177; Hilberg, 2003: 200). Zira 1920'li yıllar başta Almanya olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinin siyasi istikrarsızlıklar yaşadığı bir dönemdir. Birinci Dünya Savaşı'nın çözümsüz bıraktığı siyasi sorunların yarattığı huzursuzluk geniş toplumsal kesimlerce derinden hissedilmekteydi. Bu huzursuzluk Almanya ve İtalya gibi bazı önemli Avrupa devletlerinde faşizmin yükselişinde önemli bir katkı sağlamıştır (Kissinger, 2011: 283-311). Fakat 1929'da başlayan ve 1930'lu yıllarda devam eden ekonomik buhran siyasi sıkıntılardan dolayı huzursuzluk içinde olan Avrupa toplumu üzerinde yıkıcı bir etki bırakmış, zaten oldukça zayıflamış olan liberalizme olan güveni nerdeyse ortadan kaldırmıştır (Cryan ve Piero, 2012: 106). Bu minvalde Avrupa toplumunda öncelikle Nazizm'de kendisini gösteren komplocu ve toplum düşmanı Yahudi imgesi yeniden ve eskisinden daha güçlü bir şekilde benimsenmeye başlanmıştır (Friedlander, 2016: 344-347; Bresheet ve Jansz, 2013: 24-27). Anılan dönemde Yahudiler Almanya'nın Birinci Dünya Savaşını kaybetmesine neden olmak, Avrupa medeniyetini ve kültürünü yok etmeye çalışmak, Bolşevizm ve liberalizm aracılığıyla Avrupa toplumunu köleleştirmek hatta Avrupa toplumunun ırksal ve biyolojik varlığını tehdit etmek gibi hedefleri için komplolar kurmakla suçlanmışlardır (Hilberg, 2003: 245-250; Friedlander, 2016: 390-392). Geniş bir propaganda ve söylemsel üretim mekanizması

ile desteklenen bu olumsuz Yahudi imajı gerek ekonomik buhran gerekse siyasi istikrarsızlıklardan bunalan Avrupa toplumunda önemli oranda destekçi bulmuş ve Yahudilerin topyekun imhasına yol açan Holokost hadisesinin gerçekleşmesi için gerekli altyapıyı oluşturmuştur (Friedlander, 2016: 13-19; Hilberg, 2003: 30-35). Avrupa toplumunda 1920'lerin sonunda yaşanmaya başlayan bu ekonomik ve siyasi kriz ortamı ile Antisemitlik söylemin yeniden artması arasında 19'uncu Yüzyılda olduğu gibi bir eş zamanlılık olduğu görülmektedir. Her iki dönemde de Yahudiler yapısal sorunlardan kaynaklanan ekonomik, siyasi ve toplumsal krizlerin yaratıcıları olmakla suçlanmış ve günah keçisi haline getirilmişlerdir (Kalmar, 2017:18). Bu minvalde gerek 19'uncu Yüzyılın ikinci yarısında gerekse 1920'li yıllarda Avrupa toplumunda yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal krizlerin Antisemitizmi arttırdığı öne sürülebilir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde Avrupa toplumunda 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkan ekonomik, siyasi ve sosyal krizlerin Avrupa toplumunda İslamofobi'nin yükselişine benzer bir katkı sağlayıp sağlamadığı hususu ele alınacaktır.

20'inci Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa toplumlarında 1930'ların acı kriz tecrübeleri baz alınarak kurulan ve Bretton Woods sistemi olarak da adlandırılan bir ekonomik sistem uygulanmaktaydı. Bu sistem özel sermayenin gücünü ve hareket serbestliğini sabit döviz kurları, sermaye denetimleri, ticari korumacılık ve çok büyük kamu sektörü gibi devlet düzenlemeleriyle sınırlayan Keynes'çi bir mantıkla işlemekteydi (Wahl, 2015: 67; Dolar, 2005: 113). Bahse konu sistem aynı zamanda işverenlerin yatırımlarını yurt dışına kaydırma seçeneğini ticari korumacılık ve yüksek nakil masrafları nedeniyle tercih etmemesine neden olmaktaydı (Wahl, 2015: 68; Dolar, 2005: 114). Savaş sonrası korumacı ekonomik sistemin diğer önemli özelliği de merkezileştirilmiş üretim bandını esas alan fordist üretim sistemine dayanmasıydı. Zira fordist üretim sistemi Avrupa'da madencilik, imalat sektörü ve ağır sanayi gibi vasıfsız işgücüne geniş istihdam sağlayan bir yapıya sahipti (Wahl, 2015: 70; Caldwell, 2011:42). Bu kapsamda 1950'li yıllardan itibaren Avrupa devletleri gerek ticari rekabette avantaj sağlamak gerekse vasıfsız işgücü açıklarını kapatmak amacıyla başta Müslüman ülkelerden olmak üzere yoğun bir vasıfsız işgücü tedarikine yönelmişlerdir (Caldwell, 2011: 49). Savaş sonrası Avrupa ekonomik sistemin bir diğer özelliği de refah devleti modeline dayanmasıdır. Bu model toplumda dezavantajlı kesimlere yapılan sosyal yardımları bir piyasa gerekliliği veya hayırseverlik mantığından ziyade devletin vergiler aracılığıyla sunmak zorunda olduğu bir hizmet ve vatandaşlık hakkı olarak gören bir temele dayanmaktadır (Semerci, 2013: 208; Giddens, 1994: 35). Dolayısıyla bu yapıda devletin vergiler aracılığıyla elde ettiği kaynakları sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve dezavantajlı kişileri topluma kazandırmak amacıyla kullanmak gibi bir asli görevinden bahsedilebilir (Giddens, 1994: 37). Bu refah devleti politikasının sonucunda Avrupa toplumlarında geniş bir sosyal güvenlik mekanizması kurularak toplumsal kaygılar büyük oranda azaltılmıştır (Giddens, 1994: 40). Fakat 1970'li yılların başında yaşanan iki Petrol Krizi ve Bretton Woods sisteminin çökmesi ile küresel ekonomik sistem hızla neoliberal bir yapıya dönüşmeye başlamıştır (Dumenil ve Levy, 2015: 70-74). Bahse konu neoliberal ekonomik sistem sonucunda sabit kur sistemi terk edilmiş, korumacı kalkınma modellerinden hızla vazgeçilmiş ve bütün ticari engellemeler kaldırarak serbest ticaret benimsenmiştir (Dumenil ve Levy, 2015: 74-75). Bu minvalde sermayenin, malların ve hizmetlerin küresel dolaşımı daha önce hiç olmadığı kadar serbestleşmiştir (Dumenil - Levy, 2015: 75). Neoliberal sistemin diğer bir özelliği de

post-fordist taşeronlaştırılmış bir üretim sistemine dayanmasıdır. Bu özelliğin Avrupa toplumuna yaptığı etkisi ise vasıfsız işgücü istihdamına duyulan ihtiyacın azalmasına dayalı bir vasıfsız işgücü işsizliği sorununun ortaya çıkması şeklinde görülmüştür (Wahl: 2015: 70-78). Neoliberalizmin sermaye ve malların dolaşımında sağladığı sınırsız özgürlük aynı zamanda Avrupa devletlerinin hem vergilendirme politikalarını hem de istihdam oranlarını olumsuz yönde etkilemiştir (Dumenil ve Levy, 2015: 80; Wahl, 2015: 79). Zira devletler bir yandan kendi ülkeleri içerisindeki sermayeyi kaçırmamak için sermaye gelirleri üzerindeki vergilerini azaltmak zorunda kalırken, diğer taraftan post-fordist üretim sisteminin yarattığı yüksek vasıfsız işgücüne refah devleti mantığı ile yapılan sosyal yardım masraflarının hızla artması ile uğraşmak zorunda kalmıştır (Wahl, 2015: 81). Başka bir deyişle neoliberalizm hem devletlerin vergi gelirlerini azaltmış hem de sosyal yardımlardan yararlanan kişi sayısını arttırmıştır. Bu çift taraflı etkinin sonucunda Avrupa toplumunda refah devleti sistemi çıkmaza girerken aynı zamanda vasıfsız işgücü işsizliği oldukça yüksek boyutlara ulaşmıştır (Wahl, 2015: 82-85).

Bu yapısal değişimin sonucunda da Avrupa toplumunda geniş çaplı bir sosyal ve ekonomik güvensizlik ortamı meydana gelmiştir (Wahl, 2015: 90; Caldwell, 2011: 77). Bu sosyal ve ekonomik güvensizlik ortamına 1980’li yıllardan sonra Doğu Bloğu’nun çökmesi ve küresel çapta terörizmin yayılmasına bağlı olarak bir de siyasi güvensizlik ortamının eklenmesi ile Avrupa toplumun kolektif ruh halinin 19’uncu Yüzyılın ikinci yarısında ve 1920’li yıllardaki karamsar haline benzerlik göstermeye başladığı söylenebilir. Zira Avrupa toplumunda İslamofobik söylemlerin artması ile 1970’li yıllardan itibaren kendini göstermeye başlayan neoliberal ekonomik yapılanmanın eşzamanlılığı dikkat çekicidir (Kaya, 2016: 228). Kaldı ki anılan dönemden sonra geçmişte ekonomik bir zenginlik olarak değerlendirilen çoğunluğu Müslüman olan göçmenleri işsizliğin, yoksulluğun ve sosyal yardım kesintilerinin nedeni olarak gösteren söylemlerin Avrupa toplumunda hızla yayılmaya başladığı görülmektedir (Kaya, 2016: 228-232; Huysmans, 2001: 768-769). Bahse konu İslamofobik söylemin en önemli argümanlarından bazıları “Müslüman göçmenlerin yerlilerin işlerini ellerinden aldığı” (Huymans, 2001: 770), “Müslüman göçmenlerin refah devletini ve sosyal yardımları sömürdüğü” (Göknel, 2015: 234; Caldwell, 2011: 31-33), “Müslüman göçmenlerin Avrupa’yı İslamlaştırmak için ekonomik olarak çöktürmeye çalıştığı” (Göknel, 2015: 244-245) gibi Müslüman göçmenleri Avrupa’nın ekonomik ve sosyal yapısına karşı bir tehdit olarak inşa eden savlardır. Lakin 1970’li yıllardan itibaren Avrupa toplumunda artık kronik sorunlar haline gelen işsizlik, yoksulluk ve sosyal güvensizlik gibi neoliberal ekonominin yapısal sorunlarını çözemeyen Avrupa toplumları Müslüman göçmenleri söz konusu yapısal sorunların nedeni olarak gösteren bir söylem ve politika üretimine yönelmişlerdir (Kaya, 2016: 230-240). Başka bir deyişle Müslüman göçmenlerin de yoğun olarak olumsuz etkilendiği yapısal sorunların bütün sorumluluğu Müslüman göçmenlerin varlığına yüklenerek güvenlikleştirilmiştir (Huysmans, 2001: 754). Burada yaşanan toplumsal kriz anında neoliberal geçişten başta orta sınıf ve vasıfsız işgücü olmak üzere kaybeden kesimler tarafından Müslüman göçmenlerin bir nevi günah keçisi haline getirilmelerinden de bahsedilebilir (Çakaş, 2018: 106-107). Zira Müslüman göçmenlerin varlığı ekonomik ve sosyal krizin çalışmada daha önce belirtildiği üzere asıl nedeni değildir. Kaldı ki Avrupa’da Müslüman göçmenler olmasa bile neoliberal ekonomik dönüşümün sosyal ve ekonomik bir güvensizlik ortamına neden olacağı kesindir. Çünkü bahse konu sosyal ve ekonomik güvensizlik ortamı hemen hemen hiç

Müslüman göçmenin bulunmadığı Doğu Avrupa ülkelerinde de mevcuttur (Caldwell, 2011: 155). Fakat bu gerçekliğin Avrupa toplumunda üretilen Müslüman göçmen karşıtı söylemler dikkate alındığında yeteri kadar dikkate alınmadığı görülmektedir. Kısacası 1970’li yıllardan itibaren Avrupa’da yaşanan ekonomik ve sosyal krizlerin İslamofobi üzerinde arttırıcı bir etki yarattığı söylenebilir.

Özetle hem Antisemitizm’in hem de İslamofobi’nin artmasında Avrupa toplumun yaşadığı ekonomik, siyasal ve sosyal kriz anlarında günah keçisi mantığı ile kendi içerisinde yaşayan siyasi yönden zayıf ve korumasız azınlıkları hedef göstermesinin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Zira her iki toplumsal patolojide de aslında Avrupa toplumunun küresel yapısal değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal krizin faturasını bahse konu krizlerden en az çoğunluk toplum kadar etkilenen iki azınlık gruba kestiği değerlendirilmektedir. Her iki azınlık grubun da Avrupa toplumun ekonomik, siyasal ve sosyal yapısını bilinçli olarak tahrip etmekle suçlandığı, yaşanan bütün sıkıntıların asli nedeni olarak güvenlikleştirilmeye tabi tutulduğu söylenebilir.

Kitlesel Göçler Aracılıyla Mevcut Toplumsal Yapıya Tehdit Oluşturma Suçlaması

Ülke içinden veya ülke dışından ekonomik, siyasal veya sosyal nedenlerle belli çekim noktalarına yönelik yapılan kitlesel göç olgusu tarih boyunca yaşanan bir hadisedir (Adıgüzel, 2016: 18). Bahse konu kitlesel göç hareketlerinin hedefi olan toplumlarda da göç eden genellikle dezavantajlı gruplara karşı duyulan rahatsızlığın varlığı da bilinen bir gerçekliktir (Adıgüzel, 2016: 19). Zira ev sahibi toplum çoğu zaman göç vasıtasıyla gelen azınlık grubu demografik açıdan mevcut siyasal, ekonomik ve sosyal sistemine ve ülke içindeki dengelere karşı bir tehdit olarak algılamıştır (Adıgüzel, 2016: 19). Bu durum 19’uncu yüzyılın sonundan itibaren kitlesel göç hareketlerinin önemli bir hedefi olan Avrupa toplumları için de geçerlidir (Çam, 2014: 22-27). Çalışmanın ilerleyen bölümünde Avrupa’da yaşanan 19’uncu Yüzyıl sonunda ve 20’inci Yüzyılın ilk yarısındaki kitlesel Yahudi göçleri ile 20’inci Yüzyılın ikinci yarısında çoğunluğu göçmen işçi olan kitlesel Müslüman göçlerinin Avrupa toplumunda Antisemitizm ve İslamofobi’nin artmasında nasıl bir rol oynadığı üzerinde durulacaktır.

Yahudilerin Avrupa genelinde kitlesel göç eylemleri geçmişi Ortaçağ’ın başlarına kadar uzanan bir olgudur. Zira farklı dini kimlikleri nedeniyle içerisindeki yaşadıkları toplumlar tarafından Hıristiyanlığa dayalı kolektif kimliğe bir tehdit olarak algılanan Yahudiler asırlar süren bir baskı ve şiddetin sonucu olarak oldukça sık kitlesel göç hareketine girişmişlerdir (Hilberg, 2003: 199). Fakat Aydınlanma sonrası ilk ciddi kitlesel Yahudi göçü 19’uncu Yüzyılın son çeyreğinde Çarlık Rusya’sından Orta ve Batı Avrupa ülkelerine yapılmıştır (Hilberg, 2003: 205; Kolsto, 2014: 691). Bu göç hareketinin temelinde de Rusya’da ekonomik liberalizme geçişle birlikte ortaya çıkan yerli burjuvazinin kendisine rakip olarak gördüğü Yahudilerden kurtulma isteği vardır (Kolsto, 2014: 694). Bu minvalde 19’uncu Yüzyılın son çeyreğinde Rusya’da başta “Siyon Protokolleri” olmak üzere pek çok Yahudi karşıtı söylem üretilmiş ve Yahudiler Hıristiyanlığın ve Rus ulusunun düşmanı olmakla suçlanmışlardır (Kolsto, 2014: 695). Bunun sonucu olarak anılan dönemde Odessa, Kiev, Kişinev ve Minks gibi Rus şehirlerinde Yahudilere karşı geniş çaplı pogromlar düzenlenmiştir (Heller, 1992: 76-86, Friedlander, 2016: 119-120). Bu baskı ve pogrom

ortamı da çok sayıda Rus Yahudi'sinin Filistin ile Orta ve Batı Avrupa'ya göçmen veya sığınmacı sıfatıyla göç etmesi ile sonuçlanmıştır (Kolsto, 2014: 699). Bu Yahudi göçü Orta ve Batı Avrupa toplumlarında ev sahibi toplum tarafından demografik ve ekonomik bir tehdit olarak algılanmıştır (Friedlander, 2016: 33-34). Zira göç vasıtasıyla gelen Doğu Avrupa Yahudilerinin Batı ve Orta Avrupa Yahudilerine kıyasla daha muhafazakâr ve kendi içine kapalı olması başta Almanya ve Fransa olmak üzere göçün hedefi olan toplumlarda Antisemitizmi tetiklemiştir (Friedlander, 2016: 34; Hagen, 1996: 351). Hatta anılan dönemde kısmen asimilasyonu sağlamış Alman ve Fransız Yahudileri arasında bile yeni gelen Doğu Avrupa Yahudilerine karşı ev sahibi toplumun sosyoekonomik dengelerini bozacakları korkusuyla belli bir tedirginlik hissinin varlığından bahsedilebilir (Ascheim, 1982: 122-125). Bu demografik tehdit algısı 19'uncu Yüzyılın son çeyreğinde Avrupa toplumlarında yayılan "Yahudilerin irksal özellikleri nedeniyle hiçbir zaman asimile edilemeyeceği ve buldukları toplumların her zaman aleyhine çalışılacakları" (Ascheim, 1982: 132) şeklindeki Antisemit söylem vasıtasıyla daha da artmış, kendi içinde asırlardır yaşayan Yahudilere bile alışamayan Avrupa toplumları yeni gelen ve kendi kültürlerinden oldukça farklı olan Doğu Yahudilerinin varlığını oldukça ciddi oranda güvenlikleştirmiştir (Ascheim, 1982: 133-145, Kalmar, 2017: 10). Anılan dönemde özellikle Dreyfus Davasına bağlı olarak Avrupa çapında basın ve medyada Doğu Avrupa Yahudilerinin Avrupa toplumunu yozlaştıracağı ve demografi olarak tehdit edeceği yönünde çıkan çok sayıda görsel ve yazılı literatür bu güvenlikleştirmeyi destekler niteliktedir (Polonsky, 1997: 23-28).

Fakat 1930'lı yıllardaki Yahudi göçü 19'uncu Yüzyılın sonundaki göçe kıyasla Avrupa toplumunda çok ciddi bir Antisemit dalganın yayılmasına yol açmıştır (Friedlander, 2016: 34). 1930'lu yıllarda Nazi Almanya'sının Nüremberg Yasaları adı altında uygulamaya soktuğu Yahudi karşıtı politika önemli oranda Yahudi nüfusun Batı Avrupa ve ABD'ye göç etmesine yol açmıştır (Friedlander, 2016: 36-37). Zira Naziler Yahudilerin bütün sivil ve vatandaşlık haklarını ellerinden alarak onları gettoda yaşamaya veya göç etmeye mecbur bırakmıştır (Heller, 1992: 155). Bu durum Nazi Almanya'sının önemli oranda Yahudi azınlık bulunduran Avusturya'yı ve Çekoslovakya'nın Sudetler bölgesini ilhak etmesi ile daha ciddi bir vaziyet almıştır (Friedlander, 2016: 277; Hilberg, 2003: 204). Çünkü Nazi yönetimi yeni ilhak edilen bölgelerde sayıları yarım milyonu geçen Yahudilerden kurtulmak için benzer baskı ve şiddet yöntemlerini kullanmaya başlamıştır (Hilberg, 2003: 210). 1938 yılına gelindiğinde Nazi Almanya'sı kontrolünde bulunan bölgelerden mülteci olarak ayrılmak isteyen yaklaşık bir milyon Yahudinin varlığı söz konusuydu (Friedlander, 2016: 277). Bu minvalde Nazi Almanyası'nın da teşviki ile bahse konu Yahudi mülteci sorunun çözmek amacıyla İsviçre'nin Evian kentinde 1938 yılının Temmuz ayında 32 ülkenin katılımıyla bir Yahudi mülteci konferansı düzenlenmiştir (Bresheeth ve Jansz, 2013: 46). Bahse konu konferans sırasında Nazi Almanya'sı ülkesinde izole ettiği Yahudileri mülteci olarak almaları için başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı ülkelere teklifte bulunmuştur. (Friedlander, 2016: 278). Fakat Donimik Cumhuriyeti dışında hiçbir ülke tek bir Yahudi mülteci almak istememiştir (Bresheeth ve Jansz, 2013: 46; Friedlander, 2016: 279; Hilberg, 2003: 222). Kaldı ki ABD başkanı Roosevelt söz konusu konferansa senato tarafından herhangi bir göç antlaşması imzalamaya yetkisi dahi almadan gitmiştir (Feingold, 1995: 75). Fransa ise kendi kamuoyunda Yahudi mültecilerin yaratacağı sosyoekonomik sorunlar ve ileride Almanya ve Fransa arasındaki ilişkileri bozacağına yönelik algı nedeniyle daha en

baştan hiçbir mülteci kabul etmeyeceğini belirterek Evian'a katılmıştır (Marus ve Pacton, 1981: 40). İngiltere ise gerek kontrolü altındaki Filistin'de daha fazla Arap direnişine neden olmamak gerekse söz konusu Yahudi mültecilerin neden olacağı sosyoekonomik maliyetten kaçınmak amacıyla benzer şekilde hiçbir Yahudi mülteciyi kabul etmemiştir (Bresheeth ve Jansz, 2013: 47).

Evian Konferansı'ndaki Batılı ülkelerin bu göç karşıtı tavırları aslında Batı kamuoyunda Antisemitizm'in geçmişte yaşanan Yahudi göçü nedeniyle ne derece arttığı göstermektedir (Friedlander, 2016: 280). Zira anılan dönemdeki söz konusu Yahudi mülteci sorunu hakkında tıpkı 19'uncu Yüzyılda olduğu gibi oldukça yoğun Antisemit temalar ve söylemlerin basında geniş yer kapladığı görülmektedir (Katz, 1973: 106). Özellikle Fransız basınında Yahudilerin göç vasıtasıyla gelerek "Fransa'nın ulusal kimliğini yok edecekleri", "Fransız sermayesini ele geçirecekleri" ve "Fransa'yı Almanya ile savaşa sokarak bundan yüklü karlar sağlama amacıyla oldukları" gibi söylemler işlenmiştir (Katz, 1973: 107-109). Kanada basınında "tek bir Yahudi mültecinin bile Kanada için aşırı fazla olduğu" savı ileri sürülmüştür (Katz, 1973: 110). Aslında Kanada'nın Yahudi mülteci alımına yönelik bu karşı çıkışının arkasında da büyük oranda Quebec Eyaleti halkının ultra Katolik tutumuna bağlı yabancı korkusu (zenofobi) ve Antisemit görüşler olduğu söylenebilir (Abella ve Troper, 1982: 45-50). Kaldı ki anılan dönemde Quebec Eyaleti'nde çıkan gazetelerin çoğunda Antisemit ve zenofobik demeçlerin varlığı göze çarpmaktadır (Abella ve Troper, 1982: 52). İtalya basınında çoğunlukla "olası bir Yahudi mülteci akımının orta vade de İtalyan yerli sermayesinin Yahudilerce ele geçirilmesi ile sonuçlanacağı" iddiası atılmıştır (Michaelis, 1978: 152; Zuccotti, 1987: 28). Papa'ya bağlı başta "L'Osservatore Romano" olmak üzere Vatikan basınında ise sadece Katolikliğe ihtida etmiş Yahudilerin durumları hakkında kaygı verici demeçler basılmış ve Katolik ülkelerden onlara yardım edilmesi istenmiştir (Zucotti, 2000: 70-71). Bu minvalde Papalığın desteği ile 1940 yılına kadar yaklaşık üç bin Katolikliğe geçen Yahudi başta Brezilya olmak üzere Latin Amerika ülkelerine nakil edilmiştir. Fakat gerek Vatikan basını gerekse Papa'nın kendisi diğer Yahudiler için ne açıkça yardım çağrısında bulunmuş ne de onlara destek olacak demeçler yayınlamıştır (Zucotti, 2000: 72). Anılan dönemde ABD kamuoyunda da Yahudi mültecilerin içerisine sızarak ulusal güvenliğe tehdit oluşturacak bir Alman casusluk şebekesinin varlığına yönelik bir kaygı yayılmıştır (Klein, 1998: 287). Zira Evian Konferansı'ndan çok sonra 20 Haziran 1941 yılında çıkarılan Bloom-Van Nuys Yasası bahse konu tehdit algısının ABD toplumunda paranoya derecesindeki yaygınlığını göstermektedir. Bahse konu yasa ile ABD'ye mülteci kabul işlemleri büyük oranda kısıtlanmıştır (Klein, 1998: 292). Polonya basınında ise kesinlikle hiçbir Yahudi mülteci kabul edilmemesi için kamuoyu oluşturmak amacıyla Yahudilerin geçmişte Polonya ulusuna yapmış olduğu sözde ihanetleri anlatan çok sayıda makale yayımlanmaya başlanmıştır (Katz, 1978: 133; Marcus, 1983: 362). Macar basınında ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan kısa süreli sosyalist iktidar döneminde meydana gelen katliamların suçunu Yahudilere yükleyen bir literatür patlaması gerçekleşmiştir. Zira bahse konu sosyalist iktidarın başında bulunan Bela Kun 'un Yahudi olması bu iddiaların en önemli dayanak noktası olarak görülerek, ülkeye daha fazla Yahudi alınmasının Macar ulusunu yok edeceği savı işlenmiştir (Katz, 1978: 141; Friedlander, 2016: 245). Avustralya basınında da Avustralya'nın bir ırk sorunu olmadığını vurgulayan ama Yahudi göçünün gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkabilecek sosyoekonomik sıkıntıların buna neden olabileceğini ima eden demeçler çıkmıştır (Bresheeth ve Jansz,

2013: 47). Nazi Almanya'sı basınında ise Evian Konferansının sonuçları tam bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır (Friedlander, 2016: 277). Alman basınında bütün Batılı demokrasilerin "kendi ırklarını kirletmemek için Yahudi göçüne karşı oldukları" teması işlenmiş, konferansın başarısızlığına atıfta bulunularak Nasyonal Sosyalizmin Yahudi karşıtı tutumunun aslında gayrimeşru da olsa diğer Batılı demokrasiler tarafından da desteklendiği sıklıkla vurgulanmıştır (Friedlander, 2016: 278). Nazi Almanya'sının 1939'da Polonya'yı işgal etmesi yaklaşık üç milyon Yahudi'nin daha Hitler'in eline düşmesine yol açarak bahse konu mülteci sorunun çok daha ciddi bir hal almasına yol açmıştır (Hilberg, 2003: 255). Fakat Evian Konferansı'nda Batılı demokrasilerin umursamaz tavırları bu sefer Nazi Almanya'sına cesaret vermiş ve Holokost'a evirilecek katliamlara yönelmesinde önemli rol oynamıştır (Friedlander, 2016: 282). Kısacası 19'uncu ve 20'inci Yüzyıllarda çoğunluğu Orta ve Batı Avrupa'ya yapılan kitlesel Yahudi göçlerinin Antisemitizmi arttırıcı bir rol oynadığı ileri sürülebilir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde benzer bir göç karşıtı tutumun İslamofobi üzerinde arttırıcı etkisinin olup olmaması mercek altına alınacaktır.

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere Avrupa'daki Müslüman azınlığın ezici bir çoğunluğu savaş sonrası Avrupa ekonomisine avantaj sağlamak amacıyla bizzat Avrupa ülkeleri tarafından davet edilen işçiler ve onların çocuklarından oluşmaktadır. Fakat 1970'li yıllarda yaşanan neoliberal eksen kayması önceleri bir avantaj olarak değerlendirilen bu insanların artık bir dezavantaj olarak değerlendirilmelerine yol açmıştır (Caldwell, 2011: 59). Başka bir deyişle söz konusu Avrupa devletleri savaş sonrası kısa vadeli ekonomik çıkarlar için çok fazla hassasiyet göstermeden ve insanı boyutunu görmezden gelerek giriştikleri göç eyleminin uzun vadede neoliberalizmin de etkisiyle bir toplumsal sorun haline gelmesiyle ile karşı karşıya gelmişlerdir (Caldwell, 2011: 54-59). Lakin 1970'li yıllardan beri Avrupa toplumlarında artık kronik sorunlar haline gelen işsizlik, yoksulluk ve sosyal güvensizlik gibi neoliberal ekonominin yapısal sorunlarını çözemeyen Avrupa toplumları göç ile yaşanan sorunları birbirine bağlayan bir söylem ve politika üretimine yönelmişlerdir (Kaya, 2016: 230-235). Bu minvalde de dolaylı olarak göç tartışmaları aracılığıyla İslamofobi'nin artmasına önemli bir katkıda bulunulmuştur (Kaya, 2016: 235-240). Zira göçün bir güvenlik meselesi haline getirilmesi beraberinde bahse konu göçün en önemli katılımcıları olan Müslümanların da varlıklarının bir güvenlik sorunu haline getirilmesine yol açmıştır (Huysmans, 2001: 754). Avrupa'daki Müslümanların göç üzerinden güvenlikleştirildiği en önemli hususlardan birisi demografik alandır (Caldwell, 2011: 29). Günümüzde Avrupa'daki Müslüman nüfusu yerli nüfusa oranla daha hızlı artmaktadır (Caldwell, 2011: 30). Hatta 2100 yılına kadar Avrupa nüfusunun yaklaşık % 25'nin Müslüman olması gibi bir durum söz konusudur (Jenkins, 2006: 533). Bu durum Avrupa'da bazı kesimlerin paranoya derecesinde Müslüman nüfusu bir tehdit olarak inşa etmelerine neden olmuştur (Amin, 2011:11). Bu kesimler, bahse konu Müslümanların İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'ya ucuz işgücü avantajı sağlamak için getirildiklerini ve Avrupa'nın yeniden inşasında hayati rol oynadıklarını görmezden gelerek, bu hızlı nüfus artışı ve göç hadisesini Müslümanların askeri yöntemler dışında yapılan bir fetih hareketine benzetmişlerdir (Amin, 2011: 13-15). Başka bir deyişle geçmişte Avrupa'nın kalkınması için önemli bir insan kaynağı olarak değerlendirilen göçmen kökenli Müslüman nüfus artık adeta işgalci bir güç olarak görülmeye başlanmıştır (Aydın, 2015: 71). Avrupa sağ ve bir türlü entegrasyon sorunun çözemeyen Avrupa iktidar elidi de bu durumu siyasi avantaj olarak algılamış

ve Müslümanların varlığını ve hızlı nüfus artışını güvenlikleştiren söylemlerin yayılmasında başat rol oynamıştır (Atikkan, 2014: 133-139). Avrupa sağ Avrupa'nın hızla "Euroarabia" olma yolunda ilerlediği, eğer bir önlem alınmazsa Avrupa'nın kendi Hıristiyan Avrupalı mirası ve kimliğinden uzaklaşarak Arap kültürünün etkisine gireceğini savunmaya başlamıştır (Ekman, 2015: 1992-1993; Amin, 2011: 16; Silverstein, 2008: 3-4). Dünyaca ünlü *The Economist* dergisi bile 24 Haziran 2006 tarihli sayısında "Londonistan" ve "Eurabia" kapak başlıklarıyla bu söylemi onaylar bir tutum almıştır (Aydın, 2015: 71).

Bu görüş Avrupa genelinde pek çok İslamofobik yazar ve düşünür tarafından bir korku atmosferi içerisinde de söylemleştirilmiştir (Amin, 2011: 17). Thilo Sarrazin Almanya'nın bu Müslüman istilası sonucunda elli yıl içinde ilkelleşeceğini, Arapça ve Türkçe'nin Almanca'nın yerini alacağını ve Müslümanların düşük zeka seviyeleri nedeniyle Alman toplumunun hızla aptallaşacağını öne sürerek, Almanya'nın kendi kendisini mahvettiğini belirtir (Göknel, 2015: 155). Hatta Sarrazin Müslümanların tembel olduklarından dolayı, hızla nüfuslarının artmasının bir sonucu olarak Almanya'da sosyal devleti de yok edeceklerini savunur. Sarrazin ayrıca Almanya'nın mutlaka bu demografik Müslüman istilasını durdurması gerektiğini ileri sürmektedir (Göknel, 2015: 155-164). Fransız yazar Michel Houellebecq ise "Submission" adlı kitabında Fransa'da 2022 yılında Müslümanların demografik istilası sonucunda Müslüman bir cumhurbaşkanı seçilmesini ve Fransız toplumuna zorla şeriat yasalarının dayatılmasını farazi olarak işlemiştir. Fransa'da oldukça yüksek satış rakamlarına ulaşan bu kitap hakkında konuşan Houellebecq, anlattığı hikâyenin gerçekleşmekte olan bir hakikat olduğunu öne sürerek, Fransa'nın İslamlaşmasının önlenmesi gerektiğini savunmuştur (Göle, 2015:44-48). İtalyan yazar Orliano Fallaci ise İslam'a karşı nefret ve aşağılama söylemleri ile dolu 1990 yılında yayımlanan "İnşallah" adlı kitabında ise Müslümanların "öfke ve kibirle" Avrupa'yı istila ettiklerini, bu minvalde de Avrupa'nın kendisini biran önce bu istilaya karşı koruması gerektiği konusunu işlemiştir (Göle, 2015: 52-55). Bruce Bower tarafından 2006 yılında yazılan ve Avrupa'da çeşitli edebiyat çevrelerince ödül verilen "Avrupa Uyumaktayken: Radikal İslam Batı'yı İçeride Nasıl Çökertiyor ?" adlı eserde "İslamofaşizm" kavramı ortaya atılarak, İslam dininin özü itibarıyla faşist bir ideolojiye sahip olduğu, eğer gerekli önlemler alınmazsa Avrupa'nın İslami faşizmin boyunduruğuna gireceği vurgulanmıştır (Aydın, 2015: 72). Avrupa'daki neoliberal eksen kaymasından zarar görenlerin yanında yukarıda üzerinde durulan İslamofobik yazarların da çabası ile demografik tehdit kavramı hızla güvenlikleştirilmiştir (Aydın, 2015: 72-80). Bu durum gerek Avrupa kamuoyunda gerekse Avrupa medyasında göç üzerinden Anti-Müslüman veya İslamofobik seslerin hızla yükselmesine, İslam'a dahil her hususun kamusal bir tartışma konusu haline getirilmesine kolaylık sağlamıştır (Göle, 2015: 55-60). Zira burada Avrupa toplumunda çok derin kökleri bulunan bir söylemin yeniden diriltilmesi söz konusudur. Geçmişte İslam istilası ve Osmanlı fetihleri nedeniyle Avrupa'nın İslamlaşacağına karşı duyulan kronik korku tekrar Müslüman göçmenler üzerinden Avrupa toplumunda yayıldığı görülmektedir (Philips, 2010: 95). Başka bir deyişle 1970'li yıllardan itibaren Avrupa'ya yapılan Müslüman göçünün Avrupa toplumunda Ortaçağ benzeri İslam tarafından içten ele geçirilme ve Müslümanlaştırılma korkusunu yeniden tetiklediği söylenebilir. Zira İslam'ın söz konusu Avrupa toplumunun kolektif anlayışında asırlar süren oryantalist söylem mekanizmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilecek olumsuz imajının

bu korkunun nerdeyse toplumsal bir paranoya haline gelmesine yol açtığı değerlendirilmektedir.

Özetle kitlesel Yahudi ve Müslüman göçlerinin farklı zaman ve şartlar altında icra edilmelerine rağmen Avrupa toplumunda Antisemitizm ve İslamofobi'nin artmasında önemli bir rol oynadıkları ileri sürülebilir. Tarihsel süreç dikkate alındığında kitlesel Yahudi ve Müslüman göçlerinin yapılmalarına müteakip Avrupa toplumunda bir tepki ve endişenin ortaya çıkmasına yol açtıkları görülmektedir. Dolayısıyla kitlesel göç hareketlerinin arttırıcı etkisi yönünden Antisemitizm ve İslamofobi arasında bir benzerliğin olduğu düşünülmektedir.

AVRUPA TOPLUMUNDA SÖYLEM ÜRETİMİ AÇISINDAN ANTİSEMİTİZM VE İSLAMOFOBİ ARASINDAKİ FARKLILIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Farklı Irkçılık Çeşitlerine Bağlı Olma Durumu

İrkçilik kavramı toplumların kolektif anlayış ve kimliklerindeki “öteki” algısının değişimine göre farklı biçimler alan bir olgudur (D’Souza, 1995: 22). Bu “öteki” algısının değişimi belli bir toplumda “biz” kavramının sınırları ile doğrudan korelasyona sahiptir (D’Souza, 1995: 23; Wendt, 1992: 408). Zira toplumların zamana ve mekâna göre değişen kolektif anlayış ve kimliklerine göre bahse konu “biz” kavramının sınırları dini, ulusal, etnik, ideolojik veya biyolojik aidiyet esas alınarak çizilebilir (D’Souza, 1995: 27; Wendt, 1992: 410). Bu “biz” sınırlarının çizildiği esas ise yanı zamanda bu sınırların dışında kalanın yani “öteki”nin tasvir edilmesini veya kurgulanmasını beraberinde getirir (Wendt, 1992: 411). Söz konusu “biz” ve “öteki” arasındaki ayırım bu iki kategorize edilmiş grup arasında her zaman mutlak bir düşmanlığın ve çatışmanın olacağı anlamına da gelmemektedir. Kendisini belli bir "biz" kavramının içerisinde tanımlayan grup için, bu grup bir ulus veya dini toplum da olabilir, “öteki” bazen düşman, bazen dost bazen ise üzerinde rasyonel değerlendirilmelerin yapıldığı ortak olabilir (Kalin, 2016: 13-23; Wendt, 1992: 411). Dolayısıyla bahse konu “öteki”nin nasıl tanımlanacağı ve ona karşı alınan hangi tutumların meşru olarak değerlendirileceği, “biz” kavramının dayandığı kolektif anlayış ve kimliğin hangi bileşenlerini tehdit altında hissettiği ve “öteki”nin bu tehdit olarak algılanan bileşene ile ne derce bağlantılı olduğuna göre değişen bir olgu olduğu düşünülebilir (Wendt, 1992: 413). Örnek olarak çalışmada daha önce üzerinde durulduğu gibi Hıristiyanlığın ana dayanak noktası olduğu bir kolektif anlayış ve kimliğe sahip Ortaçağ Avrupa’sında söz konusu “öteki” Hıristiyan olmayan bütün gruplar iken onlara karşı alınacak tutumun içeriği de bahse konu Hıristiyan olmayanların Hıristiyanlığa arz etmiş oldukları tehdit algısı ile bağlantılı olacaktır. Benzer şekilde ulus kimliğinin ana dayanak noktası olduğu bir kolektif anlayış ve kimliğe sahip Aydınlanma sonrası Avrupa’da da ulusun dışında olanlar “öteki” olarak tanımlanırken, onların “biz” olarak tanımlanan ulusa karşı konumları aynı zamanda “biz”in onlara karşı tutumları ile doğru orantılı olacaktır. Bu minvalde ırkçılık olgusunun içeriğinin bu kolektif anlayış ve kimlik içinde yaşanan değişimler ışığında değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu değerlendirmenin birer ırkçılık çeşidi olan Antisemitizm ve İslamofobi’nin aynı değişken nedensellik bağlamında ele alınması hususunu zorunlu kıldığı düşünülmektedir.

Antisemitizm, geçmişte dini determinizme dayanan Ortaçağ’ın Yahudi karşıtlığından önemli oranda farklılıkları bulunan bir olgudur (Taguieff, 2015: 35-36;

Groepler, 1999: 93). Bu farklılığın en önemli nedeni de Antisemitizm'in her ne kadar dini köklere sahip olsa da daha çok biyolojik determinizme bağlı bir ırkçılık çeşiti olmasıdır (Taguieff, 2015: 37; Groepler, 1999: 94; Hilberg, 2003: 33; Bangstad ve Bunzl, 2010: 218). Zira Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunda pozitivizmin sosyal bilimlere uygulanmasının en önemli sonuçlarından birisi farklı insan grupları arasındaki gelişmişlik farklılıklarını maddi koşullara veya öznel tarihsel gelişmelerden ziyade biyolojik farklılıklara dayandıran bir bakış açısının hakim olmaya başlamasıdır (D'Souza, 1995: 31; Taş, 1999: 41). "Öjenizm" ve "Sosyal Darwincilik" adları altında rasyonelleştirilen ve normalleştirilen bu bakış açısı nihayetinde anılan dönemde Avrupa medeniyetinin diğer medeniyetlere kıyasla göreceli ekonomik, siyasi ve askeri üstünlüğünü Avrupa toplumlarının ırksal ve biyolojik üstünlüğüne bağlamıştır (D'Souza, 1995: 35; Taş, 1999: 45). Antisemitizm ise Avrupa toplumunun bu biyolojik determinizme dayanan bakış açısını kendi içerisinde yaşayan fakat tam olarak kendi ulus kimliği yani "biz" kavramının içerisinde değerlendiremediği Yahudi azınlığa uygulamasının bir sonucudur (Hilberg, 2003: 45-47). Bu hususun üzerinde daha ayrıntılı durulması yerinde olacaktır. 19'uncu Yüzyıl Avrupa toplumu yüzyılın başından sonuna kadar süren bir süreç içerisinde ulusal aidiyete dayalı bir devlet inşası sürecine girişmiştir. Bu süreç özellikle Almanya ve İtalya'da aynı zamanda homojen bir ulus yaratma süreci ile birlikte gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Kissinger, 2011: 95-129). Bahse konu ulus yaratma sürecinde ise başta Almanya olmak üzere pek çok ayrı mezhep, etnik grup ve siyasi yönetimlere ayrılmış Avrupa toplumlarının ortak bir "biz" kavramı yaratırken "biz" in ne olduğundan ziyade ne olmadığına yani "öteki" nin tanımı üzerine dayanan bir homojenleştirme yöntemine başvurdukları görülmektedir (Bangstad ve Bunzl, 2010: 216). Yahudiler ise bu süreç esnasında oldukça çelişkili bir pozisyona sahip durumdaydılar. Çünkü anılan dönemde Yahudiler her ne kadar siyasi alanda pek olmasa da ekonomik, entelektüel ve kültürel alanlarda Avrupa topluma oldukça entegre olmuş durumdaydı (Friedlander, 2016: 144-148). Diğer yandan Yahudilerin beyaz ırka mensup oldukları için renksel açıdan Afrikalılar veya Asyalılar gibi ayırt edilme imkânı da yoktu (Bangstad ve Bunzl, 2010: 216). Ayrıca Aydınlanma sonrası Avrupa'da bir kurucu değer olarak belirlenen sekülerizm nedeniyle Yahudilerin Ortaçağ'da olduğu gibi dini kimlikleri üzerinden ötekileştirilmeleri de anılan dönemde kendi değerleri ile çatışacağı için Avrupa toplumları tarafından kullanılabilinecek bir yöntem değildi (Bangstad ve Bunzl, 2010: 217). Başka bir deyişle Yahudiler anılan dönemde homojen bir ulus inşası ile uğraşan Avrupa toplumları için toplumunun içinde olan fakat ulusun bir parçası olmaması gereken bir öteki konumundaydılar (Hilberg, 2003: 72-75; Arent, 2016: 80-85).

Antisemitizm ise Avrupa toplumuna kendi içerisinde oldukça entegre yaşayan ama "biz" kavramı içerisinde değerlendirilemeyen Yahudileri kurgulanmış ırksal farklılıkları aracılığıyla ayırt etme ve ötekileştirme imkanı vermiştir (Arent, 2016: 92; Bauman, 2016: 70-75). Bu minvalde tamamen olumsuz yargıların ve özelliklerin yüklendiği bir kurgusal Yahudi imajı üretimi ve bahse konu olumsuz yargı ve özelliklerin de Yahudilerin ırksal ve değişmeyen karakterleri olduğuna yönelik söylem üretimine geçilmiştir (Bauman, 2016: 75; Morrock, 2012: 103-105; Taguieff, 2015: 66-73; Groepler, 1999: 91-98). Bu anlayışa göre Yahudiler doğuştan gelen ve değişmesi mümkün olmayan ırksal ve biyolojik özellikleri nedeniyle Avrupa toplumu için zararlı bir unsurdur. Dolayısıyla da toplumdan izole edilmeleri gereklidir (Bauman, 2016: 82-85; Heller, 1992: 73-77; Bresheeth ve Jansz, 2013: 14-15). Sartre, Antisemitizm'in bu anlayışını Antik Çağ'daki Manicilik felsefesindeki dualite

kavramına benzetir. Sartre, Antisemitizm de tıpkı Manicilikte olduğu gibi gri alanın olmadığı bir yapıya sahip olduğunu öne sürer (1965: 20). Zira Sartre'ye göre nasıl Manicilik dünyada mutlak iyi ile mutlak kötünün sürekli bir çatışmasına dayanan bir mitsel inancı benimsiyorsa, Antisemitizm de dünyayı mutlak kötü olarak cisimleştirilen Yahudilerle mutlak iyi olarak cisimleştirilen Avrupa toplumları arasındaki ezeli ve ebedi bir mücadele alanı olarak görmektedir (1965: 21-22). Antisemitizm'in mantığına göre Yahudi'nin ırksal ve biyolojik özellikleri nedeniyle din bile değişirse hiçbir şartta ve koşulda Avrupa toplumları ile uzlaşma ihtimali yoktur. Çünkü Antisemitizm'e göre Yahudi için iyi olan Avrupa toplumu için kötüdür (Sartre, 1965: 23; Hilberg, 2003: 86). Bu minvalde Antisemitizm, Avrupa toplumlarının selameti için Yahudilerin ya tecrit edilmeleri ya da Avrupa'dan sürülmeleri gerektiği öne sürer (Sartre, 1965: 24-26; Hilberg, 2003: 87; Arent, 2016: 123). Hilberg'in tabiri ile Antisemitizm, "Ortaçağ'da Musevi olarak aramızda yaşamazsınız anlayışına dayanan kadim Yahudi karşıtlığını, hiçbir şartta aramızda yaşamazsınız anlayışına dönüştürmüştür" (2003: 90). Bu anlayış Nazi Almanyası'nda biyolojik ve ırksal özellikleriniz kötü olması nedeniyle artık yaşamazsınız mantığına dönüşmüş ve Holokost gibi insanlık tarihinin yaşadığı en trajik katliamlardan birisinin yaşanmasına neden olmuştur (Hilberg, 2003:95; Bresheeth ve Jansz, 2013: 24-25). Kısacası Antisemitizm'in kökenlerini dini determinizmden alan ama büyük oranda biyolojik determinizme dayalı bir ırkçılık çeşidi olduğu söylenebilir. Çalışmanın devamında İslamofobi'nin temelinde yatan ırkçılığın özellikleri üzerinde durulacaktır.

İslamofobi, Antisemitizm'in aksine biyolojik ve ırksal kavramlardan daha çok kültürel değerler üzerinden yapılan bir ötekileştirmenin sonucudur (Kalın, 2015: 42-43; Cesari, 2015: 88). Onun Antisemitizm'den bu farklılığının nedeninin geç modernite olarak da tanımlanabilecek dönemde Avrupa toplumunun kolektif anlayış ve kimliğinde, dolayısıyla da "biz" kavramının niteliğinde yaşanan değişim olduğu ileri sürülebilir (D'Souza, 1995: 53). Bu değişimin en önemli nedenlerinden birisi de Holokost'un ortaya çıkardığı acı tecrübeden sonra Avrupa toplumunda artık biyolojik ırkçılığın bir tabu haline gelmesi (D'Souza, 1995: 53; Grosfoguel, vd. 2015: 637) ve 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan bilimsel keşiflerin insan grupları arasında ciddi bir biyolojik farklılık olmadığını ortaya çıkarmasıdır (Taş, 1999: 47-49). Bu minvalde 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren insan grupları arasındaki gelişmişlik farklılıklarını kültürel farklılıkların bir sonucu olarak tanımlayan bir ırkçılık çeşidinin varlığından bahsedilebilir (Grosfoguel, vd. 2015: 638-640). Başka bir deyişle söz konusu kültürel ırkçılığa göre belli bir medeniyete bağlı insan toplulukları belli olumlu ve olumsuz özelliklere sahiptir ve onların özellikleri nesiller boyunca kültürel kodlar aracılığıyla değişmeden aktarılır (Taş, 1999: 52; D'Souza, 1995: 60). Bu minvalde kültürler arasında kesin sınırların bulunduğu hiyerarşik bir yapılanmanın varlığına duyulan bir inanç söz konusudur (D'Souza, 1995: 61; Grosfoguel, vd. 2015: 641). Bahse konu inanç başta Avrupa kültürü olmak üzere bazı kültürleri modern, özgürleştirici ve rasyonel kabul ederken, başta İslam olmak üzere diğer kültürleri zorba, bağınaz, gerici ve irrasyonel olarak kabul eden bir bakış açısına sahiptir (Kalın, 2015: 44). Başka bir deyişle 19'uncu Yüzyıldaki biyolojik farklılıkların yerini kültürel farklılıkların aldığı bir ırklaştırma süreci söz konudur. Bu kültürel ırklaştırmanın aynı zamanda Antisemitizm'in Manici tarzındaki sıfır toplamlı ilişki mantığını da devraldığı söylenebilir. Zira 20'inci Yüzyılın sonundan günümüze kadar geçen süre içerisinde Avrupa kamuoyunda oldukça popüler hale gelen Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi bu savı destekler niteliktedir (Çakaş, 2018: 107).

Huntington bu tezinde ulusal çıkarların geçmişte olduğu gibi gelecekte de gerek uluslararası gerekse toplumlar arası ilişkilerde başat aktör olmaya devam edeceğini kabul etmektedir. Fakat Huntington'a göre bahse konu ulusal çıkarların niteliğini belirleyen ana hususlar geçmişte olduğu gibi irksal, ekonomik ve ideolojik ihtilaflar değil, kültür ve medeniyet alanına giren faktörler olacaktır (Huntington, 2005: 25-47). Başka bir deyişle Huntington'a göre geleceğin çatışmaları sosyal sınıflar, ırklar veya ideolojik gruplar arasından ziyade farklı kültürlere sahip toplumlar arasında vuku bulacaktır (Huntington, 2005: 47). Huntington öne sürdüğü çatışma durumunun ilk örneği olarak da İslam ve Batı arasında meydana gelen gerginlikleri göstermektedir (Huntington, 2005: 48). Daha açık bir ifade ile Antisemitizm dünyayı ırklar arası bir var olma mücadelesi olarak görürken, İslamofobi'nin de dâhil olduğu kültürel ırkçılığın dünyayı kültürler arası bir var olma mücadelesi olarak görmesi söz konusudur.

Diğer önemli bir husus da Avrupa toplumlarının 1970'li yıllarda yaşamaya başladığı ve günümüzde de devam eden bir supranasyonel Avrupa kimliği inşa sürecidir (Kalmar, 2017: 13). Bu süreç tıpkı 19'uncu Yüzyılda yaşanan uluslaşma sürecinde olduğu gibi beraberinde bir "biz" ve "öteki" inşasını getirmiştir (Herzfeld, 2010: 161-165). Fakat bu yeni inşa sürecinde Avrupa'da dikkate değer bir Yahudi azınlığın kalmamasının etkisiyle de Müslüman azınlık "öteki" rolünü oynamaya maruz kalmıştır (Asad, 2015: 234; Kalmar, 2017: 13-14). Bu ötekileştirme süreci de kendisini İslamofobik söylemlerle gösteren Avrupa'da Müslüman azınlığın kültürüne ait kamusal alanda görülen her temsilin polemikleştirilmesi ve güvenikleştirilmesi sonucunu doğurmuştur (Göle, 2010: 80-92, Göle, 2015: 48-49). Başka bir deyişle Müslüman azınlığın kimliksel değerlerinin Avrupa'da bir şekilde tedavi edilmesi gerekli toplumsal bir patoloji haline getirilmesi söz konusudur (Allievi, 2009: 13-15). Bu bakış açısına göre Müslüman azınlık ve onun İslami kültürü kesinlikle Avrupa toplumunun değerleri ile uzlaşması mümkün olmayan özellikler barındırdığı için tehdit arz etmektedirler (Allievi, 2009: 17). Müslüman azınlığın kültürel yönden ötekileştirilmesini kolaylaştıran diğer bir etkenin de onun Avrupa toplumdaki statüsü olduğu düşünülmektedir. Çalışmada daha önce değinildiği gibi 19'uncu Yüzyıldaki Yahudi azınlık büyük oranda ekonomik, entelektüel ve kültürel alanlarda Avrupa toplumuna entegre olmuş durumdaydı. Bu durum onların kültürel bir ötekileştirmeye tabi tutulmasına önemli engeller çıkarmaktaydı. Fakat Müslüman azınlığın çoğunluğunun göçmen işçi statüsünde gelmeleri ve çokkültürlülük politikası gereğince ciddi oranda entelektüel ve kültürel entegrasyondan uzun yıllar muaf tutulmaları onların kültürel olarak ötekileştirilmelerini ve kültürel bir ırkçılığa maruz bırakılmalarını kolaylaştırmıştır (Kalmar, 2017: 15). Burada önemle belirtilmesi gerekli bir husus da söz konusu kültürel ırkçılığın neden olabileceği toplumsal tehlikenin Avrupa toplumunda yeteri kadar dikkate alınmamasıdır (Grosfoguel, vd. 2015: 643). Zira Avrupa toplumunun kolektif anlayışında meşru olmayan ırkçılık geçmişin acı tecrübelerinden dolayı sadece biyolojik ırkçılık olarak görülmektedir (Grosfoguel, vd. 2015: 644). Dolayısıyla 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlenmeye başlayan ve İslamofobi'nin ana dayanak noktası olan kültürel ırkçılık henüz Avrupa toplumunun kolektif anlayışında kesinlikle izin verilmemesi gereken bir tabu haline gelmemiştir (Grosfoguel, vd., 2015: 645-646). Kolektif anlayıştaki bu eksik tanımlama ise geçmişte Antisemitizm sabıkası olan Avrupa Radikal Sağ'ının ideolojik temellerini bir tabu haline gelen Antisemitizm'den İslamofobi'ye kaydırarak

siyasi taban kazanmasına yol açmıştır (Kumar, 2016: 195-225; Hafez ve Ansari, 2012: 45-68; Rydgren, 2017: 485-496).

Özetle Antisemitizm ve İslamofobi'nin her ne kadar dini determinizme dayanan ortak bir kökene sahip olsalar da farklı yöntemlere dayanan ırkçılık çeşitleri olduğu söylenebilir. Bu yöntemsel farklılığın da büyük oranda Avrupa toplumunun kolektif anlayış ve kimliğinin değişiminin bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. Antisemitizm, irksal ve biyolojik determinizm üzerine kurulan bir ırkçılık çeşidi iken İslamofobi kültürel determinizme dayalı bir ırkçılık çeşidi olarak görülmektedir.

Farklı Toplumsal ve Siyasi Sonuçlara Sahip Olma Durumu

Antisemitizm ve İslamofobi gerek toplumsal açıdan gerekse siyasi açıdan birbirinden farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden oldukları düşünülmektedir. Antisemitizm her şeyden önce insanlık tarihinin en trajik hadiselerinden birisi olan Holokost olayına neden olan bir ırkçılık çeşididir. Bahse konu Holokost eylemi de Aydınlanmaya, modernizme ve aşırı rasyonelleşmeye duyulan sarsılmaz güvenin dağılmasına yol açan en önemli dönüm noktası olarak görülebilir (Adorno ve Horkheimer, 2014: 223-224; Bauman, 2016: 30). Zira milyonlarca insanın sistematik bir şekilde katledildiği Holokost eylemi, geçmişte Ortaçağ'da zaman zaman toplumsal cinnet şeklinde ortaya çıkan Yahudi pogromlarından farklı bir yöntemle dayanmaktadır (Bauman, 2016:31). Holokost, aşırı rasyonel bir şekilde hesaplanan, planlanan, fayda-maliyet hesapları yapılan, verimlilik düzenlemelerine tabi tutulan, denetlenen ve devasa bir bürokratik aygıt tarafından icra edilen oldukça modern bir fenomendir (Bauman, 2016: 139-146; Adorno ve Horkheimer, 2014: 263-266). Bu nedenle toplumsal bir öfke patlamasından ziyade planlı bir rasyonelleşmenin bir sonucudur. Bu rasyonelleştirme kitlelerin gözünde kurban olarak seçilen Yahudilerin, Çingenelerin ve diğer Nazi Rejimi tarafından zararlı görülen kesimlerin dehumanize edilmelerini yani insan kapsamından çıkarılmalarını normalleştirmiş ve olağan bir süreç haline getirmiştir. (Bauman, 2016: 152; Bresheeth ve Jansz, 2013: 53). Başka bir deyişle toplumu aşırı rasyonelleştirmeye tabi tutan Nazi Rejimi Auschwitz – Birkenau ve Treblinka gibi imha kamplarını soykırımı uygulayanların gözünde ham maddesi insan ürünü ise ölüm olan bir nevi fabrika gibi algılanmasını sağlamıştır (Bauman, 2016: 155). Günümüzde artan kitle iletişim araçlarının, küreselleşmenin ve uluslararası organizasyonun varlığı dikkate alındığında İslamofobi'nin Holokost benzeri bir kitlesel vahşete neden olmasının mümkün olmadığı değerlendirilmektedir. Zira İslamofobi'nin neden olduğu ötekileştirme ve yabancılaşmanın her ne kadar Müslüman azınlık arasında bir takım ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların ortaya çıkmasına hatta belli bir oranda Moll ve Sollingen olaylarında olduğu gibi bazı kundaklama eylemlerine ve 9/11, Londra ve Madrid gibi terör hadiselerinden sonra olduğu gibi insan hakları ihlallerine maruz kalmaya neden olsa da Holokost benzeri bir sistematik katliama neden olmayacağına aşıkardığı söylenebilir (Kalmar, 2017:17).

Toplumsal sonuçları açısından Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki diğer bir önemli farkın da Siyonizm ve Radikal İslamcı hareketlerde kendini gösteren siyasi yönelimler alanında olduğu düşünülmektedir. Çalışmada daha önce üzerinde durulduğu üzere 19'uncu Yüzyılın başında Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunda Yahudilere eşit vatandaşlık verilmesi onların hızla ekonomik, entelektüel ve kültürel hayata entegre olmasına yol açmıştır. Bu hızlı entegrasyon çabası beraberinde Yahudi azınlık içerisinde buldukları toplumlara tamamen asimile olmayı savunanlar ile eski

izole Yahudi getto hayatının devamını ve Yahudi kimliğinin sıkı bir şekilde korunmasını isteyenler arasında sonuçları cemaat içi çatışmaya kadar giden anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Traverso, 2013: 29). Zira asimilasyon yanlısı Yahudiler, Aydınlanmanın yoğun etkisi ile Yahudiliği bir ulus veya ırktan ziyade bir din hatta bir kültür olarak görmekte, çoğunlukla içinde yaşadıkları toplumların ulusal kimliğini benimsemeye çalışmaktaydılar (Friedlander, 2016: 77; Traverso, 2013: 32-36). Fakat Avrupa'da 19'uncu Yüzyılın ikinci yarısından sonra hızla artan Antisemitizm ve onun sonuçları olarak değerlendirilebilecek Yahudilere karşı yapılan pogrom ve ötekileştirme Yahudi toplumunda birbiriyle çatışan bu iki grubun tutum ve düşüncelerinde önemli değişikliklere neden olmuştur (Polonsky, 1997: 27-30; Kolsto, 2014: 705; Erdoğan, 2010: 216; Katz, 1973: 67). Bütün çabalarına rağmen bir türlü Avrupa toplumuna kabul edilmeyen asimilasyon yanlısı Yahudiler özellikle 19'uncu Yüzyılın sonundan itibaren Siyonizm'e yönelmeye başlamışlardır (Katz, 1973: 69; Traverso, 2013: 31). Onların bu yönelişi geçmişte anlaşmazlığa düştükleri muhafazakar Yahudiler tarafından da büyük oranda desteklenmiştir (Katz, 1973: 70; Polonsky, 1997: 32; Kolsto, 2014: 705). Başka bir deyişle Yahudilerce girilen entelektüel, kültürel ve siyasal asimilasyon çabasının Avrupa toplumlarında tam olarak karşılık bulamaması ve Antisemitizm'in artmasına bağlı olarak toplumsal ötekileştirmenin devam etmesi bir Yahudi ulus inşası sürecinin başlamasına neden olmuştur (Traverso, 2013: 36-38). Bu ulus inşa sürecinin esasları da 19'uncu Yüzyılın son çeyreğinde Siyonist düşünür ve yazar Theodor Herzl'in ünlü "Der Judenstaat" (Yahudi Devleti) adlı eserinde çizilmiştir (Erdoğan, 2010: 217) Herzl'e göre Yahudiler bütün çabalarına rağmen asırlardır içerisinde yaşadıkları Avrupa toplumları tarafından kabul edilmemiş ve mütemadiyen ötekileştirilmişlerdir. Herzl, Yahudilerin dışlamadan ve Yahudiliklerinden utanmadan yaşabilecekleri tek yerin sadece Yahudilerden oluşan bir devlet olacağını öne sürerek, bütün dünya Yahudilerini Filistin'de kurulması düşünülen bir devlete destek olmaya çağırmıştır (Erdoğan, 2010: 217-219; Traverso, 2013: 109). Bu minvalde 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde toplanan Dünya Siyonist Örgütü Herzl'in bu düşüncelerini siyasi bir hedef olarak kabul ederek, ileride İsrail Devleti'nin kurulması ile sonuçlanacak Yahudi ulus inşa sürecini başlatmıştır (Erdoğan, 2010: 222). Bu uluslaşma süreci sonucunda 20'inci Yüzyılın başında Çarlık Rusya'daki pogromlardan kaçan çok sayıda Yahudi Filistin'e göç etmiştir (Polonsky, 1997: 37). Onları Nazi Almanya'sı tarafından Antisemitist politikaların sonucunda Filistin'e göç eden Orta Avrupa Yahudileri izlemiştir (Traverso, 2013: 110-111). Holokost faciasından sonra da Batı Avrupa ve Balkan Yahudileri benzer bir göç hareketine yönelerek İsrail Devleti'nin kurulması için gerekli nüfusun Filistin'de toplanmasını sağlamışlardır (Traverso, 2013: 111-112). Bu minvalde 1948 yılında resmen İsrail Devleti kurularak Yahudi uluslaşmasının cisimleşmiş hali olarak tarih sahnesinde yer almaya başlamıştır (Traverso, 2013: 112). Kısacası 19'uncu Yüzyılda Avrupa toplumunda artan Antisemitizm'in Yahudi uluslaşmasına oldukça ciddi katkıda bulunan bir siyasi sonucu olduğu ileri sürülebilir (Kalmar, 2017: 17).

İslamofobi'nin Antisemitizm'e benzer bir siyasi sonucu ortaya çıkarmasının mevcut şartlar dikkatte alındığı mümkün olmadığı düşünülmektedir. Zira çalışmada daha önce belirtildiği üzere Avrupa'daki Müslüman azınlık büyük oranda 20'inci Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa devletlerinin işgücü açığını kapatmak amacıyla göç programları vasıtasıyla Avrupa getirilmiştir. Dolayısıyla söz konusu azınlığın ilk geldikleri zamanda dahi bir ulusal, dinsel ve etnik aidiyetlerinin varlığı söz konusudur.

Kaldı ki çoğu zaten ulus devlet olarak kurulan ülkelerden gelmişlerdir (Hafez ve Ansari, 2012: 50). Diğer yandan ev sahibi Avrupa toplumlari da bahse konu Müslüman azınlığa yönelik, 19'uncu Yüzyılda Yahudilere yapıldığına benzer bir asimilasyon çabası içerisinde de girmemişlerdir (Kalmar, 2017: 16). Kaldı ki misafir işçi olarak değerlendirilen Müslüman azınlığın belli bir süre çalıştıktan sonra ülkelerine döneceği düşünölmüş ve çokkültürlölük adı altında bahse konu azınlığa bir nevi izolasyon politikası uygulanmıştır (Göle, 2010: 215). Fakat söz konusu Müslüman azınlığın kalıcı olduğunun anlaşılması onların iyi planlanmamış bir asimilasyona tabi tutulmalarına ve İslamofobi aracılıyla ötekileştirilmelerine neden olmuştur (Hafez ve Ansari, 2012: 54). Bu durum Müslüman azınlığın gerek İslam'a gerekse köken topluluklarına olan bağlarının nesiller geçtikçe azalmasından ziyade artmasına yol açmıştır (Göle, 2015: 80-88). Bu çelişkili durumun Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe tarafından geliştirilen "Radikal Demokrasi Teorisi" aracılıyla teorik bir temelde açıklanabileceği düşünölmektedir. Laclau ve Mouffe'ye göre çağdaş toplumlarda artık "antagonizma" adı verilen toplumsal çatışmalar çok yönlü ve çok taraflıdır (Laclau ve Mouffe, 2017: 22-25; Woodfin ve Zarate, 2009: 162; Sim ve Van Loon, 2010: 122). Başka bir deyişle günümüzde belli bir toplumda yaşanan çatışmalar sınıf, cinsiyet, etnik, dinsel, ideolojik veya sosyal nedenlerden birisine, bir kaçına veya hepsine birden dayanabilir. Hatta belli bir zaman diliminde toplumsal şartlar dahilinde bir çatışma nedeni olarak kabul edilebilecek bir olgu daha sonra toplumsal şartlarının değişimine bağlı olarak bir uzlaşma zeminine bile dönüşme ihtimali taşımaktadır (Laclau ve Mouffe, 2017: 32-35; Woodfin ve Zarate, 2009: 163). Bu duruma örnek olarak ABD'de yaşayan siyahi bir kadın işçinin vaziyeti gösterilebilir. Radikal Demokrasi Teorisi'ne göre söz konusu kişi siyahi olması nedeniyle beyaz etnik hegemonyası ile, işçi olması nedeniyle sınıf hiyerarşisi ile, kadın olması nedeniyle de masköler toplum yapısı ile çatışma yaşayabilir. Irkçılık alanında karşıt gruplarda olan bir beyaz kadın ile feminist mücadelede aynı saflarda yer alabilir. Dolayısıyla Laclau ve Mouffe'ye göre toplumsal çatışmaların tamamını açıklayan bir mega teori yoktur. Aksine farklı çatışma alanlarını yani antagonizmaları açıklayan farklı toplumsal değişkenler vardır (Laclau ve Mouffe, 2017: 45-56). Laclau ve Mouffe toplumsal antagonizmalar alanında başka bir önemli noktaya da dikkate çekerler. Onlara göre belli bir birey, azınlık veya grup hakim toplumsal yapı tarafından hangi kimliksel özelliğini veya bileşenini tehdit altında hissederse o kimliksel özelliğine ve bileşenine daha fazla sahip çıkmaya çalışır (Laclau ve Mouffe, 2017: 87-88). Eğer gerekli toplumsal uzlaşma sağlanamazsa anılan birey, azınlık veya grup tehdit altında hissettiği kimliksel özelliği veya bileşenini daha fazla vurgulamaya yönelerek hızla radikalleşir. Belli bir süreden sonra anılan birey, azınlık veya grup tehdit altında hissedilen kimliksel özellik veya bileşenle tamamen kendisini özdeşleştirir (Laclau ve Mouffe, 2017: 92-95). Çalışmada daha önce üzerinde de durulduğu üzere Avrupa'da 1970'li yıllardan itibaren İslam adeta toplumsal bir hastalık gibi değerlendirilmeye başlanmış, Müslümanlar ise toplumsal açıdan dini ve kültürel kimlikleri nedeniyle toplumsal açıdan tedavi edilmesi gereken bir grup olarak görölmüşlerdir (Çakaş, 2018: 374). İslamofobi'nin yayılmasına neden olan bu toplumsal patoloji Avrupa'daki Müslüman azınlığın İslam üzerinden kendi kimliksel değerlerine bir tehdit algısı hissetmelerine neden olmuştur (Çakaş, 2018: 376). Bu tehdit algısı ise onların tehlike altında gördükleri kimlik bileşenlerini yani İslam'ı daha fazla sahiplenme ihtiyacı duymaları ile sonuçlanmıştır (Çakaş, 2018: 377). Müslüman azınlığın İslam'ı daha fazla sahiplenmesi ise Avrupa toplumunun Müslümanların

İslam'a daha fazla yöneldiklerini ve entegrasyonu reddettiklerini düşünmesine, akabinde de İslam'ın ve Müslümanların varlığını daha fazla güvenlikleştirmelerine yol açmıştır (Çakaş, 2018: 379, Kaya, 2016: 248). Kısacası İslam'ın ve Müslümanların İslamofobi aracılığıyla güvenlikleştirilmelerinin ve ötekileştirilmelerinin, Müslüman azınlığın daha fazla köktenci İslam'a yöneldiği, Avrupa toplumunu da İslam'ı daha fazla güvenlikleştirdiği bir kısır döngünün ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Zira bu karşılıklı etki ve tepkiye dayanan güvenlikleştirme süreci Müslüman azınlık içerisinde radikal unsurların çıkmasına, Avrupa toplumunda da aşırı sağın yükselmesine giden süreci kolaylaştırmıştır (Kaya, 2016: 246-247, Çakaş, 2018: 380). Başka bir deyişle Avrupa toplumundaki İslamofobik söylem ve uygulamaların Müslüman azınlık içerisinde köktenci İslami görüşlerin taban bulmasına yol açtığı söylenebilir.

Özetle, Antisemitizm ve İslamofobi'nin siyasi açıdan farklı sonuçlara neden olduğu düşünülmektedir. Antisemitizm, İsrail Devleti'nin kuruluşu ile sonuçlanan ve Yahudi uluslaşma akımı olarak kabul edilebilecek Siyonizm'in Avrupa'da Yahudi azınlık tarafından benimsenmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. İslamofobi ise Yahudi azınlıkta olduğu gibi bir uluslaşma sürecine ihtiyaç duymayan Müslüman azınlığın Avrupa toplumuna entegrasyonu karşısında önemli bir engel teşkil etmiş ve söz konusu Müslüman azınlık içerisinde köktenci İslami ideolojinin taban bulmasına katkı sağlamıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada Avrupa toplumunda iki farklı ırkçılık çeşidi olarak değerlendirilebilecek Antisemitizm ve İslamofobi arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin analiz edilmesine çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda her iki kavramında benzerlikleri ve farklılıkları olduğu görülmüştür. Antisemitizm ve İslamofobi'nin kökenleri dini determinizme dayalı bir ötekileştirmeye dayanması; oryantalizmin olumsuz söylem üretim mekanizmalarına maruz kalma durumu; ekonomik, siyasi ve toplumsal krizler anında ve kitlesel göç hareketleri esnasında artma özelliği taşıma açısından benzer özelliklere sahip oldukları düşünülmektedir. Fakat her iki kavramında gerek nedensel olarak farklı ırkçılık çeşitlerinin sonucu olma gerekse ilgili azınlık gruplarında farklı siyasi sonuçlar doğurma açısından farklılaştıkları değerlendirilmektedir. Fakat her iki ırkçılık çeşidinin de Avrupa toplumunun huzur ve uyumu açısından ciddi toplumsal tehlikeler barındırdığı görülmektedir. Zira her iki ırkçılık çeşidi de farklı olanın yani ötekinin dışlanması ve marjinalleşmesini hem normalleştirmekte hem de rasyonelleştirmektedir. Bahse konu normalleşmenin ve rasyonelleşmenin ise normal şartlarda toplumsal açıdan irrasyonel kabul edilebilecek toplumsal tutum ve davranışların olağan hale gelmesine yol açabileceği söylenebilir. Bu durum aynı zamanda ötekine karşı işlenen hak ihlallerinin bireysel veya kolektif sorumluluk ve suçluluk duygusundan muaf tutulmasına yol açabileceği gibi gerek Avrupa toplumunun gerekse ötekileştirilen grupların karşılıklı bir radikalleşme kısır döngüsüne tutulmaları ile de sonuçlanabilir. Karşılıklı bir radikalleşme döngüsüne tutulan toplumsal grupların ise çok hızlı bir şekilde şiddet ve terörizme yönelme potansiyeline sahip oldukları tarihsel süreç dikkatte alındığında görülmektedir. Bu minvalde aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ne olursa olsun Antisemitizm ve İslamofobi'nin Avrupa toplumunun barış, huzur ve uyumuna ciddi bir tehdit oluşturduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, D., & Robinson, J.A. (2012). *Why Nations Fail: the Origins of Power, Prosperity and Poverty*. Londra: Profile Books.
- Abella, I. M., & Troper, H. M. (1982). *None is Too Many: Canada and the Jews of Europe*. Toronto: Public Press.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev.) N.Ülner & E. Ö. Karadoğan, Ankara: Kabalcı Yayıncılık.
- Allievi, S. (2009). *Conflicts Over Mosques in Europe: Policy Issues and Trends*. Londra: Allianace Publishing.
- Amin, S. M. (2011). Cultural Division in Europe Since 9/11: Problems and Prospects. *Journal of European Studies*, 23(2): 10-25.
- Anidjar, G. (2012). *Düşmanın Tarihi: Yahudi, Arap*. (Çev.) T. Binder, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Arent, H. (2016). *Totalitarizmin Kaynakları I: Antisemitizm*. (Çev.) B. S. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Asad, T. (2015). Müslümanlar ve Avrupa Kimliği: Avrupa İslam'ı Temsil edebilir mi?. (Ed.) A. Pagen *Avrupa Fikri*: (Çev.) R. Ögdül & M. Varlık, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 233-255.
- Ascheim, E. S. (1982). *Brothers and Strangers: The East European Jew in Germany and German Jewish Consciousness: 1800-1923*. New York: Madison.
- Atikkan, Z. (2014). *Avrupa Benim: Batı Avrupa'da Aşırı Sağın Yükselişi*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Aydın, S. A. (2016). *Siyasetin Aynasında Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Alfa Basımevi.
- Azmeh, A. (1999). Oryantalizmin Eklemlendirilmesi. In. (Ed.) A.Huseyin ve R.Olson, *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi* (229-258). (Çev.) B.Muhib, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bangstad, S., & Bunzl, M. (2010). Anthropologists Are Talking About Islamofobia and Anti-Semitism in the New Europe. *Ethnos*, 75(2): 213-228.
- Bauman, Z. (2016). *Modernite ve Holokaust*. (Çev.) S. Sertabiboğlu, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bernasconi, R. (2015). *İrk Kavramını Kim İcat Etti ? : Felsefi Düşüncede İrk ve İrkçilik*. (Çev.) Z. Direk, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Çakaş, C. Ö. (2019). Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi. *BEÜ İİBF AİD.*, 4(2), 222-252.

Bresheeth, H., & Jansz, L. (2013). *The Holokost*. Londra: Clays & Ives Publishing.

Bulut. Y. (2016). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Küre Yayıncılık.

Caldwell, C. (2011). *Avrupa'da Devrimin Yansımaları: Göç, İslam ve Batı*. (Çev.) H.Kaya, İstanbul: Profil Yayınları.

Cardini, F. (2004). *Avrupa ve İslam*. (Çev.) G.Koca, İstanbul: . Literatür Yayıncılık.

Cesari, J. (2015). *Batı'da İslamofobi: Avrupa ve ABD Arasında Bir Mukayese*. In.(Ed.) J. L. Esposito ve İ.Kalın İslamofobi: 21'inci Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu (63-87). (Çev.).İ. Eriş, İstanbul: İnsan Yayınları.

Chevalier, Y. (1988). *L'Antisemitisme*. Paris: Cerf Publishing.

Cryan, D, & Piero, S.S. (2012). *Kapitalizm ve Günümüzün Üretim İlişkileri*. (Çev.). M. Pekdemir, İstanbul: NTV Yayınları.

Cuayyıt, H. (1995). *Avrupa ve İslam*. (Çev.). K. Kahraman, İstanbul: İz Yayıncılık.

Çakaş, C. Ö. (2018). Avrupa'da İslam'ın Ötekileştirilmesi ve Yükselen İslamofobi'nin Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çakaş, C. Ö. (2018). Batı'nın Bir Hegemonya Kurma Aracı Olarak Oryantalist Bilgi ve Söylem Üretim Sürecinin Analizi. *Research Studies of Anatolia Journal*, 1(2): 95-112.

Çam, F. (2014). *Avrupa Birliği Göç Politikaları: Makedonya, Bulgaristan, Türkiye*. Ankara: Alter Yayıncılık.

Delanty, G. (2013). *Avrupa'nın İcadı*. (Çev.).H. İnanç, Ankara: Adress Yayınevi.

Dolar, D. (2005). Globalization, Poverty and Inequality. In. (Ed.) M.Wallerstein, *Globalization: What's New?*, (122-145). New York: Colombia University Press.

D'Souza, D. (1995). *The End of Racism*. New York: Free Press.

Dumenil, G., & Levy, D. (2015). *Büyük Yol Ayrımı: Neoliberalizme Son Noktayı Koymak*. (Çev.). A.Gür, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ekman, M. (2015). Online Islamofobia and Politics of Fear: Manufacturing the Green Scare.*Ethnic and Racial Studies*. 38(11): 1990-1924.

Erdoğan, Ö. (2010). *Yahudilik Tarihi: Hz.Musa'dan İsrail'e Yahudilerin Tarihi*. İstanbul: Kalipso Yayınları.

Feingold, H. L. (1995). *Bearing Witness: How America and Its Jews Responded to the Holokost*. New York: Syracuse Press.

Freud, S. (2017). *Kitle Psikolojisi*, (Çev.). K. Şipal, İstanbul: Say Yayınları.

Çakaş, C. Ö. (2019). Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi. *BEÜ İİBF AİD.*, 4(2), 222-252.

- Friedlander, S. (2016). *Nazi Almanyası ve Yahudiler: Zulüm Yılları (1933-1939)*. (Çev.). A.Selman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right: Future of the Radical Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goddard, H. (2018). *Ortaçağdan Günümüze Hıristiyan Müslüman İlişkileri Tarihi*. (Çev.). Ş. Alpagut, İstanbul: Say Yayınları.
- Göknel E. (2015). *Düşman 'dan Terörist'e*. İstanbul: Kaneş Yayınları.
- Göle, N. (2015). *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanda İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma*. (Çev.). Z. Cunillera, İstanbul: Metis Yayınevi.
- Göle, N. (2010). *İç İçe Geçişler: İslam ve Avrupa*. (Çev.). A. Bertay, İstanbul: Metis Yayınevi.
- Groepler, E. (1999). Anti-Semitizm: Antik Çağdan Günümüze Yahudi Düşmanlığı Tarihi. (Çev.). S. Kaya, İstanbul: Belge Yayıncılık.
- Grosfoguel, R, & Christou, A. (2015). Racism, Intersectionality and Migration Studies: Framing Soma Theoretical Reflections. *Identities*, 22(6): 635-652.
- Hafez, F., & Ansari, H. (2012). *From the Far Right to Mainstream*. Chicago: Chicago University Press.
- Hagen, W.W. (1996). Before the Final Solution: Towards a Comparative Analysis of Political Antisemitism in Interwar Germany and Poland, *Journal of Modern History*, 68(2): 350-375.
- Hegel, G.W.H. (1987). *Lectures on the Philosophy of Religion*. Berkeley: University of California Press.
- Heller, O. (1992). *Yahudiliğin Çöküşü: Yahudi Sorunu, Yahudi Sorunun Eleştirisi ve Sosyalizmle Çözümü*. (Çev.). S. Kaya, İstanbul: İnter Yayıncılık.
- Herzfeld, M. (2010). *Avrupa Ulusalçılığı ve Avrupa Birliği*. In. (Ed.) A. Pagen, Avrupa Fikri, (161-195), (Çev.). R. Ögdül ve M.Varlık, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hilberg, R. (2003). *Destruction of the European Jews*. New Haven: Yale University Press.
- Huntington, S. P. (2005). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (Çev.). M. Turhan, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Huysmans, J. (2001). The European Union and Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies*, 38(5): 768-779.

Çakaş, C. Ö. (2019). Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi. *BEÜ İİBF AİD.*, 4(2), 222-252.

- Ilgaz, T. (2005). *Avrupa'da Türban Tartışmaları: Avrupa'da Laiklik, Demokrasi, İslam Tartışmaları ve Stasi Raporu*. Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Jelavic, P. (2009). Anti-Semitism in Imperial Germany: Cultural Code or Pervasive Prejudice ?. *The Jewish Quarterly*, 99(4): 584-593.
- Jenkins, P. (2006). Demographics, Religion and Future of Europe. *Journal of Orbis*, 50(3): 530-547.
- Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2015). İslamofobi ve Çokkültürlülüğün Sınırları. In. (Ed.)J. L. Esposito ve İ. Kalın, *İslamofobi: 21'inci Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*, (39-57), (Çev.). İ.Eriş, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kalmar, I. (2017). Is Islamofobia The New Antisemitism?. *SETA Analysis Bulletin*, 27, 6-19.
- Karlığa, B. (2004). *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*. Litera Yayıncılık: İstanbul.
- Kastoryano, R. (2000). Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri. (Çev.). A. Berktay, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Katz, S. Z. (1973). Public Opinion in Western Europe and Evian Conferance of July 1938. *Yad Vashem Studies*, 9(1): 100-123.
- Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kissinger, H. (2011). *Diplomasi*, (Çev.). İ. H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Klein, A. (1998). *Conscience, Conflict and Politics: The Rescue of Political Refugees From Southern France and United States*. Londra: Leo Black Institue Books.
- Klug, B. (2014). The Limits of Analogy: Comparing Islamofobia and Antisemitism. *Patterns of Prejudice*, 48 (5), 442-459.
- Kolsto, P. (2014). Competing with Entrepreneurial Diasporians: Origins of Anti-Semitism in Nineteeth-Century Russia. *Nationalities Papers*, 41(4): 691-707.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2017). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. (Çev.). A. Kardam, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Le Goff, J. (2005). *Avrupa'nın Doğuşu*. (Çev.). M.T.Binder, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Le Goff, J. (2017). *Ortaçağ Batı Uygarlığı*. (Çev.). H.Güven ve U. Güven, Ankara: DoğuBatı Yayınları.
- Lewis, B. (2017). *İslam ve Batı*. (Çev.). Ç.Sümer, Ankara: Akılçelen Yayınevi.
- Lewis, B. (2016). *Semitizm ve Anti-Semitizm*. (H.Güldü, Çev.) Ankara: Akılçelen Yayınevi.
- Marcus, J. (1983). *Social and Political History of Jews in Poland 1919-1939*. Berlin: Vincet Papers.
- Marus, M.R. - Pacton, R. O. (1981). *Vichy France and the Jews*. New York: Colombia University Press.
- Marx, K. (2015). *Yahudi Sorunu Üzerine*. (Çev.). B.Demirci, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Matti, B. (2005). Between Antisemitism and Islamofobia: Some Thoughts on the New Europe. *American Ethnologist*, 32(4), 499-508.
- Michaelis, M. (1978). *Mussolini and the Jews: German-Italian Relations and Jewish Question in Italy 1922-1945*. Londra: Penguin Books.
- Morris, I. (2014). *Dünyaya Neden Batı Hükmediyor*. (Çev.). G. Ç. Güven, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Morrock, R. (2012). The Ancient Enemy: The Psychology of Anti-Semitism. *Journal of Psychohistory*, 4C(2): 103-114.
- Philips, R. (2010). Remembering Islamic Empires: Speaking of Imperialism and Islamofobia. *New Formations*, 10(38): 94-111.
- Pirenne, H. (2012). *Hazreti Muhammed ve Şarlman: İslam Fetihleri ve Ortaçağ Batı Uygarlığı*. (Çev.). M. Ö. Mengüşoğlu, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Polonsky, A. (1997). The Dreyfus Affair and Polish-Jewish Interaction 1890-1914. *Jewish History*, 11(2): 22-40.
- Russ, J. (2012). *Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*. (Çev.). Ö. Doğan, Ankara: DoğuBatı Yayıncılık.
- Rydgren, J. (2017). Radical Right Wing Parties in Europe: What's Populism Got To Do With ?. *Journal of Language and Politics*, 16(4): 485-496.
- Said, E. W. (2010). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. (Çev.). B.Ülner, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sartre, J. P. (1965). *Yahudilik Sorunu*. (Çev.). E. T. Eliçin, İstanbul: Ataç Kitapevi.
- Scott, J. W. (2012). *Örtünmenin Siyaseti*. (Çev.). M.Tabur, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Çakaş, C. Ö. (2019). Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi. *BEÜ İİBF AİD.*, 4(2), 222-252.

- Semerci, P. (2013). Avrupa Birliği ve Sosyal Politika. In. (Ed.). A. Kaya ve Ö. O. Beşgöl, *Avrupa Birliğine Giriş: Tarih, Kurum ve Politikalar*, (201-219). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sim, S., & Van Loon, B. (2010). *Eleştirel Teori: Aydınlanmadan Postmodernizme*. (Çev.). A. E. Pirgür ve E. Arıcılar, İstanbul: NTV Yayınları.
- Slattey, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev.). Ü.Tatlıcan ve G.Demiriz, Ankara: Sentez Yayınları.
- Sıddıki A., & Halil I. (1978). *Hegel Tarihinin Yorumu*. (Çev.). M. B. Eryarsoy, İstanbul: Düşünce Yayınları.
- Silverstein, P.A. (2008). The Context of Antisemitism and Islamofobia in France. *Patterns of Prejudice*, 42(1): 2-18.
- Stein, H.M.(2013). Religion Freedom and German Circumsion Debate. *European University Institue Papers*, 18(1): 1-2.
- Taş, M. (1999). *Avrupa'da Irkçılık*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Taguieff, P. A. (2017). *Antisemitizm*. (Çev.). I. Ergüden, Ankara: Dost Yayınları.
- Taylor, C. (2007). *Seküler Çağ*. (Çev.). D.Körpe, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Traverso, E. (2016). *Yahudi Modernitesinin Sonu: Muhafazakar Bir Dönüm Noktasının Tarihi*.(Çev.). Z. Bursa, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wahl, A. (2015). *Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü*. (Çev.). H. Ünal ve B. Öztürk, İstanbul: H2O Yayınları.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2): 403-417.
- Woodfin, R. - Zarate. O. (2009). *Marksizim: Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi*. (Çev.). E. Ünal, İstanbul: NTV Yayınları.
- Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zuccotti, S. (1987). *The Italians and the Holocaust: Persecution, Rescue and Survival*. New York: Colombia University Press.
- Zuccotti, S. (2000). *Under His Every Windows: The Vatican and the Holocaust in Italy*. New Haven: Free Press.

Araştırma Makalesi/Research Article**The Influence of the State Yettishara in Central Asia and the Russian Empire*****Yedişehir Devletinin Orta Asya ve Rusya İmparatorluğu'ndaki Etkisi*****Gulzada O. CHARGINOVA*****Abstract**

The article focuses on the influence of the state Yettishar in the 60-70s of the XIX century on Kazakhs and Kyrgyz people who were in the possession of the Russian Empire. For the purpose of disclosing this problem, the materials of the Central State Archive of the Republic of Kazakhstan, the Central State Archives of the Republic of Uzbekistan and the Central State Archive of the Kyrgyz Republic were used.

The formation of the state of Yettishar had a significant impact on Kazakhs and Kyrgyz of the Russian Empire. Representatives of Kazakh and Kyrgyz nation, who opposed the Russian colonization in Central Asia, went to the state of Yettishar for support. However, they failed to achieve their goals in connection with internal strife and actions of the Qing Empire aimed at restoration of power of in Kashgariya.

Yakub-bek appointed noble Kazakhs and Kyrgyz, who moved to the state of Yettishar, to major positions. Later, due to the collapse of the state of Yettishar, many of them returned to their homeland.

Anahtar Kelimeler: Yettishar, Yakub-bek, Kashgariya, Kazakhs, Kyrgyz.

Öz

Makalede, XIX. Yüzyılın 60-70'li yıllarında Yedişehir devletinin, Rusya İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Kazak ve Kırgızlar üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Araştırma yapılırken, Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi, Özbekistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi ve Kırgız Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi'nin materyalleri kullanılmıştır.

Yedişehir devletinin oluşumu, Çarlık Rusya hâkimiyetindeki Kazak ve Kırgızlar üzerinde önemli bir etki oluşturmuştu. Orta Asya'daki Rus sömürmesine karşı çıkan Kazak ve Kırgızlar mücadelelerine destek almak için Yedişehir Devletine müracaat etmişlerdi. Ancak, iç çatışmaları ve Kaşgar'daki gücün restorasyonunu amaçlayan Qing Hanedanının eylemleri neticesinde hedeflerine ulaşamadılar.

Yakup-bek, Yedişehir Devletine göç eden soylu Kazak ve Kırgızları önemli görevlere atadı. Daha sonra, Yedişehir Devletinin çöküşü nedeniyle, onların çoğu vatanlarına geri dönmek zorunda kalmışlardır.

Keywords: Yedişehir, Yakup-bek, Kaşgar, Kazaklar, Kırgızlar.

Geliş Tarihi/Received: 20.08.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 27.09.2019

* Öğr. Gör. Kazak Ulusal Kız Pedagoji Üniversitesi, Beşerî ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Almatı/KAZAKİSTAN, charginova.gulza@mail.ru, ORCID: 0000-0001-6290-8071.

INTRODUCTION

In the 60's of the XIX century Ily, Kashgar, Kucha, Hotan and Urumchi khanates were created as a result of anti-Qinq movement of Uighurs and Dungans in the East on a territory of Dzungaria and Kashgariya. Creation of these new countries coincided with military expansion of the Russian Empire in Central Asia. At that time Kashgarian ruler asked military help from Kokands. In order to help Kashgarian people Kokand khanate's ruler Alimkul sent the army under Yakub – bek's command.

After arriving in Kashgar Yakub-bek quickly conquered the power and created Yettishar on the ruins of Kashgar, Kuchar and Hotan khanates. Then conquered Dungan's Urumchi khanate and annexed it. His next goal was to conquer Ily sultanate's territory, but he could not achieve it.

For the recognition of Yettishar state on international arena Yakub-bek set diplomatic relationship with the Russian, the Ottoman empires and Great Britain.

This state had a tremendous impact on Kazakhs and Kyrgyz who were in possession of the Russian Empire. Representatives of Kazakh and Kyrgyz people who did not want the Russian Empire to dominate in Central Asian region, tried to migrate to Yettishar. Using Kazakhs and Kyrgyz in his own benefit, Yakub-bek dreamed of influencing the Russian Empire. However, this issue has not been considered as a significant research object yet.

MATERIALS AND METHODS

The methodological basis of this study was chosen because of the consistency principle and is based on historical objectivity and how Yettishar influenced the Central Asian region of the Russian Empire. Methods of analysis, synthesis, retrospectives, and also a comparative-historical method were also used.

The sources of the article are archival materials collected by the authors from the funds of the Central State Archive of the Republic of Kazakhstan (Fund No. 21 - "Semirechye Regional Board", Fund No. 64 - "Office of the Steppe Governor-General", Fund No. 825 - "Kolpakovsky GA"), the Central State Archive of the Republic of Uzbekistan (Fund No. I-17 "Syrdariya Regional Board", Fund No. I-715 "Materials for the History of the Conquest of the Turkestan Region, collected in various archives by Colonel Serebrennikov"), the Central State Archive of the Kyrgyz Republic (fund documents No. I-75 "Annexation of Kyrgyzstan to Russia"). The materials of these archival funds are presented by the documents of the offices of the military governors of Turkestan region, as well as the journal of political and military events on the border of the Semirechye region.

DISCUSSION

The influence of Yettishar on Kazakh and Kyrgyz who were part of the Russian empire during that period was not fully considered, but pre-revolutionary authors such as N. Aristov, A.P. Horoshkin, A.N. Kuropatkin considered some aspects of this topic. Those research works were limited to information that some Kazakh and Kirgiz representatives who were citizens of the Russian empire, served to Yettishar state.

East Turkestan's historians such as Sairami Mullah and Kurbangali Halid used the same arguments in their work. These works present the summary of how Kazakh

and Kyrgyz were attracted to membership of Yettishara and underlined that their language and religion are similar to Uighur.

Chinese historians negatively assess the Yettishara state in their works. It can be noticed from the content of Chinese history concept's founder Fan Van-lan's work. In this work, Yettishara is described as a reactionary state that oppressed different Muslim and non-Muslim nations of the West China.

Chinese historian with Kyrgyz roots Baitur Anvar also focuses how Yettishara state oppressed all Kashgar nations and its negative impact on Semirechye Kyrgyz.

Yettishara state's history attracted researchers during the Soviet era, but the influence of the Yettishara state on Kazakhs and Kirgiz who were part of the Russian empire was not discussed broadly in the fundamental works of historians A. Hojaev & D. A. Isiyev.

One of the modern scientists, who researched and paid special attention to studying the history of the Yettishara state was Russian historian S. V. Moiseev. He analyzes the history of the relationship between Russia and Yettishara focusing on the role of Kazakh and Kyrgyz in this relationship by using factual archive files data. S. V. Moiseev can be considered as a scientist who studied the influence of Yettishara on Kazakh and Kyrgyz in the Russian empire. However, this topic is not fully examined and requires further.

RESULTS

By the middle of the nineteenth century, the Russian Empire had reached western China, and in the next ten and a half years it had established itself on the vast territory of Central Asia. As a result, a significant part of the Kazakhs and Kyrgyz became subjects of the Russian Empire. At that time separate tribes of Kazakh and Kyrgyz nations who lived in the East Turkistan were not only external observers of the uprising of Uighurs and Dzungars in 1864, but were also involved in conflicts during the formation of the Ili Sultanate in Dzungaria and the state of Yettishara in Kashgariya.

Meanwhile, during the events that took place in Dzungaria and Kashgaria related to the uprising of the Muslim population, the tsarist government, maintaining neutrality externally, tried to take measures that would not allow the insurgents to take over the Russian Empire. Along with this, the main task of the tsarist authorities was to prevent the transition of Kazakh and Kyrgyz tribes from Semirechye to neighboring East Turkestan into the territory of the Ili Sultanate and the state of Yettishara. But the sympathy of Kazakh and Kyrgyz people to the new states created after the uprising in Eastern Turkestan against the Qing Empire, especially to the state of Yettishara, whose founder was Yakub-bey continued to grow. (Mullah Sayrami, 1905: 127). Such a sympathy to Yettishara was clearly manifested among groups that were dissatisfied with the politics of tsarist Russia.

Yakub-bey was known among Kazakh and Kyrgyz before he became the ruler of the state Yettishara. In 1851-1853, during the service as commandant of the Kokand Khanate in the White-Mosque, he closely communicated with the Kazakhs (TsGA RUz., F. I-715. Op.1. D.14, L.517). Then he was seen as one from the leaders in resisting the annexation of Aulie-Ata and Chimkent by Russian troops (Resail-i-Yakubi, 1940). Kyrgyz, who were encouraged by the courage of Yakub-bek, considered him a Kyrgyz, claiming that he was one of the representatives of the

Kyrgyz tribe Toraigyr. At the same time, Kyrgyz poets began to praise this ruler of Yettishar (Arystanbek, 1994: 29). In the 60-70s of the XIX century, the historian and ethnographer who was studying the history and ethnography of the Semirechye region, the participant of the military campaign against the Ili Sultanate N.Aristov in his work in 1873 wrote about how Kyrgyz representatives from the Sarybagish of Chui Valley and Kazakhs from syala, suan, kyzai, as well as the Kyrgyz clan crossed the border areas of East Turkestan and their attempt to support their coreligionists.

In particular, he wrote: "All Kyrgyz people who wandered close to the border in the winter of 1864-1865, taking advantage of the absence of our troops on the border, joined the insurgents. Not only border guards, but also almost the whole mass of Kyrgyz, including those who seemed so devoted before, clearly sympathized the uprising, secretly communicated with insurgents and would undoubtedly join the insurgents if the uprooting was not impossible in the winter and lack of fodder for livestock. In the spring, our detachments were sent abroad, and the Kyrgyz could not flee by masses "(Aristov, 1873: 171).

Having defended the independence of Kashgariya from the Qing Empire, the ruler and founder of the state Yettishar Yakub-bey built a number of mosques and restored the sacred mausoleums of East Turkestan such as Appak Kozhi, Bibi Mariam and Satuk Bokrakhan, thus winning the sympathy of Muslim people. Yakub-bek welcomed the transfer of Russian subjects of Kazakhs and Kyrgyz to his state, providing them with shelter and work. For example, Yakub-bek appointed Mirkasym from Semipalatinsk, who knew Russian well, to the post responsible for clerical and diplomatic activities carried out by the state. Mirkasym was considered as one of the most reliable people of Yakub-bek (TSGA RUz, F.I-715. Op.1., 1564. L.271).

Most of those who passed the territory of the Russian Empire were Kazakh and Kyrgyz, who previously served the Kokand Khan. Yakub-bek was able to recruit military commanders of the Kokand Khanate for his service. Some of the influential people of the Kokand Khanate also supported Yakub-bek, (Collection, 1876: 51). According to A.N. Kuropatkin, the military ranks of Yakub-bey included many Kazakh and Kyrgyz (Kuropatkin, 1879: 166).

The Kazakh historian Kurbangali Khalid, who lived in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries, pointed to Aldyrazh datkhu as one of the most influential Kazakhs in the state of Yakub-bek, noting: "Aldyraj datkh separating Jakub-bek's joy and sorrow served as a vizier adviser in his possession. He was from the Kazakhs of the Elder Zhuz "(Khalid, 1910: 147).

Some representatives of the administration of tsarist Russia feared that the proclamation of the state of Yettishar by Muslims of Western China could have a negative impact on Kazakh and Kyrgyz. One of the first to raise this question was the Semirechye military governor G.A. Kolpakovsky. He wrote to the Turkestan Governor-General on June 16, 1867, to Baron K.P. von Kaufman: "I tried to explain that this upheaval in Western China would have a great influence on the position of the eastern part of our Kyrgyz steppe, whose population has the same tribal and religious beliefs as those nationalities who rose up against the Manchus with success. The liberation of Chinese Muslims would have caused Kyrgyz people to unite with their co-religionists. In order to keep them, we had to maintain numerous military troops on the border, and at the same time to foresee that our efforts to keep them are

in vain. The emergence of a powerful Muslim state in Western China, who had a strong military and were hostile to us at the very base of insurgency pose a danger for us. This state could easily be formed by either the Kokands who had won the Eastern Turkestan more than once, or by the state independent from Kokand, but in any case it was hostile and dangerous for us. "(TSGA RUZ, F.I.-715. Op.1. D.42, L.185).

In order to avoid such a danger, the regions of the Semirechye, adjacent to the borders of the state of Yettishar, were fortified by Russian military troops. Despite this, some representatives of the Kazakhs and Kyrgyz, who were not satisfied with the introduction of the "Provisional Regulations on Governance in the Semirechenskaya and Syrdarya regions", moved to the territory of the neighboring state of Yettishar. For example, in September 1867 notable people of the Altynemel volost of the Kapal district of the Semirechye region Baizhan Mekebayev, Satybaldy Kalkanbaev, Sharip Saurikov, Ismayil Medetmoldayev, Bainazar Nogayev and Tulen Syronev secretly held a meeting and decided to move with their auls to the state of Yettishar, because they did not want to be in citizenship Russian Empire. However, they could not do it, because Russian administration knew about their intention. According to the order of the head of the Kapal Uyezd, the above-mentioned people were taken into prison, and got freedom only after they submitted to the administration in accordance with the "Provisional Regulations" (CCA RK, 44. Op.1, D. 29185. L. 1) .

After the introduction of the Temporary Provision, Tezek Abylaihanov was deprived of the title of senior sultan and tried to secretly establish contacts with the ruler of the state Yattishar Yakub-bek. Yakub-bek sent letters to the influential Kazakhs of Kapal and Vernensky districts of the Semirechye region, such as Tezek Abylaihanov, who were ready to move to Yettishar. In his letter addressed to Tezek Abylaihanov, he called for action against tsarist Russia and prepare for the attack on Russian settlements, such as Koksū and Karabulak (CGU RU, F.I-715, Op.1, D.36, L. 364) . Gazibolat Valikhanov, who had connections with Khan Tezek, put about a rumor that his doubts of the invincibility of the tsarist army. After that, the district chief was commissioned to take Tezek Ablaykhanov and Gazibolat Valikhanov under the police supervision (Moiseyev, 2006: 47).

The Russian administration recognized Tezek Ablaykhanov as guilty of attempts to move to a neighboring state, and tried to put him in jail. In 1868, Major Zdorenko, assistant chief of the Kapal district, received severe injuries from unknown assailants, and as a result lost 15 horses and a huge amount of money. The administration believed that these secret actions of Tezek Ablaykhanov, and without any evidence, accused him. In connection with these events, Tezek Ablaykhanov was arrested, as well as Zhapek Azhiev, an assistant to the Altynemelsk volost, who was in Kapal, for secret cooperation with the ruler of the state Yettishar. On August 20, 1872, Tezek Ablaykhanov was released thanks to a letter written to him by the military governor of the Semirechye region. As for Japek Azhiev, he died in prison (Central Committee of the RK, F.44, Op.1, D.20531, L.253.).

The Kyrgyz manapas Tilahmed and Muratali of the Issyk-Kul district of the Semirechenskaya region were also suspected of having relations with the ruler of the state Yattishar Yakub-bek. This information in the Russian administration of the Semirechensk Territory was provided by the merchant M.A. Khludov, who at the beginning of March 1868 was at a reception of Yakub-bek. In this regard, the military

governor of the Semirechye region gave instructions to the commander of the Tien Shan detachment Golovatsky to inquire about the contacts of Tilakhmet and Muratali. Meanwhile, the head of the Issyk-Kul Uyezd found out that Yakub-bek with the Bukharian emir is were preparing for military operations against the Russian troops, and that Kyrgyz people of Issyk-Kul region wanted to participate. The military governor received a report from the head of the Issyk-Kul district as follows: "In the last days of March 1868, we received news about the intentions of Yakub-bek, the Kashgar ruler, to invade our borders in the early spring. For greater chance of success of his actions he entered into relations with many of the most influential Manapas of the Issyk-Kul Uyezd. The main culprits of the unrest among the Kyrgyz are Tilahmet and Muratali. The first of them, which previously had the same significant influence and power among Kyrgyz lost it when a new provision on the administration of the Kirghiz was introduced. Muratali entered into relations with Yakub-bek "(TsGA KF, F. I-75. Op., 1. D.51, L.134).

After the statement of the head of the Issyk-Kul district, Muratali was taken sent to jail. Muratali did not admit his guilt in having a connection with Yakub-bek. The authorities did not have time to interrogate Tilahmet in connection with his death. Tole Manapa in Tokmak was suspected among the Kyrgyz of the Semirechye region, who wanted to support Yakub-bek. Therefore the governor took him under his personal control (the Central Administration of the Republic of Uzbekistan, F. I-715, op.1, D. 36. L.361). The military governor sent an order for the immediate arrest of Muratali and Tole Manap if they engage in suspicious cases (TsAGU, F. I-715, Op.1, D. 66. L. 361).

The Manap of the Sarybagysh tribe Umbetali Ormonuly and the representative of the Sayak clan Osman Taylakuly also spoke against the "Temporary position". In May 1868 Osman Taylakuly with an armed detachment attacked the troops of the Major of the Tokmak district G. Zagryazhinsky. During the attack, the rebels took several people into hostage, and moved to the state of Yettishar with their 600 families (TsGA KF.F. I-75, Op. 1. D. 51. L.69).

Yakub-bek did not like the visit of Osman Taylakuly to Yettishar. The ruler ordered to take Osman Taylakuly and all his companions to prison, while releasing captured Russian prisoners (Kyrgyzstan-Russia, 1998: 318). By such actions, Yakub-bek tried to establish close relations with the Russian authorities in Turkestan. But he was not going to comply with the demand of the military governor of the Semirechye region GA Kolpakovsky about the return of Osman Taylakuly and his companion Koichi, who had a direct relationship to the attack on the troops of Major G. Zagryazhinsky (Central Committee of the RK., Op.41, D. 5649 L.7).

On May 26, 1868 chief of headquarter of the Turkestan Military District, Major-General V.D. Dundeevel informed Minister of War D.A. Milyutin that Yakub-bek is going to attack the Russian territory and his contact with the ruler of the Ili Sultanate (Russian-Kashgar, 2008: 22).

At this time son of Kenesary Kasymov, Syzdyk Kenesarin and his troops went to the Kazalinsky district of the Syrdarya region from the border areas of the Bukhara Emirate (TsGA of the Republic of Uzbekistan, F. I-715. Op.1. D.41, L.250). Despite this actions military governor of the Semirechye region GA. Kolpakovsky raised the question of the need to bring Russian troops into Western China. Kolpakovsky

believed that by such actions the Russian troops would be able to block the migration of Kazakhs and Kyrgyz to the territory of Yettishar, and informed the Governor General of Turkestan region baron K.P. von Kaufmann (Central Committee of the RK, F.21, Op.1, D.36, L.2). In his report G.A. Kolpakovsky informed about the beginning of a mass migration to Kashgariya of not only Semirechensk Kazakhs and the Kyrgyz, but also Kazakhs of the Semipalatinsk region (TsGA of the Republic of Uzbekistan, F. I-715. Op.1., D.42, L.186).

In the early spring of 1871, bi from the Alban clan of the Vernensky district of the Semirechenskaya region, Tazabek Pusyrmanov, with 1081 families, moved to the Ili sultanate, which was near the state of Yettishar. Tazabek Pusyrmanov was allowed to settle in the valley in the territory of the Ili Sultanate. The ruler of the Ili Sultanate, Alahan, ignored the request of the Governor-General of the Turkestan Krai, Baron K.P. von Kaufman about the return of Tazabek Pusyrmanov (TsGA RK, F.44., Op.1., D.5649, L.118). This, in turn, provoked the entry of Russian troops into the territory of the Ili Sultanate and its full conquest on June 22, 1871 (Mukhametkhanuly, 2000: 133).

The transition of the Ili region to Russian citizenship worried Yakub-bek. He immediately went to Aksu to begin preparations for defense against Russian troops. But the Russian troops did not move beyond the Ili edge (Isis, 1981: 41). After that, Yakub-bek found his permanent residence in Aksu, built there houses for officials and barracks for soldiers. Kesesarin Syzdyk, who opposed the military actions of the Russian Empire in the territory of Central Asia arrived in Aksu (TsAG of the RK, F. 825. Op. 1. D. 28. L.11). Yakub-bek warmly greeted Syzdyk Kenesarin, who arrived to Yettishar through Badakhshan. Syzdyk Kenesarin was known in Yettishar under the pseudonym Sadyk and was involved in military activities (TsGA RK, F. 21. Op. 1. D. 108. L.168) He was entrusted with the confidence to manage the army of the son of Yakub-bek Beck-Kuli-bek in Kashgar (Kenesarin, 1992: 52). In his work, V.I. Petrov, pointing out that Syzdyk Kenesarin was involved in the service of the state of Yettishar, noted: "Syzdyk who consistently served Kokand, Bukhara, Khiva, Yakub-bek, Bek-Kuli-beku, looks more like an ordinary lanceknight than a convinced warrior of the Prophet "(Petrov.,, 2003: 190).

In the 1870s, among the officials of the Turkestan Territory, a rumor began spreading that agents of Great Britain and the Ottoman Empire also participated in the campaign to attract Kazakhs and Kyrgyz to the state of Yettishar (FSA of the Republic of Uzbekistan, F. I-715. 62. L.134). These rumors were largely influenced by the arrival of British ambassadors to Kashgar, and the fact that Yakub-bek was able to establish contacts with the Ottoman Empire. According to the researcher A.D. Vasilyeva, the Turkish sultan awarded Yakub-bek the honorary title "Amir ul-mumin" ("Defiant to the believers"), giving him more than a thousand different weapons (Vasilyev, 2015: 234). In turn, Yakub-bek, recognizing the Ottoman Empire as an ally, hung the Turkish flag in his residence (Shinzhanin, 1999: 497).

Ambassador of the Russian Empire in Istanbul I.P. Ignatiev believed that the arrival of the British Embassy in Yettishar was contrary to the interests of the tsarist government. On October 14, 1874, he sent a special report to Emperor Alexander II and stated that the purpose of British Ambassador Forsythe was to prevent Russia's invasion of Kashgariya, and the English resident G.Show fulfills commercial

assignments; besides this, he provides Kashgar with military instructions and weapons, and also the British ambassadors are agents of Great Britain in Yettishar (Central Administration of the Republic of Kazakhstan, F. 825. Op. 1. D. 36. L. 1). But the campaign of the Chinese troops led by Zuo Zong-tan in 1876 in Kashgariya dispelled the suspicion that British and Turkish agents are stirring up unrest among the Kazakhs and Kyrgyz of the Russian Empire.

During the military actions of Yakub-bek against the army of Zuo Zong-tan, the number of immigrants from Yettishar to the Russian Empire increased. On October 4, 1876, 193 Kyrgyz families from the Chirik clan returned from Yettishar to the Tokmak district. The reason for their resettlement in the Russian empire was the attraction of a large number of people from among the Kyrgyz to the army of the ruler of Yettishar (Central Committee of the RK, F. 44. Op. 1. D. 32968. L. 2).

After the sudden death of Yakub-bek's on May 17, 1877, the situation in Yettishar worsened. The internal strives, the struggle for power, as well as the military and political actions of the Qing court, which sought to establish hegemony in Kashgariya, largely contributed to the outflow of population to the territory of the Russian Empire.

During the seizure of the city the Manasatsin troops brutally punished the Dungans, killing 1,500 people. This information became known to the Governor-General of Turkestan. In this regard, Baron K.P. von Kaufmann sent a letter to Zuo Zong-tan with a request not to show cruelty when punishing the Dungan (TsGA RK, F. 427. Op.1, D. 11. 11. L.22).

Representatives of the Kazakh and Kirghiz peoples were also members of the troops fighting for Yettishar. Such representatives of the Kazakhs and Kirghiz as Aldashdatka, Osmon Taylakuly, Syzdyk Kenesarin took an active part in the battles against the Qing army. In one of the battle Syzdyk Kenesarin was wounded in his hand and went with the son of Yakub-bek Bek-Kuli-bek to the Sarykol region near the borders of the Russian Empire. Their troops were defeated by the army of the Sultansha Bek who supported the Manchu rule (Baytur Anwar, 2003: 318). After that, on February 10, 1878, Syzdyk Kenesarin decided to return to his homeland. In the city of Osh, he voluntarily surrendered to the representative of the Governor-General of the Turkestan Territory. From Osh, Syzdyk sent a letter to K.P. von Kaufmann, in which he wrote: "If they forgive my guilt, I will reside there and live with my brother Ahmet ...". He was allowed to live in the Shymkent district of the Syrdarya region on bail of his younger brother Ahmet Kenesarin, who served in the Russian army. The head of the Shymkent Uyezd received a written guarantee from A. Kenesarin about the observation of Syzdyk, which stated that Syzdyk was already old, and now can not do anything against the Russian government (TsGA of Uzbekistan F. I-17. 4).

Most representatives of Kazakh and Kyrgyz who sought refuge in Kashgariya returned to their homeland. In addition, representatives of the Uygur and Dungan people, frightened by the repression of the Qing army, took refuge in the possession of the Russian Empire.

One of the prominent figures of Yettishar Jamadiyardath and his companions went to Afghanistan. He did not stop to hope to return to Kashgar. In connection with these events, on August 3, 1884, the military governor of the Semirechye region was

ordered to take control of influential Dungan people who took refuge in Semirechye, as well as the local population, so that they did not cross the border (TsGA RK, F. 41. Op. 1. D. 41. L.90).

CONCLUSION

The advance of Russian troops to Central Asia caused a well-grounded concern among the cossacks and Kyrgyz. In this regard, some of their representatives protested against the adoption of the "Provisional Regulations on Governance in the Semirechye and Syr Darya Regions" of 1867, which caused great discontent among the local population. Protesters against the rule of the Russian Empire tried support the state of Yettishar. Yakub-bek, in order to strengthen his state, attracted to the service some representatives of Kazakhs and Kyrgyz, who moved to Kashgariya. He also tried to use Kazakhs and Kyrgyz of Central Asia in his own interests in negotiations with the Russian Empire. But his efforts were not successful.

People who were refused to obey the local authorities of the Russian Empire and did not take part in the riots moved to the state Yettishar. In addition, people who spoke categorically against the military operations of Russian troops in Central Asia also migrated to Yettishar.

The Russian Empire tried to maintain the influence of the new states formed in the 1860s in East Turkestan, including the state of Yettishar, on the Kazakhs and Kirghiz. The influence of the state of Yettishar on the Central Asian region led to chaos.

After the restoration of the power of the Qing Empire in Kashgariya, Kazakhs and Kyrgyz had to return to their historical homeland. They were given the opportunity to live peacefully in accordance with the laws of the Russian Empire.

REFERENCES

- Aristov, 1873 – Aristov N. Otnoshenia nashih k dunganam, Kashgaru i Kuldzhe [Our relations to the Dungans, Kashgar and Kuldja] // Materialy dlja statistiki Turkestanskogo kraja. Sank- Petersburg, 1873. pp. 170-181.
- Arystanbek, 1994– Arystanbek.Yrlar [Poetry]. Bishkek, 1994. 180 p.
- Baitur Anvar, 2003– Baitur Anvar. Kyrgyz taryhy (kitailyk kyrgyz okumushtuusunun izildoolerundo) [History of Kyrgyzstan (Chinese scientist of Kyrgyz origin in his studies)].Bishkek, 2003. 348 p.
- Vasilyev, 2015– Vasilev A.D. Osmanskaia imperia i «bolshaia igra» v Kashgare [Ottoman Empire and the "big game" in Kashgar]. // Istoricheskii vestnik.2015. № 11. pp. 224-249.
- Isiev, 1981 – Isiev D.A. Uigurskoe gosudarstvo Iettishar [Uighur state Yettishar]. Moskva, 1981. 91 p.
- Kenesarin, 1992 – Kenesarin A. Sultany Kenesary i Syzdyk[Sultans of Kenesary and Syzdyk].Alma-Ata, 1992. 144 p.

- Kuropatkin, 1879 – Kuropatkin A.N. Kashgariya. Istoriko-geograficheskii ocherk strany ee voennye sily, promyshlennost' i trgovlya [Kashgariya. The historical and geographical outline of the country is its military forces, industry and trade]. Sankt-Petersburg, 1879. 435 p.
- Kyrgyzstan - Russia, 1998 – Kyrgyzstan – Rossiya. Istoriya vzaimootnoshenii (XVIII – XIX vv.). Sbornik dokumentov i materialov [Kyrgyzstan - Russia. The history of relationships (XVIII - XIX cc.). Collection of documents and materials]. Bishkek, 1998. 488 p.
- Moiseev, 2006– Moiseev S.V. Vzaimootnosheniya Rossii i Ugurskogo gosudarstva Iettishar (1864-1877). [Relations between Russia and the Uyghur state Yettishar (1864-1877)]. Barnaul, 2006. 203 p.
- Mulla Sairami, 1905 – Mulla Sairami. Tarih-i Amniye. [History of Amniye]. Kazan, 1905. 320 p.
- Muhamethanuly, 2000 – Muhamethanuly N. Kytaidagy kazaktardyn kogamdyk tarihy (1860-1920 zhzh.) [The public history of the Kazakhs of China (1860-1920 years)] Almaty, 2000. 336 p.
- Petrov, 2003 – Petrov V.I. Myatezhnoe «serdce» Azii. Sin'czyan: kratkaya istoriya narodnykh dvizhenii i vospominaniya [Rebellious «heart» of Asia. Xinjiang: a brief history of popular movements and memories]. Moskva, 2003. 528 p.
- Resalie-i-Jakubi, 1940– Resalie-i-Jakubi (Vospominania o Jakub-beke kashgarskom Kamil'-hana-ishana) [(Memories of the Yakub-bey Kashgar Kamil Khan-Ishana)] // Istorik-marksist. 1940. №3. pp.127-135.
- Russko-kashgarskie, 2008 – Russko-kashgarskie otnosheniya v 60-70-h gg. XIX v. Dokumenty i materialy [Russian-Kashgar relations in the 60-70's. XIX century. Documents and materials]. Barnaul, 2008. 236 p.
- Sbornik, 1876 – Sbornik statei, kasaiushisia Turkestanskogo kraia A.P. Horoshkina [Collection of articles concerning the Turkestan region A.P. Khoroshkina]. Sankt-Peterburg, 1876. 531 p.
- Fan Ven-lan, 1955– Fan Ven-lan. Novaya istoriya Kitaya (1840 – 1901) [The new history of China (1840 - 1901)]. Moskva, 1955. 600 p.
- Khalid, 1910– KhalidKh. Tauarih-i hamse [History of the five eastern countries]. Khazan, 1910. – 800 p.
- Hodzhaev, 1979– Hodzhaev A. Tsinskaya imperiya, Dzhungariya i Vostochni Turkestan (kolonial'naya politika Tsinskogo Kitaya vo vtorSpolovine XIX v.) [The Qing Empire, Dzungaria and East Turkestan (the colonial policy of Qing China in the second half of the XIX c.)]. Moskva, 1979. 227 p.
- Shinzhannin, 1999 – Shinzhannin zhergilikti tarihy [Local History of Chinjiang] Urumchi, 1999. 755 p.
- TsGA KR – Tsentralnyi gosudarstvennyi archiv Kyrgyzskoi Respubliki [the Central State Archive of the Kyrgyz Republic].

Charginova, G. O. (2019). The Influence of the State Yettishara in Central Asia and the Russian Empire. *BEŪ İİBF AİD.*, 4(2), 253-263.

TsGA RK – Tsentralny gosudarstvennyy arhiv Respubliki Kazahstan [the Central State Archive of the Republic of Kazakhstan.]

TsGA RUZ – Centralny gosudarstvennyy arhiv Respubliki Uzbekistan [the Central State Archive of the Republic of Uzbekistan].

Araştırma Makalesi/Research Article**Liderlik Özelliklerinin İşe Tutkunluk Üzerindeki Etkisine
Yönelik Bir Araştırma***A Study On the Effect of Leader Features On Work Engagement*

Nesrin ŞEN *

Öz

Bu araştırmada, kamu ve özel sektör çalışanları üzerinde, liderlik özelliklerinin işe tutkunluk üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Liderlik özelliklerinin, işe tutkunluğu etkileyip etkilemediğini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış, veriler yüz yüze anket tekniği kullanılarak elde edilmiş, verilerin analizi için toplam 384 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre: Düzce’de çalışanların en fazla tercih ettikleri liderlik özellikleri sırasıyla; demokratik ve karizmatik liderlik özellikleridir. İşe tutkunluk açısından bakıldığında ise en fazla etkili olan boyut; dinçliktir. Ayrıca hangi liderlik özelliğinin, işe tutkunluğun hangi boyutu ile daha fazla ilişkili olduğu konusunda da önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik özellikleri, İşe Tutkunluk, Kamu Sektörü, Özel Sektör, Çalışanlar.

Abstract

In this study, Impact of leadership features on work engagement were investigated on public and private sector employees. Whether the leader features effect the work engagement were intended to determine. In the research, quantitative research method was used, and the data were obtained by using face-to face survey technique and a total of 384 questionnaires were taken for the analysis of the data. According to the results of the research; The most preferred leadership characteristics of the employees in Düzce are: democratic and charismatic leadership characteristics. The most effective dimension in terms of engagement for work is vigor. Also, important findings have been reached about which leadership feature is more related to the dimension of the engagement for work.

Keywords: Leading Features, Work Engagement, Public Sector, Private Sector, Employees.

GİRİŞ

İşlerini hevesle ve tutkuyla yapan çalışanlara sahip olmak, günümüzün rekabetçi koşullarında başarıyı yakalamış olan işletmelerin en temel özelliklerinden bir tanesidir. Çalışanların işletmeye karşı bu heves ve işlerine olan tutkunluklarını artıracak, maddi ve manevi olmak üzere birçok etken mevcuttur. Çalışanların performanslarını etkileyen birçok değişken mevcut olmakla birlikte insanların sosyal bir varlık olması ve güdülenmeye ihtiyaç duymaları sebebiyle liderlik ve performans arasındaki ilişki ve etki işletme ve çalışanlar için önemli veriler sunmaktadır

Geliş Tarihi/Received: 06.04.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 01.10.2019

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Düzce Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, ebrarnes@hotmail.com, orcid: <http://orcid.org/0000-0002-5698-0613>

(Özdevecioğlu ve Kanıgür). İşletme içerisinde liderler bir taraftan örgüt amaçlarını gerçekleştirirken bir taraftan da çalışanların performanslarını aynı doğrultu da arttırmayı hedeflemektedirler. Liderin asıl görevlerinden biri de örgüt ile çalışanlar arasındaki denge unsurunu sağlarken çalışanları isteklendirerek performanslarının artmalarını sağlamaktır (Çetin, Giderler ve Güler). Örgütlerin başarısında etkili olan en önemli unsurlar olarak liderlik, motivasyon ve performans gelmektedir (Koçak ve Özudoğru).

Liderlerin sergiledikleri liderlik tarzları çalışanların motivasyonlarının sağlanması ve örgütsel amaçları gerçekleştirmede etkili bir unsurdur (Demircioğlu, 2015).Çalışanların motivasyonlarını ve işe tutkunluklarını etkileyen faktörlerden en önemlilerinden biri de yöneticilerin sergilemiş oldukları liderlik tarzları olduğu görülmektedir. Motive olmayan, işini tutkuyla yapmayan çalışanların performansları dolayısıyla düşük olacaktır. Bunun aksine işlerini tam bir hevesle ve tutkuyla yapan çalışanlarında yüksek performans göstermeleri beklenecektir. Tüm bunlar dikkate alındığında yöneticilerin liderlik özellikleri ile çalışanların işe tutkunlukları ve performansları arasında direk bir ilişki olduğu göze çarpmaktadır.

Bu araştırma da, işe tutkunluk üzerinde liderlik özellikleri etkili midir? Sorusunun cevabı aranmıştır. Kamu ve özel sektör çalışanları üzerinde uygulanan bu araştırma da, liderlik özelliklerinin işe tutkunluğa etkisinin ne yönde olduğunu saptamaya ve yorumlamaya çalışılmıştır. Liderlik tarzları katılımcıların gözünden değerlendirilip işlerine olan bağlılıklarına ve performanslarına nasıl yansıdığı sayısal olarak bir kaynağa dönüştürülmeye çalışılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İşe Tutkunluk

İşe tutkunluk kavramın temellerini atan Kahn'a (1990) göre işe tutkunluk; kişinin hem fiziksel, hem bilişsel, hem de duygusal anlamda kendini işine verme ve işine sarılma durumu olarak tanımlanmıştır. Kişinin işine kendisini ne kadar verdiği, işini ne kadar içselleştirebildiği, işiyle ve iş arkadaşlarıyla olan ilişkisinin kalite düzeyi ise işe tutkunluk açısından önemli görülmüştür (Kahn,1990: 694). Yabancı literatürde İngilizce karşılığı *work engagement* olan işe tutkunluk kavramı yerli literatürde farklı isimlerle de kullanılmıştır. İşe tutkunluk kavramı ilk defa "cezbolma" şeklinde (Doğan, 2002) tarafından kullanılmış; daha sonraki çalışmalarda sırasıyla; "işle bütünleşme" (Ardıç & Polatçı, 2009), "işe gönülden adanma" (Bal, 2009), "çalışmaya-işe tutkunluk" (Turgut, 2011) "cezbolma" (Esen, 2011) ve "işe angaje olma" (Arslan & Demir, 2017) şeklinde kullanılmıştır. İşe tutkunluk kavramı üç boyutta incelenmiştir. Bireyin çalışma etkinliği ile olan ilişkisini tanımlayan bu boyutlar; dinçlik (vigor), adanmışlık (dedication) ve yoğunlaşma (absorption) olarak isimlendirilmiştir (Özarallı, 2017)

Dinçlik Boyutu: Dinçlik boyutu, bireylerin çalışırken enerjilerinin yüksek düzeyde olması, kolay yorulmamaları, hem fiziksel hem de zihinsel anlamda da bitkinlik göstermemeleri ile ilgilidir (Bakker vd., 2012). Dinçlik duygunun yüksek olması bireylerde başarı hislerinde artış ve yaratıcı fikirler üretmelerine de olanak sağlamaktadır (Kaplanseren & Örucü, 2018)

Adanmışlık Boyutu: Adanmışlık boyutu, bireyin işine yüklediği güçlü bir bağlılığı temsil etmektedir. Birey, işine yüklemiş olduğu bu güçlü bağ ile işinin önemli

ve anlamlı olduğunu, aynı zamanda ilgi çekici ve bir amaca hizmet ettiğini düşünerek gurur, ilham, istek gibi duygularını yaşamaktadır ve dolayısıyla da birey işini hevesle yapmaktadır (Özarallı, 2017).

Yoğunlaşma Boyutu: Yoğunlaşma boyutu ise, bireyin yaptığı işe tamamen odaklanmış olması ve mutlu bir şekilde çalışmaya dalması durumu olarak ifade edilebilir. Birey çalışma esnasında yaptığı işe kendisini tamamen kaptırır, zamanın nasıl ilerlediğini anlamaz ve çalışmaya ara vermesi gerektiğinde de zorlanır (Turgut, 2011)

Liderlik ve Liderlik Özellikleri

Liderlik, belirli bir durum ve belirli bir zamanda ve belirli koşullar altında bir gruptaki üyelerin örgütsel hedeflerine ulaşmaları için onları teşvik eden, ortak amaçlara ulaşmada yardımcı olan, deneyimlerini aktaran ve uygulanan liderlik tarzından memnun olmalarını sağlayan etkileme sürecidir (Werner, 1993: 17). Eren'e (1998) göre liderlik ise; bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için de onları harekete geçirme yeteneğidir.

Alan yazarları bir yöneticide bulunması gereken liderlik özelliklerini şu şekilde sıralamışlardır; Kendisini izleyenlerden daha yüksek kişilik özelliklerine sahip olma, çalışanlar ile yeterli sıklıkta etkileşimde bulunma, ortamın koşullarına göre hareket edebilme ve gücünü her zaman personeli çalışmaya motive edecek biçimde kullanma, çalışma ortamında personelin karara katılmasına imkân sağlama gibi. Liderlerin en temel özellikleri ise, sevgileri güçlü, dürüst, saygın, karşısındakine değer verip, düşüncelerini dikkate alan ve vizyoner kişiliği ön plana çıkmış olmalarıdır. Liderlerde bulunmaması gereken özellikler ise; taraf tutma, anlayış noksanlığı, kararsızlık, etki altında kalma, korku, ileriye görememe gibi özelliklerdir (Koçak & Özudoğru, 2012). Çalışmamızda inceleyeceğimiz üç liderlik özelliği bulunmaktadır. Bunlar:

Otoriterlik: Katz & L.Kahn, (1977) otoriteyi, örgüt içinde bir makama bağlı güç olarak tanımlamaktadırlar. Otoriterlik özelliğine sahip olan liderler, ellerinde bulundurdıkları yasal, cezalandırma ve ödüllendirme gücü gibi pozisyonel güçlerine güvenirlere (Uysal Keklik vd., 2012).

Otoriter özelliğine sahip liderlik davranışları şu şekilde sıralanmıştır: Grubun amaçlarını ve politikalarını tamamen kendisi belirler. Hangi işlerin yapılacağını ve bu işlerin nasıl yerine getirileceğini bizzat kendisi karar verir. Kendisini grup faaliyetlerinden ayrı tutar. Astları hakkında yaptığı olumlu veya olumsuz değerlendirmelerinde kişisel bir tutum takınır. Yalnızca emir verir ve bu emirlerin grup üyelerince eksiksiz yerine getirilmesini ister. Emirlerine göre hareket edenleri ödüllendirir, etmeyenleri ise cezalandırma yöntemi uygular. Otoritesi, sahip olduğu güç ve kuvvete dayanır. Verdiği emirler için hiçbir neden göstermez ve kendisine sunulan önerileri de kabul etmez. Ödül dağıtımında tamamen şahsi davranır, sebep göstermeden grup üyelerini eleştirebilir. Bu tip liderler, aktif grup katılımlarından uzak kalır (Güney, 1999: 128-129). Otoriterliğin hem **yararı** hem de **sakıncaları** mevcuttur: Otoriterliğin başlıca yararı; bir lider için güçlü bir güdü, ödül ve ayrıca hızlı karar vermeye de olanak sağlamasıdır. Çalışan açısından düşünüldüğünde ise bazı örgütlerde lidere karşı hayranlık duygusu oluşabilmektedir. En temel sakıncası ise; özellikle aşırıya kaçtığı zaman ve güdüleme tarzının da olumsuz olduğu durumlarda insanların nefret etmelerine neden olmasıdır (Arıkan, 2001)

Demokratiklik: Demokratik bir lider, astlarına yetki devreden, katılıma teşvik eden ve astlarını etkilemek için uzmanlık gücü ile beğeniye dayanan gücü kullanan liderdir (Daft, 1991). Demokratik liderlik özellikleri şu şekilde sıralanmıştır: Grup politikaları, liderin grup üyelerini tartışmaya teşvik etmesi sonucu belirlenir. Tartışma öncesi grup üyelerine konu hakkında genel bilgilendirme yapar. Teknik bilgi için lider en az iki seçenek sunar ve daha sonrasında seçim işini grup üyelerine bırakır. Sorumluluğun dağıtımını ve işbölümünün oluşturulması gruba bırakılmıştır. Yargılama ve eleştirilerinde nesnel olmaya çalışır. Bütün konularda grup üyelerine güvenir. Grup üyeleri her konuda kendilerini tamamen serbest hisseder (Güney, 1999: 121-127)

Karizmatiklik: Karizmatik liderler izleyicilerine vizyon oluşturabilen, bağımlık geliştirmeleri için destek olan, kolektif amaçlar peşinde koşabilen ve öngörülen amaçlara ulaşınca kendilerini başarılı hisseden bir yol aşlamayı becerebilen kişilerdir (Aykanat, 2010). Karizmatik lider özelliğini diğer lider özelliklerinden farklı kılan tarafları; sahip olunan öngörü, vizyon, durumu net ve çok boyutlu bir şekilde değerlendirebilme, inandığı değerleri benimsetebilme, bireyleri inandığı amaçlara ulaştırabilme ve radikal değişiklikler için harekete geçirebilme yeteneğine sahip olmak olarak nitelendirilir (Eryeşil & İraz, 2017).

Karizmatik liderlik üç bileşenden oluşur. Bunlar, hayal etme, empati ve güçlendirmedir. Karizmatik liderin hayal etme davranışı astlarının başarı için ihtiyacı olan güdüyü harekete geçirir. Karizmatik liderliğin empati davranışı ise astlarının aidiyetini güçlendirir. Bunun yanında astların liderin işlemsel süreçlerde kendilerini güç açısından desteklemesine ihtiyaçları vardır (Uysal vd., 2012). Karizmatik liderlikte görülen özellikler; özgüvenli olma, cesaret, hayranlık uyandırma, ikna kabiliyetinin güçlü olması, ortak güçlü bireysel özelliklerinin olması ve motive etme yeteneğinin olması gibi niteliklerdir (Çelik & Sünbül, 2008) Atatürk ülkemizde karizmatik lidere verilebilecek en güzel örnektir (Önen & Kanayran, 2015)

METODOLOJİ

Araştırmanın Yöntemi

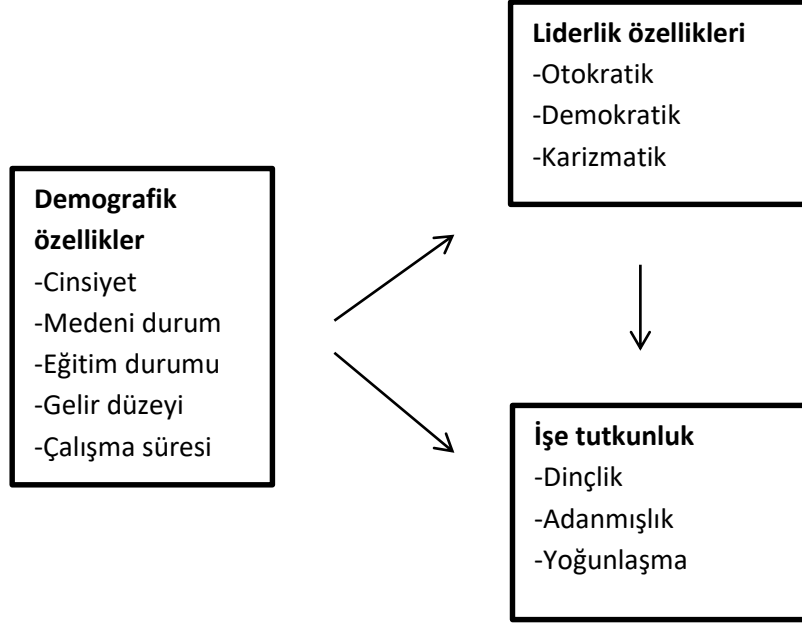
Bu çalışma, Düzce ilinde nicel araştırma yöntemlerinden tesadüfi olmayan kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 384 kişiden anket tekniği ile veriler toplanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Düzce ilinde ikamet eden 18 yaş üstü kamu ve özel sektör çalışanları oluşturmaktadır. 2018 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Düzce nüfusu 370.610 kişidir (<http://www.tuik.gov.tr/>). Bu doğrultuda 377.610 kişinin yaşadığı Düzce ilini %5 hata payı ve % 95 güven aralığının da 384 kişilik bir örneklem temsil edebilmektedir. Araştırmanın verileri 01.10.2018 ile 30.12.2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Çalışmada SPSS 18 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmada Kullanılan Ölçüm Araçları

Çalışmada kullanılan işe tutkunluk ölçeği, Turgut'un (2011) Çalışmaya tutkunluk: İş yükü, esnek çalışma saatleri, yönetici desteği ve iş- aile çatışması ile ilişkileri isimli çalışmasından uyarlanmıştır. Liderlik özelliklerini belirlemeye yönelik ölçek ise daha önce bu alanda yapılan diğer önemli çalışmalardan uyarlanmıştır. Ankette ki Sorular 5'li likert tipi ölçek ile sorulmuştur (1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-fikrim yok, 4-katılıyorum 5- kesinlikle katılıyorum). Çalışmada kullanılan istatistik analizler ise frekans, faktör, korelasyon, regresyon, T-testi ve ANOVA analizleridir.

Araştırmanın Modeli

Şekil 1: Araştırma Modeli

Hipotezler

Bu araştırmanın amacı, liderlik özelliklerinin işe tutkunluk üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmada amaca yönelik olarak test edilen hipotezler aşağıdaki gibidir.

Temel hipotez:

"H₁: "Liderlik özellikleri, işe tutkunluğu pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir."

Alt hipotezler:

Demokratik lider özelliğine sahip olan liderler, insan ilişkilerinde çok başarılıdırlar. Astları üzerinde baskı kurmazlar ve karar alım süreçlerine çalışanları da dâhil ederler. İşletme amaçları doğrultusunda ilerlerken çalışanları onlara destekçi olurlar (Güney, 1999: 213). Bu doğrultuda oluşturulan hipotez şu şekildedir: **H_{1a,b,c}**: "Liderlik özelliklerinden demokratik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından a) dinçliği b) adanmışlığı c) yoğunlaşmayı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir."

Karizmatik bir liderle çalışmak ve onun tarafından yetkilendirilmek çalışanlar üzerinde çok önemli etkilere sahiptir. İşletmede çalışanlar liderlerinin benimsemiş olduğu vizyonu içselleştirebilmektedirler. Böylelikle bu vizyonu örgüte yükledikleri misyonu kendi misyonları olarak görebilmektedirler. Aynı zamanda karizmatik bir lider ile çalışmak çalışanların özgüvenlerinin artmasında da etkilidir. Bu da örgütte görevlerin yerine getirilmesinde, çok yüksek bir yeterlilik ve güçlülük duygusu

yaşatmaktadır (Hesselbein & M.Cohen, 1999) Bu bilgilerden yola çıkılarak oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H_{1a,e,f}: "Liderlik özelliklerinden karizmatik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından a) dinçliği b) adanmışlığı c) yoğunlaşmayı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir."

Otokratik özelliğe sahip liderler tüm yetkileri kendilerinde toplarlar. Genellikle her türlü kararı kendisi tek başına alır. Yani amaçlar, planlar ve politikalar belirlenirken astların bir söz hakkı bulunmamaktadır. Lider, emirlerine uyulmasını ve kendisine güven duyulmasını istemektedir. Bu tip özelliği sahip liderin başarılı olabilmesi içinde liderin, kişiliği ile saygınlık ve bağlılık oluşturacak derecede güçlü ve zeki insan olması gerekmektedir (Yörük, Dündar, & Topçu, 2011). Bazı örgütlerde de otokratik liderin ulaşamayan yapıya sahip olması, çalışanlar nazarında o kişiye olan hayranlık duygusunu artırıcı etki yaratabilmektedir (Özkaynar, 2017). Otokratik bir yapıya sahip olup da bu özelliklere de sahip bir liderinde çalışanların performansları üzerinde olumlu bir etki yaratabileceği görüşünden yola çıkılarak oluşturulan hipotezde şu şekildedir:

H_{1g,h,i}: "Liderlik özelliklerinden otokratik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından a) dinçliği b) adanmışlığı c) yoğunlaşmayı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir."

Katılımcıların demografik özellikleri ile bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki farklılıklara yönelik hipotezler aşağıdaki gibidir.

Temel hipotez:

H_{2a,b}: "Katılımcıların demografik özellikleri ile a) liderlik özelliklerine ve b) işe tutkunluğa yönelik algıları arasında anlamlı farklılıklar vardır."

Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik frekans analiz sonuçları tablo-1'de gösterilmektedir. Katılımcılara ait demografik veriler incelendiğinde kadın katılımcılar % 42'sini, erkek katılımcılar ise % 57,8'ini oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşlara göre dağılımı incelendiğinde %27'sinin 25-31, %26'sının 32-38, %20'sinin 39-45, %17'sinin 18-24 ve %8'nin 46 yaş ve üzeri oldukları görülmektedir. Katılımcıların % 64'ü kamu çalışanı %35'i özel sektör çalışanıdır. Katılımcıların, %38'i lisans, %21'i lise, %11'i ilköğretim, % 12'si lisansüstü % 13'ü yüksekokul ve %3'ü doktora mezunu oldukları, gelir düzeylerinin ise % 31'inin 3001-4000, % 20'sinin 2001-3000 ve %19'unun 5001 ve üzeri, %17'sinin 4001-5000 ve %11'nin 2000 ve altı gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Değişkenler		N	%	Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	162	42,2	Gelir Durumu	2000 ve altı	43	11,2
	Erkek	222	57,8		2001-3000	79	20,6
Medeni Durum	Evli	212	50,8		3001-4000	120	31,3
	Bekâr	172	49,2		4001-5000	68	17,7
Yaş	18-24	67	17,4		5001 ve üzeri	74	19,3
	25-31	104	27,1	Sektör	Kamu	249	64,8
	32-38	101	26,3		Özel	135	35,2
	39-45	78	20,3	Çalışma Süresi	1-5 yıl	166	43,2
	46 ve üstü	34	8,9		6-10 yıl	120	31,3
Eğitim Durumu	İlköğretim	43	11,2		11 yıl ve üzeri	98	25,5
	Lise	83	21,6				
	Yüksekokul	50	13,0				
	Lisans	146	38,0				
	Lisansüstü	47	12,2				
	Doktora	15	3,9				

Faktör Analizi

Bu bölümde liderlik özellikleri ve işe tutkunluk ile ilgili yapılan faktör analizi sonuçları yer almaktadır. İlk olarak bağımsız değişken olan liderlik özellikleri ile faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi tablo-2’de görülmektedir. Araştırma kapsamında Temel Bileşenler Analizi ve Varimax rotasyon tekniği kullanılarak Keşfedici faktör analizleri uygulanmıştır. Barlett Küresellik testinin anlamlı olması ve en alt sınır değer olarak 0,70 (Büyüköztürk, 2015) kabul edilen Kaiser-Meyer-Olkin değerinin 0,933 olması örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. Liderlik özellikleri için yapılan faktör analizi sonucuna göre; birinci faktör 7 ifadeden, ikinci ve üçüncü faktörler 5’er ifadeden oluşmaktadır. Bu faktörler incelendiğinde; ortaya çıkan boyutlar aşağıdaki gibidir;

Tablo 1’e bakıldığında birinci faktörün yükleri 0,608 ile 0,827 değerleri arasında değişmektedir. Ankette yer alan ifadelerde; kararların herkesin katılımıyla alınmasından, çalışanlara adil davranılmasından, çalışanlara inisiyatif verilmesi gibi liderlik özelliklerini içeren ifadelerinden oluştuğu için bu faktöre “**demokratik**” ismi verilmiştir.

İkinci faktörün yükleri 0,717 ile 0,893 değerleri arasında değişmektedir. Ankette yer alan ifadeler liderlerin güçlü bir hitabet yeteneğinin olması ve iyi bir imaja sahip olup çalışanları etkilemesi ile ilgili ifadelerden oluştuğu için “**karizmatik**” ismi verilmiştir.

Üçüncü faktörün yükleri 0,867 ile 0,730 değerleri arasındadır. Ankette yer alan sorular liderlerin tüm yetkileri ellerinde bulundurması, sıkı denetim ve kontrolün

olması ve gerektiğinde çalışanlara ceza diğer yaptırımları uygulatabilmesi gibi liderlik davranışlarından oluştuğu için bu faktöre “**Otokratik**” ismi verilmiştir.

Tablo 2. Liderlik Özellikleri İle İlgili Faktör Analizi

Faktörler	İfadeler	Ortalama	Faktör yükleri	Açıklanan varyans	Öz değer
Demokratik	Kararları astların katılımıyla alır.	3,74	0,827	58,080	9,874
	Daha verimli olmaları için onları teşvik eder.	3,54	0,820		
	Astlarının insiyatif kullanmasına izin verir.	3,83	0,812		
	Yeniliklere açıktır.	3,50	0,796		
	Astlarının memnuniyeti için çaba gösterir.	3,53	0,769		
	Astlarıyla dolaylı iletişim yerine karşılıklı iletişimi teşvik eder.	3,58	0,628		
	Astlarına adil davranır.	3,42	0,608		
Karizmatik	Astlarını ikna etme konusunda oldukça başarılıdır.	3,72	0,893	12,282	2,088
	İyi bir imaja sahiptir.	3,60	0,877		
	Güçlü bir hitabet yeteneğine sahiptir.	3,47	0,856		
	Çalışanlar tarafından kendisine saygı duyulan birisidir.	3,57	0,854		
	Standart kural ve kaidelere uymamızı ister.	3,60	0,717		
Otokratik	Yetersiz ve başarısız işler sonucu ceza ve diğer yaptırımları uygular	3,32	0,867	8,325	1,415
	Neyin nasıl yapılacağına detaylı olarak kendisi karar verir.	2,97	0,863		
	Astlarının duygularını dikkate almaz.	3,08	0,833		
	Astlarını sıkı bir şekilde izler ve denetler.	3,04	0,804		
	Gerektiğinde katı kurallar uygular.	3,11	0,730		
Degerlendirme Kriterleri	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: 0,933 Approx. Chi-Square: 6763,715 Barlett's Test of Sphericity: 0,000 Extraction Method: Principal Components Rotation Method: Varimax Açıklanan Varyans Toplamı: %78				

İşe tutkunluk ile ilgili yapılan faktör analizi tablo-3’ de görülmektedir. Birinci faktördeki ifadelerden; çalışanların işlerini yaparken enerji dolu olmaları, zihinsel ve fiziksel olarak kendilerini dinç hissetmeleri gibi ifadeler birlikte düşünüldüğünde bu faktöre: “*dinçlik*”, ikinci faktördeki ifadelerde geçen çalışanların işlerini yaparken kendilerini işlerine kaptırmaları, çalışırken işlerine dalıp gitmeleri ifadeleri birlikte düşünüldüğünde ise bu faktöre de “*yoğunlaşma*” ismi verilmiştir. Üçüncü faktördeki

ifadelerde ise çalışanların yaptıkları işi anlamlı ve bir amaca hizmet ettiğini belirten ifadeler den oluştuğu için de bu faktöre de "adanmışlık" ismi verilmiştir. Dinçlik ile ilgili 6 ifade, Yoğunlaşma ile ilgili 5 ve Adanmışlık ile ilgili 4 ifade ilgili faktörlere yüklenmiştir. Tablo da en düşük yükleme oranı 0,447, en yüksek yükleme oranı 0,889 olarak saptanmıştır.

Tablo 3. İş Tutkunluk İle İlgili Faktör Analizi

Faktörler	İfadeler	Ortalama	Faktör yükleri	Açıklanan varyans	Öz değer
Dinçlik	İşimi yaparken enerji doluyumdur.	3,57	0,848	59,438	9,066
	İşimde zihinsel olarak oldukça dayanıklıyım.	3,53	0,857		
	İşimde kendimi güçlü ve dinç hissedirim.	3,53	0,870		
	Her şey yolunda gitmese bile işimde sebat ederim.	3,49	0,805		
	Çok uzun saatler çalışabilirim.	3,35	0,760		
	Sabah uyandığımda işe gitmek için istekli olurum.	3,37	0,768		
Yoğunlaşma	Çalışırken çevremdeki her şeyi unutuveririm.	2,66	0,599	10,774	1,616
	Çalışırken işime dalıp giderim.	2,60	0,882		
	Yoğun çalıştığım zamanlarda kendimi mutlu hissedirim.	2,54	0,889		
	Çalışırken mola vermekte zorlanırım.	2,83	0,616		
	Çalışırken yaptığım işe kendimi kaptırırım.	2,97	0,447		
Adanmışlık	İşimin ilgi çekici ve gayret gerektiren bir iş olduğunu düşünüyorum.	2,99	0,852	7,132	1,070
	İşimi hevesle yaparım.	2,88	0,762		
	Yaptığım işin anlamlı olduğunu ve bir amaca hizmet ettiğini düşünüyorum.	3,02	0,804		
	Yaptığım işle gurur duyarım.	2,80	0,828		
Degerlendirme Kriterleri	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: 0,925 Approx. Chi-Square: 5912,031 Barlett's Test of Sphericity: 0,000 Extraction Method: Principal Components Rotation Method: Varimax Açıklanan Varyans Toplamı: %78				

Korelasyon Analizi

Bu bölümde yapılan faktör analizleri sonucunda liderlik özellikleri ile işe tutkunluk boyutları arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla korelasyon yapılmıştır. Tablo-4 de liderlik özellikleri ile işe tutkunluk boyutları arasındaki korelasyon analiz sonuçları görülmektedir.

Tablo 4. Korelasyon Analizi Sonuçları

Boyutlar	Ortalama	Demokratik	Karizmatik	Otokratik	Dinçlik	Adanmışlık	Yoğunlaşma
Demokratik	3,532	1					
Karizmatik	3,110	,682**	1				
Otokratik	3,673	,594**	,502**	1			
Dinçlik	3,478	,719**	,652**	,580**	1		
Adanmışlık	2,926	,472**	,561**	,324**	,635**	1	
Yoğunlaşma	2,725	,497**	,560**	,355**	,671**	,720**	1

*Korelasyonlar 0.05 düzeyinde anlamlı, ** Korelasyonlar 0.01 düzeyinde anlamlı

Tablo-4 incelendiğinde değişkenler arasında genel olarak orta düzeyde anlamlı, pozitif ilişkilerin var olduğu görülmektedir. 0.00-0.30 arası değerler düşük düzey ilişkiye ve 0.30-0.70 arası değerler orta düzey ilişkiye işaret ederken 0.70-1.00 arası değerler yüksek düzey mükemmel ilişkiye işaret etmektedir (Büyüköztürk, 2015). Bu doğrultuda tablo incelendiğinde demokratik lider özelliği ile adanmışlık ve yoğunlaşma arasında orta düzeyde, dinçlik ile yüksek düzeyde anlamlı pozitif bir ilişki vardır. Karizmatik liderlik özelliği ile dinçlik, adanmışlık ve yoğunlaşma faktörleri arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcuttur. Aynı şekilde Otokratik lider özelliği ile dinçlik, adanmışlık ve yoğunlaşma arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif ilişkiler mevcuttur. Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre tüm değişkenler arasında ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Regresyon Analizi

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde etkisini ölçmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır.

Tablo 5. Liderlik Özellikleri ve İşe Tutkunluk ‘‘Dinçlik’’ Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Std. Hata _B	B	t	p	Tol.	VIF
(Sabit)	,493	,141		3,501	,001		
Demokratik	,414	,048	,422	8,617	,000	,450	2,223
Karizmatik	,246	,042	,265	5,827	,000	,520	1,923
Otokratik	,206	,044	,195	4,718	,000	,629	1,590
Bağımlı değişken: işe tutkunluk ‘‘dinçlik’’ R: 768 R ² : 590 F:182,152 Sig: 000 Durbin-Watson:1,856							

Tablo 5’de liderlik özellikleri; ‘demokratik, karizmatik ve otokratik boyutlarının işe tutkunluğun bir boyutu olan dinçlik üzerine etkisi ile ilgili sonuçlar yer almaktadır. Tablo-5 incelendiğinde; Durbin–Watson katsayısı (1,856) bağımsız

değişkenler ile hata terimleri arasında sorunlu bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan liderlik özelliklerinin alt boyutları (demokratik, karizmatik ve otokratik), dinçlik ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir (R: 0,768, R²: 0,590, p: 0,000) ve dinçlik boyutundaki toplam varyansın %59' unu açıklamaktadırlar. Ayrıca VIF değerleri arasında 10'dan yüksek bir değer ve tolerans değerleri arasında 0.20'den daha düşük bir değer olmadığı için bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılığın olmadığı söylenebilir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, liderlik özelliklerinin alt boyutlarının dinçlik üzerindeki göreceli önem sırası; demokratik, karizmatik ve otokratik şeklindedir.

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, demokratikliğin, karizmatikliğin ve otokratikliğin işe tutkunluk üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bulgular açısından bakıldığında; "**H1_a**: 'Liderlik özelliklerinden demokratik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından dinçliği pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir.'" "**H1_b**: 'Liderlik özelliklerinden karizmatik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından dinçliği pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir.'" ve "**H1_c**: 'Liderlik özelliklerinden otokratik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından dinçliği pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir'", hipotezleri **kabul edilmiştir**.

Tablo 6. Liderlik Özellikleri ve İşe Tutkunluk "Adanmışlık" Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Std. Hata _B	β	t	P
(Sabit)	,977	,188		5,204	,000
Demokratik	,172	,064	,168	2,685	,008
Karizmatik	,432	,056	,446	7,657	,000
Otokratik	,000	,058	,000	-,009	,993
Bağımlı değişken: işe tutkunluk "adanmışlık" R: 574 R ² : 329 F:62,190 Sig: 000 Durbin-Watson:1,438					

Tablo 6'da bağımsız değişken olarak lider özellikleri ve bağımlı değişken olarak da işe tutkunluk boyutlarından "adanmışlık" boyutu incelenmiştir. Durbin Watson katsayısı (1,438) bağımsız değişkenler ile hata terimleri arasında sorunlu bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan liderlik özellikleri adanmışlık boyutu ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki göstermektedirler (R: 574, R²: 329, Sig: 000).

Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, liderlik özelliklerinin adanmışlık üzerindeki göreceli önem sırası; karizmatik ve demokratik şeklindedir. Adanmışlığın karizmatik ve demokratik lider özelliklerinden etkilendiği görülmektedir. (sig: 0,000; 0,008). Bu sonuçlar istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bu bulgular açısından bakıldığında; "**H2_a**: 'Liderlik özelliklerinden demokratik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından adanmışlığı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir'" hipotezi ile "**H2_b**: 'Liderlik özelliklerinden karizmatik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından adanmışlığı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir'" hipotezleri **kabul edilmiştir**. "**H2_c**" "Liderlik özelliklerinden otokratik lider özelliği,

işe tutkunluk boyutlarından adanmışlığı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir”, hipotezi ise **reddedilmiştir**.

Tablo 7. Liderlik Özellikleri ve İşe Tutkunluk “Yoğunlaşma” Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Std. Hata _B	β	t	P
(Sabit)	,776	,175		4,446	,000
Demokratik	,192	,060	,200	3,211	,001
Karizmatik	,370	,052	,408	7,061	,000
Otokratik	,033	,054	,032	,602	,548
Bağımlı değişken: işe tutkunluk “yoğunlaşma” R: 582 R ² : 334 F:65,035 Sig: 000 Durbin-Watson:1,754					

Tablo 7’de bağımsız değişken olarak lider özellikleri ve bağımlı değişken olarak da işe tutkunluk boyutlarından “yoğunlaşma” boyutu incelenmiştir. Durbin Watson katsayısı (1,754) bağımsız değişkenler ile hata terimleri arasında sorunlu bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan liderlik özellikleri yoğunlaşma boyutu ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki göstermektedirler (R: 582, R²: 334, Sig: 000).

Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, liderlik özelliklerinin yoğunlaşma üzerindeki görece önem sırası; karizmatik ve demokratik şeklindedir. Yoğunlaşmanın karizmatik ve demokratik lider özelliklerinden etkilendiği görülmektedir. (sig: 0,000; 0,001). Karizmatik liderlik %40 lık ve demokratik liderlik ise %20 lik bir oranla yoğunlaşma boyutunu etkilemektedir. Bu bulgular açısından bakıldığında; “**H3_a**: ‘Liderlik özelliklerinden demokratik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından yoğunlaşmayı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir’ hipotezi ile “**H3_b**: ‘Liderlik özelliklerinden karizmatik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından yoğunlaşmayı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir’ hipotezi **kabul edilmiştir**. “**H3_c**: ‘Liderlik özelliklerinden otokratik lider özelliği, işe tutkunluk boyutlarından yoğunlaşmayı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir’”, hipotezi ise **reddedilmiştir**.

Son olarak, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisini ölçmek amacıyla basit regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 8. Liderlik Özelliklerinin İşe Tutkunluk Üzerindeki Etkisine Yönelik Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Değişkenler	İşe Tutkunluk(Bağımlı Değişken)		
	Beta	T	P
Liderlik Özellikleri (bağımsız değişken)	697	4,323	,000
	Model 1		
Modeller	R: 697 R ² : 486 F: 361,297 P: ,000		

Model kurgularında bağımsız değişken olarak lider özelliklerinin alt boyutları; demokratik, karizmatik ve otokratiktir. Bağımlı değişkenin alt boyutları ise; dinçlik, adanmışlık ve yoğunlaşma olarak ele alınmıştır. Tablo 8’de ki veriler incelendiğinde, bağımsız değişkenin yani liderlik özelliklerinin bağımlı değişken olan işe tutkunluk ile orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bu bulgular açısından bakıldığında, **H1**: “Liderlik özellikleri; işe tutkunluğu pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir.” hipotezi **kabul edilmiştir**.

Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların demografik özellikleri ile liderlik özellikleri ve işe tutkunluğa yönelik düşünceleri arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) tekniği ve ilişkisiz (bağımsız) örneklemeler T-Testi (Independent Samples T-Test) teknikleri kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre yapılan T-testi analiz sonuçları tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre T-Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	N	X	Sd	T	P	Anlamlı Farklılık
Karizmatik	Kadın	162	3,2963	1,11	2,730	0,007*	Kadın- Erkek
	Erkek	222	2,9757	1,14	2,741	0,006*	
Demokratik	Kadın	162	3,6587	1,04	1,966	0,050*	Kadın- Erkek
	Erkek	222	3,4395	1,10	1,985	0,048*	

* Gruplar arası farklılık 0,005 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo-9 incelendiğinde cinsiyete göre katılımcıların, lider özelliklerinden karizmatik ve demokratik lider özellikleri arasında anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Demokratik ve karizmatik boyutlarında, kadınların erkeklere göre daha olumlu bir algı içerisinde oldukları görülmektedir.

Tablo 10. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre T- Testi Sonuçları

Faktörler	Medeni durum	N	X	Sd	T	P	Anlamlı Farklılık
Karizmatik	Evli	212	3,2208	1,15	-2,102	,0036*	Evli-Bekâr
	Bekâr	172	2,9756	1,11	-2,094	,0037*	
Adanmışlık	Evli	212	3,0566	1,14	-2,598	,0011*	Evli-Bekâr
	Bekâr	172	2,7660	1,03	-2,571	,0010*	
Yoğunlaşma	Evli	212	2,8406	1,01	-2,424	,0016*	Evli-Bekâr
	Bekâr	172	2,5826	1,05	-2,434	,0015*	

*Gruplar arası farklılık 0,005 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo-10 incelendiğinde, katılımcıların, karizmatik, adanmışlık ve yoğunlaşma boyutların da, medeni durumu evli olanlar bekâr olanlara göre, daha fazla eğilim göstermektedirler.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre yapılan ANOVA analiz sonuçları tablo-11'de görülmektedir. One-Way Anova testi sonuçlarına göre katılımcıların eğitim durumlarına göre; demokratik, Otokratik ve adanmışlık boyutlarında ($p < 0,05$) anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Gruplar arası farkların tespiti için Tukey testi uygulanmıştır. Eğitim grubundaki farklılaşma, demokratik ve otokratik boyutlarında ilkökul mezunları ile doktora mezunları arasında iken; adanmışlık boyutundaki farklılık doktora mezunları ile yüksekokul mezuniyeti olanlar arasındadır.

Tablo 11. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Anova Analizi Sonuçları

Faktör	Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P	Mezun Olunan Okul	X	
Demokratik	Guruplar A.	15,032	5	3,006	2,616	0,24*	İlkokul	3,3	
	Guruplar içi	434,330	378	1,149			Lise	3,5	
	Toplam	449,362	383				Yüksek O.	3,5	
	Anlamlı farklılık ilkökul mezunları ile doktora mezunları arasında							Lisans	3,4
								Lisansüstü	3,9
								Doktora	4,0
Otokratik	Guruplar A.	17,739	5	3,548	3,604	0,03*	İlkokul	3,3	
	Guruplar içi	372,070	378	0,984			Lise	3,5	
	Toplam	389,809	383				Yüksek O.	3,6	
	Anlamlı farklılık ilkökul mezunları ile doktora mezunları arasında							Lisans	3,6
								Lisansüstü	4,0
								Doktora	4,1
Adanmışlık	Guruplar A.	15,841	5	3,168	2,629	0,24*	İlkokul	2,7	
	Guruplar içi	455,519	378	1,205			Lise	2,9	
	Toplam	471,359	383				Yüksek O.	3,3	
	Anlamlı farklılık doktora mezunları ile yüksekokul mezunları arasında							Lisans	2,8
								Lisansüstü	3,1
								Doktora	2,5

*Guruplar arası farklılık 0,005 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo-12 incelendiğinde katılımcıların yaşlarına göre işe tutkunluk boyutlarında adanmış algıları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Adanmışlık boyutunda da 46 yaş ve üzerinin ($X=3,5$), 32-38 yaş gurubuna ($x=2,7$) göre daha eğilimli oldukları görülmektedir.

Tablo 12. Katılımcıların Yaş Durumlarına Göre Anova Analizi Sonuçları

Faktör	Varyansın kaynağı	Kareler top.	sd.	Kareler ort.	F	P	Yaş	X	
Adanmışlık	Guruplar a.	15,782	4	3,946	3,282	0,012*	18-24	2,8	
	Guruplar i.	455,577	379	1,202			25-31	2,8	
	Toplam	471,359	383				32-38	2,7	
								39-45	3,0
	Anlamlı farklılık 18-24 ile 46 yaş ve üzeri arasında							46 ve üzeri	3,5

*Gruplar arası farklılık 0,005 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo-13 incelendiğinde katılımcıların çalışma sürelerine göre lider özelliklerinden karizmatik lider özelliği boyutunda ve işe tutkunluk algıları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Adanmışlık ve yoğunlaşma boyutlarında, 11 yıl ve üzeri çalışma süresi olan katılımcıların; 1-5 yıl ve 6-10 yıl çalışma süresi olan katılımcılara göre daha fazla olumlu algı içerisinde oldukları görülmektedir.

Tablo 13. Katılımcıların Çalışma Sürelerine Göre Anova Analizi Sonuçları

Faktör	Varyansın kaynağı	Kareler top.	sd.	Kareler ort.	F	P	Çalışma süresi	X
Adanmışlık	Guruplar arası	13,632	4	6,816	5,673	0,004*	1-5 yıl	2,7
	Guruplar içi	457,728	381	1,201			6-10 yıl	2,8
	Toplam	471,359	383				11 yıl ve üzeri	3,2
Yoğunlaşma	Guruplar arası	11,479	4	5,739	5,433	0,005*	1-5 yıl	2,5
	Guruplar içi	402,521	381	1,056			6-10 yıl	2,6
	Toplam	414,000	383				11 yıl ve üzeri	3,0
Karizmatik	Guruplar arası	12,402	2	6,201	4,814	0,009*	1-5 yıl	2,8
	Guruplar içi	490,752	381	1,288			6-10 yıl	3,1
	Toplam	503,154	383				11 yıl ve üzeri	3,3

*Gruplar arası farklılık 0,005 düzeyinde anlamlıdır.

SONUÇ

Düzce ilinde kamu ve özel sektör çalışanları üzerinde yapılan bu çalışmada, lider özelliklerinin işe tutkunluk üzerindeki etkisini, çalışanlar üzerinde belirlemek amaçlanmıştır. Yürütülen bu araştırma; büyük bir çoğunluğu kamu sektöründe çalışan, 25-31 yaş aralığında, öğrenim durumu itibariyle lisans düzeyinde eğitim almış, 1-5 yıl arasında iş tecrübesi yaşamış çalışanlardan oluşmaktadır.

Çalışmada yapılan faktör analizine göre liderlik özelliklerini yansıtan 3 özellik bulunmuştur. Bunlar: demokratik, karizmatik ve otokratiktir. Demokratik özelliği, çalışanlara eşit ve adil davranan, işletme içi kararlarda çalışanlara da söz hakkı tanıyan lider davranışları, demokratiklik özellik ile ilgilidir. İkinci boyut karizmatik özelliği, iyi bir imaja sahip, güçlü bir hitabet yeteneği bulunan etkili liderlik özellikleri karizmatikle alakalıdır. Otokratik özellik ise çalışanları üzerinde sıkı bir denetimi olan, onların duygularını dikkate almayan daha çok katı kurallar ve cezaları uygulayan lider davranışlarıyla ilişkilidir.

İşe tutkunluk ise 3 özellik etrafında toplanmıştır. Bunlar ise: Dinçlik, adanmışlık ve yoğunlaşmadır. Çalışanların işlerini yaparken, kendilerini her daim enerjik hissetmeleri, çok uzun saatler boyunca çalışabilme potansiyellerinin olması

dinçlik özelliği ile ilgilidir. Çalışanların işlerini yaparken işlerine dalıp gitmeleri, mola vermekte zorlanmaları, çalışma esnasında etrafında olup bitenlere kayıtsız kalacak derecede çalışma göstermeleri yoğunlaşma ile ilişkilidir. Adanma ise, yapılan işin çalışan tarafından kendisine gurur vermesi, yaptığı işin belli bir amaca hizmet olduğunu düşünerek icra etmesi adanmışlık özelliği ile ilgilidir.

Liderlik özellikleri ve işe tutkunluk arasındaki değişkenler arasındaki korelasyon analiz sonuçlarına göre; en yüksek ilişki, demokratik lider özelliği ile dinçlik boyutu arasında iken, en düşük ilişki, otokratik lider özelliği ile adanmışlık boyutu arasında olduğu görülmüştür.

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analiz sonuçlarına göre liderlik özelliklerinin işe tutkunluğu etkilediği ortaya çıkmıştır. Demokratik, karizmatik ve otokratik lider özellikleri işe tutkunluk boyutlarından dinçliği pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir. Liderlik özelliklerini belirlemeye yönelik oluşturulan ölçekte yer alan demokratik ile ilgili ifadeler düşünüldüğünde; liderlerin çalışanlarına eşit ve adil davranmaları ve daha verimli olmaları için onları teşvik etmeleri dinçlik duygusunu pozitif yönde etkilemektedir. İkinci önemli özellik olan karizmatik faktöründe ise liderlerin çalışanları ikna etme konusunda oldukça başarılı olmaları, çalışanlarını güçlü bir hitabet tarzlarıyla etkileri altına almaları dinçlik duygusunu pozitif yönde etkilemektedir. Otokratiklik özelliğinde ise liderlerin astlarını sıkı bir şekilde izlemeleri ve denetlemeye tabi tutmaları gibi sergilemiş oldukları katı ve disiplinli tavırları çalışanlar üzerinde dinçliği pozitif anlamda harekete geçirmektedir ve bu aynı zamanda devam bağlılığını da sağlamaktadır. Bayyurt ve Kılıç (2017) yapmış oldukları çalışmalarda da otokratik liderlik davranışı, çalışanın devam bağlılığı düzeyine pozitif etki etmektedir görüşü ile de örtüşmektedir.

Liderlik özelliklerinden demokratik ve karizmatikliğin işe tutkunluk boyutlarından adanmışlığı etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultu da demokratik liderlik özellikleri ölçeğinde yer alan demokratiklikle ilgili ifadeler düşünüldüğünde; liderlerin işletme ile ilgili kararları alırken buna çalışanların da dâhil olmaları, çalışanların yaptıkları işi anlamlı ve bir amaca hizmet ettiklerini düşünmeleri adanmışlığı pozitif yönde etkilemektedir. Daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde; Katılımcı bir yönetim tarzı ve çalışanların performansları hakkında geri bildirimlerde bulunmak onların duygusal, normatif ve devam bağlılıklarında etkilidir (Çakınberk ve Demirel, 2010). Bayyurt ve Kılıç'ın yapmış oldukları araştırma da, demokratik lider davranışının çalışan personelin duygusal ve normatif bağlılığına olumlu anlamda etki ettiği bulunmuştur. Bir diğer boyut olan karizmatik faktöründe ise liderlerin iyi bir imaja sahip olmaları, çalışanların gözünde toplum tarafından saygı duyulan kişiler olmaları çalışanların yaptıkları işleri hevesle yapmaları gibi adanmışlık duygularını pozitif yönde etkilemektedir denilebilir. Shamir ve diğerleri (1993) karizmatik liderlik ile işletme başarısı arasındaki ilişkiyi incelemişler ve karizmatik liderlik benimsendiğinde çalışanların işletmeye daha çok bağlandığını bulmuşlardır. Liderlik özelliklerinden otokratikliğin ise adanmışlık duygusunu etkilemediği ortaya çıkmıştır

İşe tutkunluğun yoğunlaşma boyutunda ise demokratik ve karizmatik liderlik özelliklerinden olumlu bir şekilde etkilendiği görülmüştür. Demokratik boyutunda çalışanların işletme içi kararlarda söz sahibi olabilmeleri ve gerektiğinde insiyatif kullanabilmeleri işle yoğunlaşmalarına neden olmaktadır. Karizmatik boyutunda ise

liderlerinin ikna etme konularında başarılı kişiler olması çalışanların işle yoğunlaşmalarını pozitif anlamda etkilemektedir denilebilir. Liderlerin otokratik özelliği ile yoğunlaşma arasında herhangi bir ilişki gözlenmemiştir.

Araştırmada çalışanların demografik özellikleri ile liderlik özellikleri ve işe tutkunluk üzerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla verilere t-testi ve Anova analizi uygulanmıştır. Sonuçlar değerlendirildiğinde katılımcıların demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet, medeni durumu, eğitimin ve çalışma sürelerinin katılımcıların liderlik özellikleri ve işe tutkunluğa dair algıları arasında anlamlı farklılıkların olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak; bu çalışma, kamu ve özel sektör çalışanlarına uygulanarak, liderlerin üç davranış özelliğinden yola çıkılarak işe tutkunluğa etkisi çalışanlar üzerinde belirme konusunda yol göstermektedir. Örneklem için yalnızca Düzce ilinde çalışan özel ve kamu çalışanların ele alınması çalışmanın sınırlılığıdır. Bundan sonraki çalışmalarda tek bir kuruluş ve diğer lider özellikleri de katılarak ve tek bir işletme baz alınarak o işletmenin tüm çalışanları araştırmaya dâhil edilerek işletme ve çalışanlarına özgü daha net sonuçlara ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Ardıç, K., & Polatçı, S. (2009). "Tükenmişlik Sendromu ve Madalyonun Öbür Yüzü: İşle Bütünleşme. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*(32), 21-46.
- Arıkan, S. (2001). Otoriter ve Demokratik Liderlik Tarzları Açısından Atatürk'ün Liderlik Davranışlarının Değerlendirilmesi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(19), 231-257.
- Arslan, E. T., & Demir, H. (2017). İşe Angaje Olma ve İş Tatmini Arasındaki İlişki: Hekim ve Hemşireler Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(2), 371-389.
- Aykanat, Z. (2010). Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Uygulama (Yüksek Lisans Tezi). Karamonoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bakker, A., Demerouti, E., & Brummelhuis, L. L. (2012). Work engagement performance, and active learning: The role of conscientiousness. *Journal of Vocational Behavior*, 80(2), 555-564.
- Bal, E. (2009, 21-23 Mayıs). Bir Pozitif Psikoloji Kavramı Olarak İşe Gönülden Adanma (Work Engagement) ve İnsan Kaynakları Açısından Önemi. E. O. Kongresi (Dü.). içinde, (s. 546-552).
- Bayyurt, N., & Kılıç, C. H., (2017). Liderlik Tarzının Örgüt Bağlılığına Etkisi: Bir Hastane Araştırması. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5.2: 1-13.
- Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çelik, C., & Sünbül, Ö. (2008). Liderlik Algılamalarında Eğitim ve Cinsiyet Faktörü: Mersin İlinde Bir Alan Araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 49-66.

- Çetin, S., Giderler C., & Güler, M. Lider Yöneticilerin Çalışanların Motivasyonuna Ve Performansına Etkisi: Kamu Kuruluşunda Bir Çalışma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19.4.
- Daft, R. L. (1991). *Management, The Dryden Press, Second Edition.*
- Demircioğlu, E. C. (2015). Karizmatik Liderliğin Yönetimsel Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1).
- Doğan, E. (2002). Çalışanların İşine Cezbolması:Dönüştürücü Liderlik Tarzının Lidere Olan Güvenin Güçlenmesine ve Negatif / Pozitif Duygulanımın Etkileri (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, E. (1998). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Eryeşil, K., & İraz, R. (2017). Liderlik Tarzları İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 20(2), 129-139.
- Esen, E. (2011). Çalışanların Örgüte Cezbolması. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 30(1), 377-390.
- Güney, S. (1999.). *Davranış Bilimleri Açısından Atatürk'ün Liderliği*. Ocak Yayınları.
- Hesselbein, F., & M.Cohen, P. (1999). *Liderden Lidere*. (S. Atay, Çev.) İstanbul: Drucker Vakfı, Mess Yayın.
- Kahn, W. A. (1990). Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work. *Academy of Management Journal*, 33, 692-724.
- Kaplanseren, S., & Örcü, E. (2018). İşe Tutkunluğun Örgütsel Performansa Etkisi: Otel Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1).
- Katz, D., & L.Kahn, R. (1977). *Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi*. (H. Can, & Y. Bayar, Çev.) Todade Yayınları.
- Koçak, R. D., & Özüdoğru, H. (2012). Yöneticilerin Liderlik Özelliklerinin Çalışanların Motivasyonu ve Performansı Üzerindeki Etkileri: Kamu ve Özel Hastanelerinde Bir Uygulama. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1).
- Koçak, Rahime Dilek ve Haşim Özüdoğru. «Yöneticilerin Liderlik Özelliklerinin Çalışanların Motivasyonu Ve Performansı Üzerindeki Etkileri: Kamu Ve Özel Hastanelerinde Bir Uygulama.» *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (2012).
- Önen, S., & Kanayran, H. G. (2015). Liderlik ve Motivasyon: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(10).
- Özarallı, N. (2017). Enhancing job engagement through structural empowerment, organizational identification and goal internalization. *International Journal of Social Sciences and Education Research*(3-4), 1258-1273.
- Özdevecioğlu, M., & Kanıgür. S. (2009) Çalışanların İlişki Ve Görev Yönelimli Liderlik Algılamalarının Performansları Üzerindeki Etkileri. *KMU İİBF Dergisi* 16.

- Özkaynar, G. K. (2017). Tarihte Öne Çıkan Türk Lider Örnekleri Üzerine Bir İnceleme. *I(1)*.
- Shamir, N., House R.J., & Arthur M.B., (1993) The Motivational Effect of Charismatic Leadership: A Self- Concept Based Theory, *Organization Science*, 4: 577-594.
- Turgut, T. (2011). Çalışmaya Tutkunluk İş Yükü, Esnek Çalışma Saatleri, Yönetici Desteği ve İş-Aile Çatışması İle İlişkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 155-179.
- Uysal, Ş. A., Keklik, B., Erdem, R., & Çelik, R. (2012). Hastane Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri İle Çalışanların İş Üretkenlik Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15(1).
- Werner, İ. (1993). *Liderlik ve Yönetim*. İstanbul: Rota Yayınları.
- Yörük, D., DüNDAR, S., & Topçu, B. (2011). Türkiye'deki Belediye Başkanlarının Liderlik Tarzı ve Liderlik Tarzını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(1), 103-109.

Araştırma Makalesi/Research Article**Principles And Application Of New Public Management Approach*****Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımının İlkeleri ve Uygulanması*****Bekir TAVAS*****Abstract**

The new public management approach that emerged in the UK has been resounding and continuing to awaken all over the world. This study examines the new public administration that brings a modern perspective to traditional public administration. Also, in this study, the transition from traditional public administration to the New Public Management approach, the emergence, development and characteristics of New Public Management thought will be discussed. Then, Law No. 5018 will be examined and the principles that the law brings to the public financial management system will be emphasized. Finally, an analytical review will be conducted on the general objectives and provisions of the new public financial management and control law in the context of the New Public Management principles.

Anahtar Kelimeler: New Public Management, Public Financial Management, New Public Application.

Abstract

İngiltere’de ortaya çıkan yeni kamu yönetimi anlayışı, tüm dünyada yankı uyandırmıştır ve uyandırmaya devam etmektedir. Bu çalışmada geleneksel kamu yönetimine modern bir bakış açısı getiren yeni kamu yönetimi incelenmektedir. Ayrıca bu çalışmada, geleneksel kamu yönetiminden Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımına geçiş, Yeni Kamu Yönetimi düşüncesinin ortaya çıkışı, gelişimi ve özellikleri ele alınacaktır. Ardından, 5018 sayılı Kanun incelenecek ve yasanın kamu mali yönetim sistemine getirdiği ilkeler vurgulanacak. Son olarak, Yeni Kamu Yönetimi ilkeleri bağlamında yeni kamu mali yönetimi ve kontrol kanununun genel amaçları ve hükümleri hakkında analitik bir inceleme yapılacaktır.

Keywords: Yeni Kamu Yönetimi, Kamu Mali Yönetimi, Yeni Kamu Yönetimi İşletmeciliği.

INTRODUCTION

Turkey made reforms in the 1980s and 1990s increasingly important in the public management literature and practice of New Public Management (NPM) has been conducted in accordance with the understanding and principles. In the light of the principles of this new approach, regulations on performance management, strategic

Geliş Tarihi/Received: 20.08.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 16.10.2019

* Dr. bekiryavas@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5773-6583.

management, open government, local governments, information acquisition and public ethics have been made. The reorganization of public financial management has been one of the most important reforms since then. With the Law on Public Financial Management and Control numbered 5018, it is aimed to change to fiscal transparency, accountability, strategic management, performance audit, strategic planning, result oriented and performance based budgeting system. As with all other reforms, it is possible to see the effects of the NPM understanding in public financial reform.

In this study, firstly, the change in the understanding of public administration will be emphasized. The emergence, development and characteristics of the concept of NPM will be discussed shortly by considering the concept of traditional public administration. Then, Law No. 5018 will be evaluated by the Turkish public financial management system. Finally, on the general objectives and provisions of the Law on Public Financial Management and Control, an evaluation and review will be conducted by searching the traces of the QOL principles.

CHANGE IN THE UNDERSTANDING OF PUBLIC ADMINISTRATION

It is one of the accepted facts that public administration discipline cannot be separated from political science. In the United States, public administration has entered into a close relationship with management after 1950s. However, it is emphasized that there are many similarities and commonalities between private and public sector administrations. With the development of these ideas, reform movements started by conservative governments in the UK and USA at the end of the 1970s formed the basis of the NPM understanding. Scientists who interpreted and systematized the reforms completed the theoretical dimension of this new approach. The reforms that led to the emergence of the NPM understanding did not develop according to a book or the views of an academician. First of all, these reforms were created and then the theoretical dimension was developed with systematic analyzes based on them (Eryılmaz, 2011: 38).

Developments in the field of public administration appear in the management of the public sector both as a management approach and as a change of management structures. The reforms carried out are more oriented towards a market-oriented approach than providing services with traditional bureaucratic structure. It is also known as New Public Administration Sector (Gözel, 2003: 195).

Here, the concept of traditional public administration will be briefly emphasized before the analysis of the emergence, development and intellectual foundations of the QOL.

Traditional (Classical) Concept of Public Administration

Traditional understanding in public administration is the dominant approach in public administration from the mid-19th century until the last quarter of the 20th century. The scientific foundations of the traditional understanding of public administration are largely based on the ideas of Woodrow Wilson, Max Weber and Frederick Taylor. In order to make public administration a discipline independent of political science, Wilson argued that politics should be considered separate from government. Weber developed the idea that the ideal type bureaucracy model he had formulated was the most effective and rational form of organization. Weber and Wilson's views, the field of politics, the area of public officials differ, the public policy decisions of politicians,

public officials to make these decisions, technical knowledge and it is based on the most effective and impartial application. At the beginning of the 20th century, Taylor, using scientific methods, emphasized that the best method for every job could be found, and that scientific management approach Taylor contributed to the development of traditional public administration. In the management literature, the concept of traditional public administration which maintains its validity and sovereignty until recently has been based on four basic principles (Eryılmaz, 2011: 39- 41):

a) Traditional public administration has a structure that is based on detailed rules and formality, non-personal, rigid hierarchy and career-centered, centralized and bureaucratic.

b) The State must take direct action in the production and presentation of public goods and services by its own organizations. This situation has been the most important factor leading to the growth of the structure and functions of the state.

c) Politics and management are different. In traditional public administration, management has been given a role that is dependent on political power. The task of public administration consists in implementing the decisions and instructions of political power.

d) Public administration is a special form of management. According to the management of the private sector, legality, impartiality, equality, public interest, public goods and services, public responsibility, political environment and public power

As the traditional public administration concept is mainly intended for public interest, it differs from the private sector by a strict hierarchy and a centralized structure dominated by rules and formality. The change in the understanding of public administration takes place in the direction of the flexibility and functionalization of this hierarchical, bureaucratic and centralist structure based on rules and formality, while maintaining the purpose of public interest.

New Public Management Approach

Public services are comprehensive, variable and diverse in terms of quantity, quality and area. The conception of the traditional state that prevailed until the 20th century required states to carry out certain tasks such as defense, security and justice. Especially II. After World War II, states were influenced by social state and welfare state. They have started to operate in various fields such as health, education, economy, culture and trade in accordance with the changing political, social and economic conditions. By the 1970s, in many states, public services showed more prevalence and diversity than ever before. After these dates, it was realized that the increase in inefficiency and waste, the revival of liberal is mand the public services caused excessive expenditures and the scope of the administration expanded greatly (Bilgiç, 2008: 27).

Emergence and Development of New Public Management Approach

On the one hand, the economic crisis following the oil crises in the 1970s, on the other hand II. The debates on Keynesianism after World War II have made the social democratic ideas, which form the basis of the welfare state concept, be questioned.

Due to the refusive discourse of the liberal conservative political movement, the effective role and weight of the state in social and economic life began to be discussed again in the 1980s and 1990s. In the face of rapid and steadily increasing public spending and increasing demand for social welfare services, European social welfare states have fallen into financial crisis. Thus, political and academic circles have begun to seek an administrative structure that has both a more limited state and institutions and mechanisms capable of providing a more economic, effective and effective public service. The dissenting ideas of liberalist political parties, not in favor of the expansion of the public sector, have progressed rapidly in the United States and Britain since the end of the 1970s, and the state's downsizing has been the official policy of these parties. The wind of this thought and policy was felt in other countries in a short time and even influenced social democratic governments in Australia and New Zealand (Ömürgönülşen, 2004: 3-4).

Since the early 1980s, they have turned to many reform initiatives to make the public administration mechanism more efficient and efficient, and to make it more sensitive to the citizen. On the basis of this, the reform movement, which has the idea of minimizing the state and implementing market-based mechanisms in public administration, differs significantly from previous reform initiatives (Sobacı, 2009: 35).

In this process, however, the discussions have developed differently than in the past. Even if the state or public sector is downsized, how to manage the public better and more efficiently is emphasized. In addition, resources should be provided as efficiently as possible in the past, using public services as required. Because the resources to be allocated to the public sector will be more limited than in the past. This leads management to research for new structures, techniques, ideas and practices that are compatible with the shrinking public sector. Under these conditions, values, structures and public sectors are greatly affected by developments in the world. It is thought that a structure consisting of non-pricebased, market-based and customer-oriented public services is the ideal system compatible with the situation. Presenting public service conditions in line with efficiency criteria with effective structures and talented managers is a new approach and a new theme in public administration. This approach, which is given different names by the authors, is usually called the thought of NPM (Özer, 2012: 201-202).

At this point, it should be noted that the concept of QA, which foresees the reduction of the state's efficiency in economy, politics and social life, is one of the best examples of policy transfer practices (Kutlu, 2008: 148). International organizations such as the OECD, IMF and the World Bank support this by creating policies that disseminate the understanding of NPM. In this approach, MaxWeber has been criticized by the ideal model of bureaucracy and the model of the organization of public service in nation states based on capitalist mode of production. The centralist understanding of classical bureaucracy, complex rules, failure to meet expectations, cumbersome organizational structure are criticized. It is emphasized that this structure, which cannot use there sources efficiently and in place, leads to an increase in the cost of services and has a rigid centralization. According to this new understanding, public administration should be taken away from the political field and handled more technically and should be organized in accordance with market conditions. This approach implies the application of private sector management techniques in public

administration, efficiency and efficiency concepts should be dealt with within the logic of business and enterprise (Arslan, 2010: 23).

There are different approaches to the understanding of NPM. This new conception of the application of the new motion and a more ongoing reform movement has a great effect. YKY understanding is not formed by a formal theory, which is a certain founder. On the contrary, from the individual examples, the theoretical development is a movement of administrative reform that still continues (Al, 2007: 146).

The concept of NPM is covered by concepts such as innovation managerialism public, “new public management” market-based public administration and entrepreneurial government. The advocates of this conception emphasize that the concepts of management and management have distinct meanings and they emphasize that the concept of enterprise is wider than the management concept. Management is to manage and manage business in accordance with rules, processes and methods. Instead of doing business in accordance with the regulations and instructions, the enterprise covers many functions such as identifying objectives and priorities, making plans and practices to achieve these, using all resources including human factor effectively and efficiently, performing performance evaluation and taking responsibility. There are a number of inter-related factors that give rise to this process of change from public administration to public management. The first of these; increasing criticism of the public sector and public administration; changes in the economic theory and finally the developments in the private sector (Eryılmaz, 2011: 42-43).

Especially in the developed Western countries, the 1980s and 1990s were the years of great transformation and significant changes in the management of the public sector. Solid, cumbersome, hierarchy and bureaucracy based on traditional public management, understanding; a change and transformation towards a flexible, customer-oriented and market-based public management approach has taken place and this process continues to day. This change is not a simple change in management; it is generally considered as a major paradigm shift in the public sector from the understanding of traditional public administration, which prevailed during the 20th century, to the new understanding of public management. Over time, the traditional understanding of public administration has been criticized both in terms of its theoretical and practical aspects. With increasing criticism, public administration has suffered a loss of reputation, both as a management approach and as a scientific discipline. From this point of view, NPM is essentially a challenge to both the concept of traditional public administration and the values and principles specific to the discipline of public administration (Ömürgönülşen, 1997: 518).

It should be noted at this point; NPM is a movement away from Weber's ideal model of bureaucracy. It refers to the transformation from the organizations based on hierarchy to the fragmented organizational structures under the market conditions. Such a structural change, instead of detailed rules, has coincided with a period when the management approach was dominated by the measurement of performance and the transfer of public services to the private sector by contract to a certain degree in the public sector, where flexibility and incentives were introduced instead of equality in treatment (Bayraktar, 2012: 601).

New Public Management Thought

The basis of the QOL is the combination of two theories. One is the new institutional economics, which is based on public choice, transaction cost theory and principal agent theory, and the other to address the public sector with an economic-based approach rather than classical scientific management. Theory of management (managerialism): This understanding consists of a general convergence of administrative reform teachings based on Professional Management (Hood, 1991: 5-6; Özer, 2012: 218) .

Detailed information about these theories is beyond the scope of this study. To give brief information, the new institutional economic theory is the first of the theories that brought the theoretical background of the NPM into consideration: Public choice theory is an economic theory that examines public institutions and their behavior on the same basis as private companies. The benefit is explained by concepts such as the highest output, supply and demand. According to the theory, bureaucrats are the actors who try to increase and gain their own benefits and interests, so when they turn to the public interest, they will not give up their own interests; they will act in line with their own interests (Bayraktar, 2012: 602).

Principal-surrogate theory, in fact, involves an approach that tries to explain the interests of managers and stakeholders in private sector enterprises (Hughes, 2003: 12). The theory is adapted to public management as contracting-out and citizen charter, which is the basis of NPM (Sobacı, 2009: 55).

In the basis of the theory of transaction costs, if the competition, contracting and bidding are made in the fulfillment of public goods and services, just as in the private sector, the idea that the costs of public transactions and activities will be saved (Hughes, 2003: 13).

One of the theoretical foundations of the NPM understanding is the theory of management ideology (Business Administration), an approach that considers the private sector management approach superior to public administration and examines the techniques of private sector style management. This theory, which is integrated with the understanding of NPM, highlights the principles such as marketization, commercialization, competition, privatization, preference, quality standards, strategic management, contracting, performance measurement and evaluation in public administration (Sobacı, 2009: 56).

In recent years, there has been a rapid and radical change in the public sector, which has been affected by these theories. In this process, these countries have met with very new concepts and concepts such as competition, reformism, monetary value, customer responsibility, contracting, decentralization of processes, restructuring of public units, human resources management, localization and reform, new management, methods, information and performance systems. This transformation has led to significant changes in market and state, administration and bureaucracy, administration and citizen, bureaucracy and citizen relations and interactions (Özer, 2012: 218).

Principles of New Public Administration

As mentioned earlier, the reforms that led to the emergence of the NPM understanding did not develop depending on a work or the views of an academician. First of all, these reforms were implemented and then systematic analyzes were made. The theoretical dimension has been developed (Eryılmaz, 2011: 38). Hood, which has an important place in the theoretical systematization of the NPM understanding, has expressed the basic principles of this new understanding as follows (1991, 4-5):

- 1) Transition to active Professional management
- 2) Measurement of performance with prominent standards and criteria
- 3) Emphasis on out-put control
- 4) Separation of large units into small units
- 5) Increasing competition
- 6) Implementation of private sector management techniques
- 7) Obtaining the principle of discipline and attitude in the use of resources

In addition to the theoretical development of the NPM understanding and the realization of the reforms in the USA, Osborne and Gaebler summarize the basic principles of the NPM concept, which they describe as entrepreneurial management, as follows: (1993, 19-20):

- To promote competition among service providers,
- To create a management with strong citizens, not bureaucracy,
- Measure performance by focusing on results, not inputs
- To focus on goals and missions, not rules and regulations,
- To accept the customers of the public services and offer options,
- Instead of solving problems after they occur, avoiding them before they occur,
- While aiming to make money not only by spending money, but also by making an entrepreneurial approach,
- To create a decentralized management with a participatory understanding,
- To prefer market mechanisms to bureaucratic mechanisms,
- Adopting a management approach that serves as a catalyst for all sectors and mobilizes them to solve problems, not just focusing on public services.

The principles of the NPM understanding will be explained one by one in the next section and will be discussed comparatively with the Law on Public Financial Management and Control.

NEW PUBLIC ADMINISTRATION AND TURKISH PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT

Since the early 2000s in Turkey, NPM issued many laws and the spirit of the arrangement, there have been important developments in public administration. Improving public financial management since the 2000s, it is one of the most important administrative reforms carried out in Turkey. With the Law on Public Financial Management and Control numbered 5018, it is aimed to change to strategic

management, result-oriented and performance based budgeting system. With this law, the process of preparing and implementing the budgets of public institutions and institutions and evaluating the effective use of their resources has been tried to be built on a more fundamental basis. In addition, by adopting a cultural change, modern public financial management principles such as economy, effectiveness, efficiency, financial transparency and accountability have been adopted (Sobacı, 2009: 191).

It would be useful to briefly mention the Law, which has remained in force for long years in Turkish public financial management, before entering into the Law.

Accounting Law

The General Accounting Law No. 1050, which was the main feature of regulating the financial procedure, defined the financial powers and responsibilities in terms of the duties connected to the administrative structure. In other words, the accountant, the accrual officer, the officer of disbursement and other duties were determined independently of the civil servants of the executives. The accountability of the Court of Accounts was also shaped according to this understanding and structure. However, this structure, which is not in force today as stipulated by the Law, deals with separate financial transactions. It neglects the financial transparency, accountability and reporting functions, and considers them as a separate management activity, except for the management and accounting of all goods of the state. While these functions are counted from financial affairs in one aspect, they are administrative and political activities in terms of measuring the success of the task performed in other aspects. In Law, effective and efficient use of public resources, accountability, transparency, strategic objectives and performance, such as measuring, evaluating and meeting with a sanction is not the subject of financial law, administrative law is seen as a problem (Bayar, 2003: 47-48).

Accounting Law, which was adopted in 1927 and valid for more than seventy-five years, was repealed in 2003 by the Law on Public Financial Management and Control.

Public Financial Management and Control Law No. 5018

The Law was adopted on 10.12.2003, but some articles were amended by Law 22.12.2005. It was enacted on 01.01.2006 with all the provisions of the Law (Özkan, 2008: 3).

The new law is based on the concepts of efficiency, transparency and accountability, which the law. On the other hand, the principle of accountability is left in front of the account judgment; a new approach based on accountability, which may be summarized as being responsible for efficiency, efficiency and compliance with the law in the acquisition, use, accounting and reporting of public resources and to explain this to the authorities. Under the new law, public financial management, resources and authority to use the top managers and the government, the parliament and the public has been set up for accountability. These regulations, which complete the administrative, political and social dimensions in accountability, are the late arrangements that are felt in our state system (Bayar, 2003: 48).

The principles set for by the Law on the Turkish public financial management system stand out in the first article. The purpose of the law is explained as follows:

Public funds in accordance with the policies and objectives in the development plans and programs in an effective, economical and efficient way to obtain and use, accountability and financial transparency, public financial management structure and operation to ensure public, budget preparation, implementation, accounting for all financial transactions, reporting and financial control.

As seen from this article, the study innovations in public financial management, public institutions and the preparation of budget organizations in Turkey, implementing, and evaluating whether there sources are utilized effectively process more rational tried to form and order. In addition, by adopting the principles of modern public financial management such as efficiency, economy, fiscal transparency and accountability, it is aimed to change a logic and mentality (Sobacı, 2009: 190).

It should be noted that according to the new law, public financial management refers to the legal and administrative systems and processes that will ensure the effective, economic and efficient use of public resources in accordance with defined standards.

With the Public Financial Management and Control Law, which constitutes the legal framework of thereforms in the field of public financial management, the principles of financial transparency and accountability have come to thefore, in addition to the effective, economic and efficient use of public resources. One of the basic methods and tools included in our public financial management system to ensure the implementation of these principles is the performance based budgeting system. Strategic plan, performance program and activity reports form the basic elements of performance based budgeting system. Linking strategic plan and performance programs with the main policy objectives of public administrations and their resource needs are established. The realizations for the purposes stipulated in these documents are disclosed to the public through activity reports. Performance programs stand out as tools that provide a stronger link between strategic plans and budgets (Ministry of Finance, 2008: 2).

Law, unlike the old law, first of all will be responsible and accountability of the person clearly and clearly shows. This is an important improvement in terms of ensuring the balance of authority and responsibility, which is one of the main objectives of the new law. It then determines what elements the responsible person will account for. This accountability approach encompasses a broad frame work from the preparation of the strategic plan and budget to the efficient and efficient use of resources (Sobacı, 2009: 193).

The article of the Law cites the principles of public finance and other article deals with budgetary principles. With these principles and the justification of the Law and its various articles, it is understood that financial management is based on four basic principles. These principles include; financial discipline, financial transparency, accountability and cost-effectiveness (Özkan, 2008: 20).

Law, shortly, is an internal account consisting of financial transparency, accountability, treasury, strategic planning and performance based budgeting, balance of responsibility, activity reports and lastly expenditure units, accounting and financial services, pre-financial control and internal audit. The law also regulates the external audit to be conducted by the TCA and the audit of the Turkish Court of Accounts.

With the law no. 5018, a new public financial management and control system focused on results and performance. The new system also targets an important culture and mentality change in public financial management as it adopts strategic management with performance measurement and evaluation based on pre-determined criteria. In addition, the new system tries to apply modern management concepts such as effective, efficient, economic and rational resource utilization, financial transparency and accountability through activity reports by associating performance and budget. They are important innovations in terms of the submission of the activity reports to the parliament through the Court of Accounts and public announcement, effective parliamentary and public oversight and strengthening of the parliament in the process of accountability. The restructuring of public financial management with all these purposes and principles at its center is an application that complies with the understanding of NPM (Sobacı, 2009: 194). In the context of the NPM principles, the provisions of Law No. 5018 will be analyzed.

CONCLUSION

There is a restructuring in all areas of Turkish public administration. From the 1980s onwards, NPM principles are guided by these reform movements. The Public Financial Management and Control Law No. 5018 prepared and adopted in 2003 gives the impression of being prepared hastily. Many changes have been made in 2006 until it was fully implemented.

With the Law No. 5018, the following basic changes were made in the Turkish public financial management system: Financial transparency, accountability, reorganization of public financial management, change of expenditure process, internal control and external audit, fiscal discipline, budgeting approach and multi-year budgeting and performance based budgeting system. The law provides for an internal control system composed of spending units, accounting and financial services, preliminary financial control and internal audit. The law also regulates the external audit to be performed by the TCA and the audit of the Court of Auditors. Although the Law No. 5018 was written in a simpler language than the Accounting Law No. 1050, it seems that some title names have been changed, just like the use of a spending authority instead of a treasurer. In the former law, the treasurer, the accrual officer, the chief of staff and other duties were independently determined by the civil servants' title. The new law provides a clear account of those responsible and accountable.

Law No. 5018 shows the traces of the NPM principles. First of all, the purpose of the law, the concepts and terms it uses, and a public financial management system based on control, which it wants to build in general, reflect a Professional management approach. Among the objectives, effective, economic and efficient procurement and use of public resources, accountability and financial transparency, accounting and reporting of all financial transactions, and emphasis on financial control indicate that the law aims to establish a Professional management system. Among the objectives of the law, the effective and economic acquisition and use of public resources, which are considered as an objective in the whole law, and the accountability and financial transparency of private sector management techniques have been adopted. However, there is no clear indication for flexible management and quick decision-making. The concept of pricing, which allows for complete recovery, foreseeing users to make payments, the thinking of the decision-making process away from politics, are the

economic elements that encourage competitive behavior in our public financial management system.

The main aim of Law No. 5018 is to ensure the effective, economic and efficient use of public resources in addition to effective, economic and efficient use, to prevent waste of resources, to ensure the realization of public services at a lower cost and therefore to regulate actions and initiatives that increase competition. They also overlap with NPM principles.

REFERENCES

- Al, H. (2007). *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi* (2. Baskı). Bilimadamı Yayınları: Ankara.
- Arslan, N. T. (2010). Klasik – Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi. Cumhuriyet Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, 21-38, Sivas.
- Bayar, D. (2003). Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu Ne Getir(m)iyor?. *Maliye Dergisi*, Sayı: 144, 47-62, Ankara.
- Bayraktar, G. (2012). “Yeni Sağ Düşüncesinin Kamu Yönetimindeki Yansıması Olarak Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, (Ed.: B. Aykaç, Ş. Durgun, H. Yayman), *Türkiye’de Kamu Yönetimi*, 595-606, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Bilgiç, V. (2008). *Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı*. (Ed.: A. Balcı, A. Nohutçu, N.K. Öztürk, B. C. *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları*. 27-46, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Eryılmaz, B. (2011). *Kamu Yönetimi* (4. Baskı), Okutman Yayıncılık, Ankara.
- Gözel, K.A. (2003), Yeni Kamu Yönetimi Nedir?. *Türk İdare Dergisi*. Yıl: 75, Sayı: 438, 195-208.
- Hood, C. (1991). *A Public Management For All Seasons?*. Public Administration, Vol. 69/1, 3-19.
- Hughes, Owen E. (2003). *Public Management and Administration: An Introduction*. PalgraveMacmillan, New York.
- Karakaş, M. (2005). “Kamu Mali Yönetiminde Yeniden Yapılanma Aracı Olarak Hesap Verme Sorumluluğu ve Saydamlık”, Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 291-305, Isparta.
- Kutlu, Ö. (2008). İdarî Reform Transferi: Ülkelerin Birbirlerinden Kamu Politikaları Transfer Etmeleri ve Öğrenmeleri. (Ed.: A. Balcı, A. Nohutçu, N.K. Öztürk, B. Coşkun), *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları*. 125-154, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kutlu, Ö. (2012) *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Teorik Çerçeve ve Ülke Uygulamaları* (2. Baskı). Çizgi Kitabevi. Konya.

- Maliye Bakanlığı (2008). *Performans Programı Hazırlama Rehberi*. Maliye Bakanlığı, Ankara.
- OECD (2005). “PublicSectorModernisation: Open Government”, PolicyBrief, February, s. 1-8.
- Osborne, D. and Gaebler, T. (1993). *Reinventing Government: How The Entrepreneurial Spirit Is Transforming The Public Sector*. A Plume/PenguinBook, New York.
- Ömürgönülşen, U. (1997). The Emergence of a New Approach to the Public Sector: The New Public Management. *AÜ SBF Dergisi*. Cilt: 52, No: 1-4, 517-565, Ankara.
- Ömürgönülşen, U. (2004). *Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği*. (Ed.: M. Acar & H. Özgür), Çağdaş Kamu Yönetimi I, Konular, Kuramlar, Kavramlar, Nobel Yayınları, Ankara.
- Özer, M. A. (2012). *Yeni Kamu Yönetimi (2. Baskı)*, Barış Kitabevi, Ankara.
- Özkan, Y. (2008). *5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Kapsamında İç Denetimin Değerlendirilmesi ve Öneriler*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Sobacı, M. Z. (2009). *İdari Reform ve Politika Transferi*. Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı. Turhan Kitabevi, Ankara. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

Araştırma Makalesi/Research Article**Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar ve Trabzon
Büyükşehir Belediyesi Örneği*****Participatory Mechanisms in Local Governments and Trabzon
Metropolitan Municipality Example*****Oğuzhan ERDOĞAN*****Öz**

Yerel yönetimler, kamu yönetiminin vatandaşa hizmet veren en yakın birimidir. Bu birimler vatandaşların günlük hayatta karşı karşıya kaldıkları sorunlara çözüm üreten kurumlardır. Yerel yönetimler, demokrasinin hayata geçirilmesi ve toplumda kök salması içinde en uygun kuruluşların başında gelmektedir. Günümüzde yerel yönetimler ile yerel demokrasi ve katılım kavramları iç içe geçmiş durumdadır. Yerel yönetimler ve vatandaşlar arasında katılım yoluyla gerçekleşen iletişim ise etkili ve demokratik bir hükümet yapısının oluşmasına ön ayak olmaktadır. Yerel düzeyde sağlıklı bir şekilde işleyen demokrasi, alınan kararların etkin bir şekilde alınmasını, yerel halkın karar alma süreçlerine aktif katılımını ve alınan kararların yerel halkın katılımı ile uygulanması sonucunda verimlilik ve üretkenliğin toplumun tüm katmanlarına nüfus etmesine yol açmaktadır. Diğer taraftan, yönetim ilkelerinden olan şeffaflık, hesap verebilirlik ve etkinlik için yerel yönetimlerde katılım bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerelde alınan kararlara halkın katılımının sağlanmadığı süreçlerde ihtiyaçlar ve sorunlar doğru tespit edilememekte ve uygun yerel kamu politikaları geliştirilememektedir. Yanı sıra, yerel yönetimlerde katılımın eksik kalması yerel kamu politikaların halk tarafından sahiplenilmesini, sürekliliğini ve sürdürülebilirliğini de imkansız hale getirmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de yerel halkın hangi katılım yöntemlerini kullandığını Trabzon Büyükşehir Belediyesi örneğinden hareketle anlatılacaktır. Buradaki amaç, mevcut katılım yöntemlerini incelemek; halkın ve yerel yönetimlerin bilinç düzeylerini ve tutumlarını ortaya koymaktır. Katılımcı, açık ve şeffaf bir yönetim olarak kendini konumlandıran Trabzon Büyükşehir Belediyesi özelinde tüm belediyelerin yerel yönetimlere vatandaşın katılımını teşvik edip-etmediği konusunda bir örnek oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Katılım, Demokrasi, Yönetişim, Kent Konseyi.

Abstract

Local governments, as the closest service unit of public administration to citizens, are institutions that provide solutions to the problems citizens face in everyday life. Local governments are at the top of the list of the most appropriate institutions for democracy to be passed on to life and society. Today local governments and local democracy and participation concepts are now intertwined. The interaction between local governments and citizens is

Geliş Tarihi/Received: 07.08.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 17.10.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Danışman, oerdogan@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3809-6688.

leading to the formation of an effective and democratic government structure. Democracy functioning at a healthy level at the local level ensures that the decisions taken are taken at the most effective scale, the active participation of the local people in the decision making mechanisms and the implementation of the decisions taken with the participation of the local people, the productivity and productivity are distributed to all layers of the society. On the other hand, participation in local governments is a must to ensure transparency, accountability and effectiveness, especially governance principles. As long as local people do not participate in the decisions taken by the active people, the needs and problems will not be determined correctly and policies will not be developed to meet these needs and problems. Also, as long as the participation in local governments is incomplete, it will become difficult for the local people to take ownership of the local policies and to ensure their continuity and sustainability.

In this study, which uses the methods of participation of local people in Turkey, Trabzon Municipality will be explained Starting from example. The aim here is to examine the existing participation methods; and to raise awareness and attitudes of the people and local governments. Trabzon Metropolitan Municipality, which positions itself as a modern, open and transparent management of participation, will set an example of whether all municipalities encourage citizen participation in local governments.

Keywords: Local Governments, Participation, Democracy, Governance, City Council.

GİRİŞ

Yerel yönetimler, vatandaşların sorunlarının çözümünde halka hizmet veren en yakın kuruluşlar olarak önemli işlevlere sahiptir. Merkezi yönetimin, bürokratik oligarşiyi güçlendirmesi, kırtasiyeciliği arttırması, kamu hizmetlerinin dağıtımında ve dağılımında adaletsizliğe yol açabilmesi toplumların yerel yönetim kuruluşlarına verdiği önemin artmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede son yıllarda yerel yönetimlere ülkeler tarafından verilen değer ve atfedilen önem giderek artmaktadır. Bunun sonucu olarak da yerel hizmetlerin daha etkin ve hızlı görülmesinde, halkın demokrasi ve siyasi kültür düzeyinin geliştirilmesinde ve yerel demokrasinin güçlendirilmesinde yerel düzeydeki vatandaşların katılımı önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel katılım, en genel anlamıyla halkın yerel politik karar alma süreçlerine katılmasıdır. Vatandaşlar, seçme ve seçilme hakkı, parti üyeliğinde ve seçim kampanyalarında bulunma gibi geleneksel katılım mekanizmaları ile yerel yönetimlerde söz sahibi olabilmektedir. Ancak 21. yüzyılın teknoloji ve bilim çağı olması bu mekanizmaların yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

Günümüzde vatandaşlar, e-devlet, e-belediye uygulamaları, katılımcı bütçeleme, geri çağırma, yerel girişim, kent konseyleri, referandum, yerel topluluk meclisleri, mahalle meclisleri, gibi çeşitli katılım mekanizmaları ile yerel yönetimlere aktif olarak katılabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları da vatandaşların yönetime katılımını sağlamak için bir takım projeler ve uygulamalar ortaya koymaya çalışmaktadır (Kaypak, 2012: 172). Burada önemli olan nokta vatandaşların kendilerini ya da yaşadıkları toplumu ilgilendiren bir karar alındığında ve sorunlarının çözümünde söz sahibi olabilmeleri ve belirli bir sorumluluk çerçevesinde yöneticilerle iletişim ve etkileşim halinde bulunabilmeleridir.

YEREL YÖNETİMLER VE YEREL KATILIM

Küreselleşme ve yerelleşmenin zorunlu sonucu olarak dünya genelinde yaşanan dönüşümler ve kamu yönetiminde gerçekleştirilen reformlar, kamu hizmetlerine olan

gereksinimi arttırmış; bu çerçevede özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan büyük yıkım, beraberinde yeniden yapılanmayı da getirerek; kentlere ve yerel kamu hizmetlerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde yerel yönetimler de hızla önem kazanmıştır.

Tarihi geçmişine bakıldığında yerel yönetimleri, devlet kavramının ortaya çıktığı Mezopotamya'nın ilk tarım toplumlarına kadar getirmek mümkündür. Ancak Antik Yunan da "site" ya da "polis" denilen kent-devletleri ile Roma döneminde "municipe"ler yerel yönetimlerin ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiçek, 2014: 55). Modern anlamda yerel yönetimler ise Avrupa'da feodalitenin yıkılmasıyla birlikte kurulmaya başlayan ulus devletler ile birlikte şehirlerin yeniden ekonomik olarak güçlenmesiyle inşa edilmiştir (Sobacı & Köseoğlu, 2016: 13). İlk belediye terimi, 1789 yılında Fransa'da kullanılmıştır. Belediyeler ilk tüzel kişiliklerini 1835 yılında İngiltere'de kazanmıştır (Keleş, 2000: 29-33). Dünya genelinde ülkelerin devlet yapılanmalarını iki temel üzerinde inşa ettikleri görülmektedir. Bunlardan birinci merkezi yönetim, diğeri de yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler merkezi yönetimin dışında kalan, yerel toplulukların, vatandaşların gündelik hayatta karşılaştıkları sorunları çözmeye çalışan ve bunun içinde yerel kamu hizmetlerinin sunumunu gerçekleştiren birimlerdir (Tortop, 2006: 16). Başka bir ifadeyle yerel yönetimler vatandaşlara en yakın hizmet veren kuruluşlar olarak merkezi yönetime ait bir takım yetki, görev ve sorumlulukların merkez dışında merkezi yönetimden ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip özerk kuruluş olarak tanımlanmaktadır (Sakal & Meriç, 2005:11). Yerel yönetimlerin vatandaşlar için önemi ise yerel ihtiyaçların daha kolay ve hızlı tespit edilmesi, demokratik katılımın sağlanması, yerel kamu hizmetlerinin görülmesinde etkinlik, etkililik ve verimliliğe daha uygun bir imkân tanınmasından kaynaklanmaktadır (Akay, 2010: 4). Diğer taraftan yerel yönetimler bugün demokrasinin uygulama alanlarıdır. Yerel yönetim kuruluşlarının temelinde yerel demokrasinin değerleri yatmaktadır (Yaylı & Pustu, 2008: 135). Demokrasi ve yerel katılım kavramları bugün yerel yönetimlerle iç içe geçmiş kavramlardır. Çünkü yerelde işleyen bir demokrasi kararların etkin bir şekilde alınıp; uygulanmasını da sağlamaktadır. Bununla birlikte, yerel yönetimler hem demokrasi kültürünün toplumda gelişmesini hem de halkın yerel yönetimleri denetleyebilmesini sağlamaktadır (Akay, 2010: 4).

Yerel demokrasi kavramı, Avrupa Kentsel Şartında, "Yerel politik yaşama halkın katılımının sağlanmasını temin için; vatandaşların yerel yöneticileri, özgür ve demokratik olarak seçebilme hakkının olması, halkın yerel, siyasi ve idari konularda belirleyici olması, toplumun geleceğini etkileyen her tür projede halka danışması ve gençlerin toplum yaşamına katılımının yerel yönetimlerce sağlanması" olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanım da ise yerel demokrasi vatandaşların yerel karar alma süreçlerine katılımıdır (Pustu, 2005: 127). Bir ülkede yerel demokrasinin var olabilmesi için bazı temel şartların var olması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yerel yönetimlerde vatandaşlar tarafından seçilmiş temsilcilerin karar verme sürecinde etkili olması gerekmektedir. İkincisi, seçilen bu temsilciler, seçmenlere ve kamuoyuna karşı sorumlu olmalıdır. Üçüncüsü, yerel yönetimlerin gerçekleştirdiği faaliyetler ve etkinlikler hakkında vatandaşlar bilgi sahibi olmalı ve toplumun genelini ilgilendiren konulara halkın katılımı sağlanmalıdır. Dördüncüsü ise vatandaşların yerel yönetimleri denetleyebilmesinin önü açılmalıdır (Kalabalık, 2005: 148).

Tablo 1. Yerel Katılım Süreci

Yerel Katılım Aşamaları	Yerel Katılımın Alanları	Yerel Katılımın Niteliği	Yerel Katılım Mekanizmaları
-Gündem Belirleme ve Kamuoyu Oluşturma -Karar Alma ve Uygulama -İzleme, Ölçme, Değerlendirme ve Denetleme	-Kent vizyonu -Kent Bilinci -Kalkınma Planları -Stratejik Planlar -İmar Planları - Büyük Alt ve Üstyapı Yatırımları -Sosyal Hizmetler -Kültür ve Sanat Faaliyetleri -Yerel Ekonomik Faaliyetler ve Bütçe -Basın ve Halkla İlişkiler	-Şikâyet ve Talepleri Almak -Bilgi Vermek -Onaylamak -Denetleme İmkânı ve Yetki Vermek	-Kent Konseyi -Referandum -Yerel Girişim -Forumlar -Katılımcı Bütçeleme -Geri Çağırma -Halkın vetosu -Mahalle Meclisleri -İhlal Bildirme ve Bilgilendirme Hakkı -Dilekçe Hakkı -Topluluk Anketleri -Sosyal Medya -E-devlet Uygulamaları

Kaynak: İzci, 2014: 33.

Yerel yönetimlerde katılım mekanizmaları başka bir ifadeyle yerel demokrasi uygulamaları ile birlikte yerel yönetimler tarafından alınan kararların kalitesi artmaktadır. Yerel katılım toplumsal uyuşmazlıkların çözümüne katkı sağlamakta ve uzlaşma kültürünü beslemektedir. Yerel katılım yoluyla alınan kararların ortak anlayışı içerisinde barındırması nedeniyle toplumun desteğini kazanma ve kolayca uygulanma imkanına sahiptirler. Yerel katılım vatandaşlar arasındaki iletişim kanallarını çeşitlendirmekte ve birlikte yaşamaya imkân vermektedir. Katılım yerelde yaşayan vatandaşların birbirlerinin sorunlarından haberdar olmalarını sağlamakta, şeffaf, hesap verilebilir ve meşru karar alma süreçlerini desteklemektedir. Devlet ile vatandaşlar arasındaki karşılıklı güven duygusunu arttırarak demokratikleşme sürecine katkı sağlamaktadır (Akay, 2010: 4). Yerel katılımın yukarıda saydığımız faydaları çerçevesinde dünya genelinde ülkeler, yerel inisiyatif, referandum, geri çağırma, katılımcı bütçeleme, halkın vetosu, kent konseyleri, mahalle meclisleri, meclis toplantılarına katılım, dilekçe hakkı gibi çeşitli yerel katılım mekanizmaları ile birlikte vatandaşların demokrasiye katılımını teşvik etmektedir.

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA YEREL YÖNETİMLERE KATILIM

Siyaset dar anlamıyla çatışan çıkarların uzlaştığı alanı ifade etmektedir. Siyasetin doğal olarak insanın var olduğu bir ortamda çatışmaların uzlaşma ile sonuçlanmasında vatandaşların politik yaşama katılımı önemli bir yer tutmaktadır. Vatandaşları bir araya getirerek onları en kolay şekilde yerel politik karar alma mekanizmaları içerisine dahil edebilecek yerlerin başında ise yerel yönetimler gelmektedir (Mutlu, 2015: 476). Türkiye'de vatandaşların yerel karar alma sürecine katılımını teşvik etmek için kent konseyleri, belediye hizmetlerine gönüllü katılım, stratejik plan, meclis toplantılarının canlı yayınlanması, e-belediye uygulamaları, referandum, mahalle ve muhtarlıklar, hemşerilik bilinci, meclis toplantılarına katılım, bilgi edinme ve dilekçe hakkı, açık kapı politikası gibi çeşitli mekanizmaların oluşturulduğu görülmektedir.

Mahalle ve Mahalle Muhtarlıkları: Belediye Kanununun 9. maddesine göre, “Mahalle, muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilmektedir. Muhtar, mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek, mahallenin yaşam kalitesini geliştirmek, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkileri yürütmek, mahalle ile ilgili konularda görüş bildirmek, diğer kurumlarla iş birliği yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür. Belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlamakta; kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurmakta ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışmaktadır.” Muhtarlar sorumlu oldukları mahallelerin sorunlarının çözümünde vatandaşların müşterek istek ve taleplerini dikkate alarak büyük destek sağlamaktadır. Özellikle belediyeler mahallelerde yapılan ya da yapılacak hizmetlerde muhtarların görüşlerini de alarak bir nevi mahalledeki vatandaşların tümünün yerel politika sürecine katılımını da teşvik etmektedir.

Hemşehri Hukuku: 5393 Sayılı Belediye Kanununun “Hemşehri Hukuku” başlıklı 13. maddesi’ne göre “Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapmak zorundadır. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşlarının ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler almaktadır. Belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya ilişkisi olan her birey, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür.” Vatandaşların içinde yaşadıkları kente sahip çıkması ve yönetime katılması hemşehrilik bilincinin gelişmesine bağlıdır. Kentlilik bilinci ve kentsel aidiyetin geliştirilmesi de hemşehrilik bağı ile mümkün olabilmektedir. Öyle ki 23 Haziran 2019 tarihinde tekrarlanan İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde partiler seçim stratejilerini hemşehrilik bağları üzerinden çalışmalar yaparak belirlemişlerdir. Özellikle taşra-İstanbul ilişkisi içinde yaşatılan ortak değerler üzerinden hemşehri dernekleri ve oluşumları ile temas kurularak vatandaşların politik karar verme sürecine katılımlarının önemi vurgulanmıştır.

Belediyenin Görev ve Sorumlulukları: “Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulmaktadır. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşük ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanmaktadır (Belediye Kanunu, madde 14).” Böylece yerel yönetimlerin hizmet sunumunda vatandaşlar arasında ayırım yapamayacağı belirtilmektedir. Yerel yönetim kuruluşlarının tüm vatandaşlara eşit mesafede durması kentin tüm dinamiklerinin yerel politik karar alma süreçlerine katılımını da teşvik etmektedir.

Belediyenin Yetkileri ve İmtiyazları: “Belediye, vatandaşların belediye hizmetleriyle ilgili görüş ve düşüncelerini tespit etmek amacıyla kamuoyu yoklaması ve araştırması yapabilmektedir (Belediye Kanunu, madde 15).” Bu uygulama son yıllarda sıkça yapılmaktadır. Yerel yönetim birimleri yaptıkları kamuoyu araştırmaları ile vatandaşların belediyelerden beklentilerini öğrenebilmekte ve vatandaş memnuniyetini sorgulayabilmektedir.

Belediye Meclisi Toplantıları: “Belediye meclisi toplantılarının yeri ve zamanı vatandaşlara duyurulmaktadır. Meclis toplantıları kamuoyuna açıktır. Meclis başkanının veya üyelerden herhangi birinin gerekçeli önerisi üzerine, toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla kapalı oturum yapılmasına karar verilebilmektedir. Her ayın ilk günündeki belediye meclis gündemi belediye başkanı tarafından belirlenerek en az üç gün önceden üyelere bildirilmekte ve çeşitli yöntemlerle halka duyurulmaktadır. Kesinleşen meclis kararlarının özetleri yedi gün içinde uygun araçlarla halka duyurulmaktadır (Belediye Kanunu, madde 20, 21 ve 23).” Meclis toplantılarının kural olarak vatandaşlara açık olması kendilerini ilgilendiren konularda ne gibi kararların alındığının bilinmesi ve sorunların birinci elden ilgili yetkililere iletilmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte vatandaşların bu toplantılara katılabilmeleri kulaktan dolma bilgilerle hareket etmelerini engelleyerek konu hakkında gerçekçi bilgilere ulaşmalarını da sağlayabilmekte ve toplantıda sordukları sorularla meclis kararlarını etkileyebilmektedir (Yalçındağ, 1996: 136).

İhtisas Komisyonları: “Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilmekte ve görüş bildirebilmektedir. Komisyon raporları açıktır, çeşitli yollarla halka duyurulmakta ve isteyenlere meclis tarafından maliyetlerini aşmamak üzere belirlenecek bedel karşılığında verilmektedir (Belediye Kanunu, madde 24).” Vatandaşların kendilerini ilgilendiren sorunlar ile ilgili görüş beyan etmeleri, kendi sorunları ve önerilerini komisyonlarda dile getirmeleri meclis kararlarını da etkileyerek vatandaşların aktif katılımını mümkün kılmaktadır.

Stratejik Plan: “Belediye başkanı, mahalli idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma planı ve programı ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yılbaşından önce de yıllık performans programını hazırlayıp belediye meclisine sunmaktadır. Stratejik plan, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanmakta ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girmektedir (Belediye Kanunu, madde 41).” Bir nevi o yerel yönetim biriminin ve kentin aynası olan stratejik planlar kentin tüm paydaşlarının aktif katılımı alınarak hazırlanan ortak metinlerdir. Bu açıdan stratejik planlar vatandaşların katılımını artıran en önemli uygulamaların başında gelmektedir.

Kent Konseyi (Madde 76): 5393 Sayılı Belediye Yasası ile kurulmuş olan Kent Konseyi, “Kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlamaktadır. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilmektedir (Belediye Kanunu, madde 73).” Kentteki tüm paydaşların ortak akıl oluşturmak amacıyla oluşturduğu kent konseyleri

toplumda çok sesliliğe yol açmakta ve vatandaşların politika yapım sürecine dâhil edilmesini sağlamaktadır. Kent konseyleri kadın, muhtar, emekliler, çocuk, gençlik, engelli ve yabancı meclisi gibi çeşitli çalışma gruplarından oluşmaktadır (Erdoğan, 2019: 211)

Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım: “Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürllülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulamaktadır (Belediye Kanunu, madde 77).” Böylece belediyenin koordinesinde vatandaşlar sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel pek çok alanda gönüllü olarak çalışabilmektedir (Çetinkaya & Korlu, 2012: 100).

Referandum: Referandum uygulaması özellikle son yıllarda yerel yönetimler tarafından sıkça uygulama alanı bulmaktadır. Belediyeler tarafından gerçekleştirilen imar çalışmaları, büyük alt ve üst yapı yatırımları ve vatandaşları ilgilendiren önemli karar ve yatırımlar konusunda vatandaşların aktif katılımını sağlamak için çeşitli referandumlar gerçekleştirilmektedir (Erdoğan, 2019: 210). Örneğin Burdur İlinin Bucak İlçesinde “belediye, kent meydanı ve çevresi yayalaştırma, kentsel tasarım projesi” 28 Aralık 2018 tarihinde referanduma sunmuştur.

Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı: Türkiye’de 1982 anayasası ile birlikte vatandaşlara bilgi edinme ve dilekçe hakkı tanınmıştır. Bu kapsamda vatandaşlar dilek ve şikâyetlerini ilgili kurumlara yazılı veya sözlü olarak iletebilmekte, kendilerini ilgilendiren konularda bilgi isteyebilmektedir. İlgili yerel yönetim kuruluşları vatandaşların bilgi edinme dilekçelerine 30 gün içerisinde cevap vermek zorundadır.

Açık Kapı Projesi, Kamu Denetçiliği Kurumu, CİMER: İçişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya geçirilen “Açık Kapı Projesi”, vatandaşla-devlet arasındaki iletişimin sağlanması, vatandaşlardan gelen talep ve şikâyetlerini daha etkin ve hızlı bir şekilde alınarak sonuçlandırılması amacıyla oluşturulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), 1982 Anayasasının 74’üncü maddesinde yer alan, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler” hükmüne istinaden, 6328 sayılı Kanun ile kurulmuş, anayasal bir kurumdur. KDK, 6328 sayılı Kanunun 5. maddesi gereğince “Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla...” görevlendirilmiştir. Bu kurum, hakkaniyet temelinde, kamu hizmetlerinde “iyi yönetim ilkelerinin işlerlik kazanması ve halka karşı sorumluluk anlayışı temelinde bir denetim mekanizması olarak altı yıldır faaliyetlerini sürdürmekte, halkın ücretsiz avukatlığını yapmakta ve aldığı kararlar ile idareye yol göstermektedir (www.ombudsman.gov.tr).” CİMER ise vatandaşlardan gelen ihbar, şikâyet ve taleplerin topladığı, çözümlerin üretildiği bir halkla iletişim uygulamasıdır. Türkiye’de uygulanan tüm bu ve buna benzer uygulamalar vatandaşların aktif katılımını sağlayarak iyi yönetim ilkelerinin gelişmesine katkı vermektedir.

Yerel Gündem 21: Gündem 21, 1992 yılında Rio de Janeiro’da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda kalkınma ve çevre arasındaki dengenin kurulmasını hedefleyen, iyi yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesini

önceleyen, halkın ve sivil toplum kuruluşlarının etkin bir biçimde katılımının sağlanması gereği vurgulayan ‘Sürdürülebilir Kalkınma’nın uygulamaya geçirilmesine yönelik somut bir küresel eylem planıdır (Emrealp, 2005: 16). Yerel Gündem 21, 1992 yılından bu yana, Türkiye’nin de için de bulunduğu yaklaşık 135 ülkede uygulanmaktadır (Karakuzulu, 2015: 403).

Bunun yanı sıra, Türkiye’de giderek yaygınlaşan ancak henüz hukuki bir altyapısı olmayan birçok katılım mekanizması da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından, 2010-2013 yıllarını kapsayan, “Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı Hazırlama Projesi (KENTGES)” kapsamında, yerelde katılımcı yönetim anlayışı kapsamında “Yerel Yönetimler, Katılımcılık ve Kentsel Yönetim” komisyonu oluşturulmuştur. Türkiye’de uygulanan ve uygulanması beklenen politikaların birer yansıması olan kalkınma planlarında, “Katılım” konusunda önemli konulara yer verilmiştir. 1996 yılında ilk olarak Muğla’da uygulanan TUMİKOM (Türkiye Milletvekillerini ve Seçilmişleri İzleme Komiteleri) aracılığıyla milletvekillerinin faaliyet ve performanslarının takip edilmesi, değerlendirilmesi ve bu değerlendirme neticesinde bir sivil denetiminin sağlanabilmesini amaçlanmıştır (www.tumikom.org, www.tu-mikom.org). SEDAM (Semt Danışma Meclisleri), demokrasi ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi amacıyla ilk olarak 1994 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanmaya başlanmış, kent konseyi için zemin hazırlamıştır (Emini ve Sancak, 2018: 83). Türkiye’de katılımcı bütçe uygulamasının ilk örneği 2006 yılında Çanakkale Belediyesinde ve “Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi” kapsamında Uşak İl Özel İdaresinde de gerçekleştirilmiştir. Vatandaşların katılımı esas alınarak hazırlanan bütçe diğer belediyelere de örnek teşkil etmiştir (Yılmaz, 2013: 2008-209).

Dünya geneline bakıldığında ise, yerel yönetimlerde pek çok yerel demokrasi uygulamasının uygulandığı görülmektedir. Örneğin yerel yönetimlerde etkin vatandaş denetimini sağlamak, vatandaşların yerel yönetimlere olan güvenini arttırmak, şeffaf, etkin ve hesap verebilir bir yerel yönetim anlayışı için “Filipinlerde geri çağırma, yerel girişim, referandum, katılımcı bütçeleme, Peru’da referandum, geri çağırma, yerel topluluk meclisleri, ihlal bildirme ve bilgilendirme hakkı, katılımcı bütçeleme, Güney Kore’de referandum, yurttaş girişimi, dilekçe hakkı, denetim isteme ve dava açma hakkı, katılımcı bütçeleme, ward komiteleri, Kenya’da online forumlar, kasaba toplantıları, hesapların yayınlanması, sektör çalışma grupları ve açık kapı politikası, Amerika’da referandum, yurttaş girişimi, geri çağırma, kasaba toplantıları, mahalle meclisleri, online forumlar, topluluk anketleri, Şili’de yerel komiteler ve topluluk örgütleri, katılımcı bütçeleme, Endonezya’da topluluk talepleri toplantıları, vatandaş rapor kartları, vatandaş şartları, imar, su yönetimi, eğitim gibi konularda düzenlenen toplantı ve forumlar, Brezilya’da ise topluluk meclisleri ve katılımcı bütçeleme” gibi pek çok yerel demokrasi uygulaması hayata geçirilmiştir (Erdoğan, 2019: 236; Sobacı & Köseoğlu, 2016: 85). Tüm bu yerel demokrasi uygulamalarına incelendiğinde Türkiye gibi başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde vatandaşların imza toplama yoluyla seçtikleri kimseleri görev süreleri dolmadan görevlerinden almalarını sağlayan güçlü bir katılım mekanizması olan geri çağırma, vatandaşların herhangi bir yasayı doğrudan önerebildiği, yürürlüğe koyabildiği ya da değiştirebildiği yerel girişim (inisiyatif) ve vatandaşların bütçe ve mali konularda inisiyatif almalarını sağlayan katılımcı bütçeleme uygulamalarını kullandıkları görülmektedir. Türkiye’de de karar mekanizmalarına demokratik anlayışla uyumlu olarak halkın katılımını

sağlamak için geri çağırma, yerel girişim, referandum ve katılımcı bütçeleme gibi mekanizmaların eklenmesi faydalı olabilecektir.

YEREL YÖNETİMLERDE KATILIMCI MEKANİZMALAR VE TRABZON BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Trabzon ili Türkiye'deki 30 büyükşehir belediyesinden birisi olup, 18 ilçe ve 692 mahalleden oluşmaktadır. Nüfusu toplam 807 bin 903 kişidir (TÜİK, 2018). Trabzon Büyükşehir Belediyesi vatandaşların yerel karar alma süreçlerine katılımını sağlayan, yönetimde şeffaflık ve hesap verebilirlik için birçok uygulama gerçekleştirmektedir. Çalışmada Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan katılım mekanizmaları üç ana başlık altında irdelenmiştir. Bu açıdan Kent Konseyi ve Bilgi Edinme Hakkı çerçevesinde belediyelerin uygulamaları; belediye hizmetlerine gönüllü katılım uygulaması ve e-belediyecilik temelinde halkla ilişkiler uygulamaları incelenmektedir.

Kent Konseyi Uygulaması

Türkiye'de en sık uygulanan yerel demokrasi uygulaması kent konseyleridir. Çeşitli alt meclislerden oluşan kent konseyleri Türkiye'nin hemen hemen her il ve ilçesinde kendine uygulama alanı bulmaktadır. Bugün Türkiye'de 380 kent konseyi aktif olarak varlığını sürdürmektedir (Can, 2019: 94). Trabzon Kent Konseyi; engelli, kadın, çocuk, emekli, muhtar ve gençlik meclisinden oluşarak; toplumun özellikle dezavantajlı gruplarının temsiline imkân sağlamakta ve gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Merkezi ve yerel yönetim kuruluşlarının temsilcileri, üniversitelerin, meslek örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının yetkilileri, vakıfların, sendikaların, muhtarların ve siyasi partilerin temsilcilerinden oluşan Trabzon Kent Konseyi bünyesindeki altı meclisin çatısı altında oluşturulan çalışma gruplarında, kentin ortak sorunları ele alınarak, ortak aklı, ortak değerler yargılarını ve kent kimliğini ortaya koyan proje ve faaliyetler gerçekleştirilmektedirler. Kadın-erkek eşitliği, şeffaflık ve gönüllülük temelinde faaliyet ve projeler gerçekleştiren bu çalışma grupları Trabzon Kent Konseyi'nin de temel birimleridir (Korkut, 2011: 150). Trabzon Kent Konseyi, "5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesi'nde belirtilen hedefler doğrultusunda; Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Gündem 21 ve Habitat II'nin Sürdürülebilir ve Yaşanılabilir kılma ilkeleri bağlamında Trabzon kentinde; kent vizyonunun ve hemşehrlik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunması, sosyal refahın geliştirilmesi, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini hayata geçirmeye çalışan, yönetim eksenli katılımcı demokrasiyi esas alan ve sivil toplumu önceleyen" bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır (Kent Konseyleri Ulusal Raporu, 2012: 11).

Şekil 1. Kent Konseyi Organizasyon Şeması

Trabzon Kent Konseyi bünyesindeki meclislerin faaliyetlerine bakıldığında bu meclisler tarafından 2017 ve 2018 yılında 20 faaliyet gerçekleştirilmiş ve kent konseyi 8 temel faaliyette bulunmuştur. 2018 yılında ise kent konseyi tarafından 3 temel etkinlik gerçekleştirmiştir (Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2017 ve 2018). Trabzon Kent Konseyi tarafından gerçekleştirilen etkinliklerin ve faaliyetlerin görece olarak az olduğu görülmektedir. Altı aktif meclisten oluşan bu konseylerin vatandaşların katılımını arttıracak birçok projeyi hayata geçirmesi beklenmektedir. Bunun içinde katılım mekanizması içerisinde önemli bir yer tutan çalışma grupları ve meclis sayılarının artırılması, bunların çalışmaları karar mekanizmalarına daha çok yansıtılarak çalışma şevk ve azimlerinin canlı tutulması, katılım süreçlerine ve konseyin etkinliğine olumlu etki edecektir (Uzun ve Kavanoz, 2018: 269).

Bilgi Edinme Uygulaması

Trabzon Büyükşehir Belediyesi bilgi edinme hakkı kapsamında, hem yazılı hem de elektronik (internet) ortamda vatandaşların istek, öneri ve şikâyet başvurularını almaktadırlar. Bu başvurularla ilgili yapılan tüm işlemler ise internet ortamından takip edilebilmektedir. Trabzon Büyükşehir Belediyesinin 2017 ve 2018 yıllık faaliyet raporuna bakıldığında, bilgi edinme kapsamında gerçekleşen işlemlere ilişkin yeterli veri bulunmamaktadır. Ancak faaliyet raporlarını incelediğimizde 2017 yılında Trabzon Büyükşehir Belediyesine 2118 adet BİMER, 143 adette CİMER'den şikâyet başvurusu geldiği görülmektedir (Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2017). Trabzon gibi büyük bir şehirde BİMER ve CİMER'e yapılan başvuruların görece olarak az olduğu görülmektedir. Bunda Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan Bordo-Mavi Masa projesinin etkin olarak işletilmesinin de önemli bir yer tuttuğu değerlendirilmektedir.

Halkla İlişkiler Uygulaması

Belediyelerin tarafından gerçekleştirilen halkla ilişkiler uygulamaları şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı bir belediye açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda belediyelerin, halkla ilişkiler birimlerine önemli yatırımlar

yaptığı görülmektedir. Özellikle yerel kamu hizmetlerin vatandaşla aktarımı konusunda basın ve halkla ilişkiler birimleri, en etkili araçlardan biri olarak kullanılmaktadır. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı özelinde uygulanan bazı halkla ilişkiler uygulamaları şunlardır:

Bordo-Mavi Masa Projesi

Trabzon Büyükşehir Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Bordo-Mavi Masa vatandaşların belediye ile ilgili işlerini kolaylaştırmakta ve vatandaşların belediye ile ilgili her türlü talep ve şikâyetlerini kabul etmektedir. Telefon bankacılığını andıran, Alo 153 Çağrı Merkezi de bu faaliyet için tahsis edilmiştir. Belediye binasına gitmeden vatandaşların sorunlarını çözmek için bu uygulama kullanılmaktadır. Ayrıca 2017 yılında kullanıma açılan 0561 616 11 00 nolu Whatsapp Hattı'na da vatandaşlar tarafından anlık şikâyet ve talepler iletilmektedir. Bordo-Mavi Masa'da, vatandaşlarla yüz yüze görüşmeler yapılarak sorunlara çözüm bulunmaya ve hizmet verilmeye çalışılmaktadır. Bordo Mavi Masa bünyesinde hizmet veren Muhtarlar Masası ise Trabzon il genelinde bulunan 692 mahalle muhtarının talep, istek ve şikâyetlerini Büyükşehir Belediyesine bildirmesine yardımcı olmaktadır. 2011 yılında kurulan Trabzon Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Bordo-Mavi Masa'ya 2016 yılında 5149, 2017 yılında 5010 adet olmak üzere sekiz yıllık sürede yaklaşık 30.000 başvuru yapılmıştır. Çağrı merkezine yapılan 25.340 çağrı ise ilgili birimlere iletilmiştir. Bunun yanında Whatsapp İhbar Hattına gelen 5.120 adet talep ve şikâyet ilgili birimlere iletilerek işleme alınmıştır. Trabzon Büyükşehir Belediyesi internet sayfasına yapılan tüm istek, talep ve şikâyetlerin de tespiti yapılarak ilgili birimlere gönderilmektedir (Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2016, 2017 ve 2018).

Şekil 2. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Bordo Mavi Masa Uygulaması

Borda Mavi Masa'ya en çok şikâyet İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı ve Zabıta Daire Başkanlığı ile ilgili olarak yapılmıştır. Borda Mavi Masa uygulaması ile bürokrasi azaltılmakta, kaynak ve zaman tasarrufu sağlanmakta, sorunların çözümü için kullanılan araçlar ortadan kalkmakta, vatandaşla yerel yönetimler arasında karşılıklı güven ilişkisi kurulmakta, kurum içi ve halkın denetim sağlanmaktadır.

Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım

Gönüllülük, günümüzde kamu hizmetlerinin yürütülmesinde hizmet sunma ve hizmetlere katılma biçimi olarak kullanılmaktadır. Birçok ülkede bazı kamu hizmetleri gönüllü kişi ve kuruluşlarca üstlenilmiştir ve yürütülmektedir (Kocaoğlu ve Bingöl, 2015: 55). Türkiye’de gönüllü katılım ile ilgili düzenlemeler 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile hayata geçirilmiştir (Şengül ve Çetinkaya, 2013: 4). Belediye Kanununun 77. maddesi ile İl Özel İdaresi Kanununun 65. maddesinde gönüllülük, “sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürlülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular” şeklinde düzenlenmiştir. Trabzon Büyükşehir Belediyesi’nde belediye hizmetlerine vatandaşların gönüllü katılımını teşvik etmek için 2015 yılında Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği çıkarmıştır. Bu çerçevede, “Belediye görev ve sorumluluklarına bağlı olarak yetki alanlarında; engellilere, çocuklara, kadınlara, gençlere, yaşlılara, yoksullara, kimsesizlere ve düşkünlere yönelik eğitim, sağlık ve sosyal hizmetleri, kütüphane, tiyatro, sinema gibi kültür hizmetleri, tüm yaş gruplarını içine alan her türlü spor hizmetleri, park, bahçe, kent estetiği, çevre düzenlemeleri ile katı atık gibi çevre kirletilmesinin önlenmesine yönelik hizmetleri, ayrıca tarihi, kültürel mirasın ve tabiat varlıklarının yaşatılarak korunması hizmetleri, zabıta, Trafik, İtfaiye, arama-kurtarma gibi denetim ve acil yardım hizmetleri, başıboş ve sähipsiz hayvanlara yönelik hizmetleri, yapmak” üzere belediye bünyesinde gönüllüler çalıştırılmaya başlanmıştır (Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği, 2015).

Şekil 3. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Gönüllü Kartı

2017 ve 2018 yıllarında Trabzon Büyükşehir Belediyesi gönüllü katılım bağlamında başlattığı “gönüllüyüz hareketi” projesi kapsamında, vatandaşların belediye hizmetlerine gönüllü katılımları ile ilgili olarak 16 etkinlik düzenlenmiştir. İftar programı, Uzungöl turizm farkındalık oluşturma etkinliği, peyzaj çalışması, huzurevi ziyareti, engellilere destek için konser, yardım kampanyaları ile vatandaşların belediye hizmetlerine gönüllü katılımı gerçekleşmiştir (Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2017 ve 2018).

E-Belediye Uygulaması

E-belediye, yerel yönetim birimleri ile vatandaşlar arasında iletişim ve bilgi alışverişi yolu ile etkili ve verimli kamu hizmeti sunumunun geliştirilmesini hedefleyen bir yerel demokrasi uygulamasıdır (Yıldırım ve Öner, 2004: 3-4). Son yıllarda teknolojiye meydana gelen değişimler, vatandaşların yerel yönetim kuruluşlarına gitmeden de yerel yönetimler ile ilgili sorunlarını, taleplerini ve işlemlerini yapabilecekleri mekanizmaların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Belediyeler tarafından kullanılan e-belediye uygulamaları da bunlardan biridir. E-Belediye uygulaması, Bilgi İşlem Daire Başkanlığına bağlı olarak yürütülen faaliyetlerden biridir. Trabzon Büyükşehir Belediyesi hizmet üretim ve sunumunda bilgi iletişim teknolojilerinden etkin bir biçimde yararlanmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Trabzon Büyükşehir Belediyesi bilgi-iletişim teknolojilerinin sosyal ve kültürel değişime uyum sağlayabilme ve bu yönde gelişen talepleri karşılayabilme konusunda dijital teknolojiye büyük yatırım yapmaktadır.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nde "Kent Bilgi Sistemi", adlandırılan bir proje uygulanmaktadır. Trabzon Büyükşehir Belediyesi, kurumsal tanıtım hizmeti, meclis kararlarının yayınlanması, stratejik planların yayınlanması, resmi başvurular için bilgi ve belge sunumu, e-bilgi edinme hizmeti, e-talep ve e-şikayet hizmeti, online tahsilat sistemi, mezarlık bilgi sistemi, arsa rayiç sorgulama, inşaat maliyet bedelleri, bina aşınma oranları, çevre temizlik tarifesi, çöp toplama saatleri, encümen kararları, evrak takip, su tarife bilgileri, şehir kameraları, acil telefonlar, e-imza, kent rehberi, vefat edenler, nöbetçi eczaneler gibi vatandaşların işlerini kolaylaştıran e-belediye uygulamaları ile bilgi, belge ve hizmet sunumu gerçekleştirmektedir. E-belediye uygulamaları ile Trabzon Büyükşehir Belediyesinin hedefi vatandaşların yerel hizmetlere 7/24 saatte ulaşabilmesini sağlamaktır.

Bütün bu uygulamaların yanında Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından vatandaşların yerel politik karar alma süreçlerine katılımını sağlamak üzere 2018 yılında meslek grupları ile 29, mahalle sakinleri ile 262, il ve ilçelerde ise 36 kez toplantı gerçekleştirilmiştir. 2018 yılı içerisinde vatandaşların belediye hizmetlerinden memnun olup olmadıklarına yönelik 2 anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Belediye faaliyetlerini duyurulması için 12 bülten çıkarılmış, 923 faaliyet ise vatandaşlara katılımları için duyurulmuştur (Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018).

SONUÇ

Dünya genelinde bilgi, iletişim ve teknoloji gibi her alanlarda yaşanan hızlı değişim ve gelişim, ülkelerin yönetim anlayışlarında bir takım değişikliklere yol açmaktadır. Geleneksel kamu yönetimi anlayışı yerini daha katılımcı, esnek, vatandaş odaklı, şeffaf, hesap verebilir ve denetlenebilir bir yönetim anlayışına bırakmıştır. Böylece vatandaşların yönetime katılma konusunda pasif katılımdan aktif katılıma geçilmiştir. Yeni yönetim anlayışı, vatandaşların politik karar alma süreçlerine aktif katılımı savunmakta ve demokratik siyasal kültürün toplumda yerleşmesine önem vermektedir. Bu çerçevede yerel katılım ile amaçlanan vatandaşların yerel karar alma süreçlerine katılımının teşvik edilmesi, alınan kararların ortak bir iradenin ürünü olarak çıkararak kamuoyu nezdinde kabul edilebilirliğinin artırılması, demokrasi kültürünün gelişmesi, halkın yerel yönetimleri denetleyebilmesi, şeffaf ve hesapverebilir bir yerel yönetim anlayışının yerleştirilmesidir.

Son yıllarda bütün yerel yönetim kuruluşlarının bir takım yerel katılım mekanizmaları ile vatandaşların görüş, istek ve taleplerini daha etkin bir şekilde alıp, değerlendirdiği görülmektedir. Türkiye’de de bu minvalde birçok yerel katılım mekanizması sistem içine entegre edilmiştir. Bunlardan en çok kullanılanı kent konseyleri, e-belediye uygulamaları ve vatandaşların belediye hizmetlerine gönüllü katılımlarıdır. Demokrasinin gelişmiş olduğu modern ülkelere bakıldığında bu katılım mekanizmalarının yeterli olmadığı görülmektedir. Çünkü yerelde alınan kararlara vatandaşların daha aktif katılımının sağlanmadığı süreçlerde ihtiyaçlar ve sorunlar doğru tespit edilememekte, bu ihtiyaç ve sorunlara cevap verecek yerel kamu politikaları da sağlıklı bir şekilde geliştirilememektedir. Yine, yerel yönetimlerde katılım eksik olması yerel politikaların halk tarafından sahiplenilmesini, sürekliliğini ve sürdürülebilirliğini de oldukça güç hale getirecektir (Akay, 2010: 4). Bunun içinde Türkiye’de özellikle yerel yönetimlerde katılım mekanizmaları vatandaşların ilgisini çekecek şekilde yeniden tasarlanmalıdır. Bu konu, merkezi yönetim, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve üniversiteler ortak projelerde bir araya gelmelidirler.

KAYNAKÇA

- Akay, H. (2010). *Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar ve Süreçler*. İstanbul: Türkiye Avrupa Vakfı.
- Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği (2015). <http://www.trabzon.bel.tr/upload/edior/Y%C3%96NETMEL%C4%B0KLER/B%C3%96Y%C3%96K%C5%96EH%C4%B0R%20G%C3%96N%C3%96LL%C3%96KATILIM%20Y%C3%96NETMEL%C4%B0%C4%96C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi 17.06.2019).
- Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu (2016). <https://www.trabzon.bel.tr/upload/edior/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLA/RI/2016/mobile/index.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2019).
- Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu (2017). <https://www.trabzon.bel.tr/upload/edior/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLA/RI/2017/2017.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2019).
- Trabzon Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu (2018). <http://www.trabzon.bel.tr/upload/edior/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLA/RI/2018/mobile/index.html> (Erişim Tarihi 12.06.2019).
- Can, Y. (2019). *Türkiye’de Kent Konseylerinin Sosyal Medya Kullanımı ve Vatandaş Katılımı Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Çetinkaya, Ö. & Korlu, K. R. (2012). Yerel Demokrasinin Sağlanmasında Katılımcılık Süreci ve Kent Konseylerinin Rolü. *Maliye Dergisi*, 163, 95-117.
- Çiçek, Y. (2014). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (11(1), 53-64.
- Erdoğan, O. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yerel Yönetimler*. Ankara: Sage Yayınları.

- Emini, T. F. ve Sancak, E. (2018). Yerel Yönetişim ve Halkla İlişkiler: Yerel Yönetimlerin Tanıma ve Tanıtma Yöntemleri Üzerine Bir Derleme. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 79-90.
- Emrealp, S. (2005). *Yerel Gündem 21 El Kitabı*, 2.bs., İstanbul: IULA-EMMEİ.
- İzci, İ. (2014). Katılımcı Yerel Yönetim: Genel Bir Bakış, İ. İzci içinde, *Katılımcı Yerel Yönetim*, İstanbul: Kalkeon Yayıncılık.
- Kalabalık, H. (2005). *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karakuzulu, Z. (2015). *Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar, Yerel Gündem 21 ve Bursa Örneği*. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_43.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2019).
- Kaypak, Ş. (2012). Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8 (12),172-196
- Keleş, R. (2000). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kent Konseyleri Ulusal Raporu (2012). III. Türkiye Kent Konseyleri Buluşması. 29/30 Mart 2012, Çanakkale: Türkiye Kent Konseyleri Birliği.
- Korkut, H. (2011).Belediyelerde Yönetime Katılma ve Açıklık Algısı: Ümraniye ve Şişli Belediyeleri Örneği. *Öneri*, 9 (36), 147-167
- Kocaoğlu, U. B. & Bingöl, S. E. (2015). Belediye Hizmetlerinde Gönüllü Katılım: Konya Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 29, 53-62.
- Meriç, M. & Sakal, M.(2005). *Yerel Yönetimler ve Finansman*. Ankara: Birleşik Yayıncılık.
- Mutlu, F. (2015). Yerel Yönetimlerde Katılımcı Demokrasi Anlayışı: Kâğıthane (İstanbul) İlçesi Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 473-486.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 57, 121-13.
- Tortop, N. (2006). *Mahalli İdareler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Sobacı, Z. M. & Köseoğlu, Ö. (2016). *Başkanlık Sisteminde Yerel Yönetimler: ABD, Brezilya, Şili, Endonezya ve Güney Kore*, İstanbul: Seta Yayınları.
- Uzun, A. & Kavanoz, E. S. (2018). Katılım ve Etkinlik Boyutları Açısından Kent Konseylerinin Değerlendirilmesi: Trabzon Büyükşehir Kent Konseyi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(23), 251-271.
- Yalçındağ, S. (1996). *Belediyelerimiz ve Halkla İlişkiler*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yaylı, H. ve Pustu Y. (2008).Yerel Demokrasinin İlkeleri. *Karadeniz Araştırmaları*, 16, 133-153.
- Yıldırım, U. & Öner, Ş. (2004). *Bilgi Toplumu Sürecinde Yerel Yönetimlerde Eğitim-Bilişim Teknolojilerinden Yararlanma: Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları*. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, January, 3(1), 49-60.

Oğuzhan, E. (2019). Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Örneği. *BEÜ İİBF AİD.*, 4(2), 295-310.

Yılmaz, M. (2013). *Kamu Yönetiminde Katılım: Türkiye’de Yerel Düzeyde Uygulama Örnekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi (2017). *Faaliyet Raporu*. <http://www.trabzon.bel.tr/upload/editor/faaliyet%20raporlari/2017/2017.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

5393 Sayılı Belediye Kanunu.

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu.

www.trabzon.bel.tr

www.ombudsman.gov.tr

www.tumikom.org

www.tuik.gov.tr